

mu.a.cas.cz

Zpravodaj Masarykova ústavu a Archivu Akademie věd ČR, v. v. i.
Newsletter of the Masaryk Institute and Archives
of the Czech Academy of Sciences

2018

Editorial

Vědecké týmy | *Research teams*

Archivní činnost | *Archival activities*

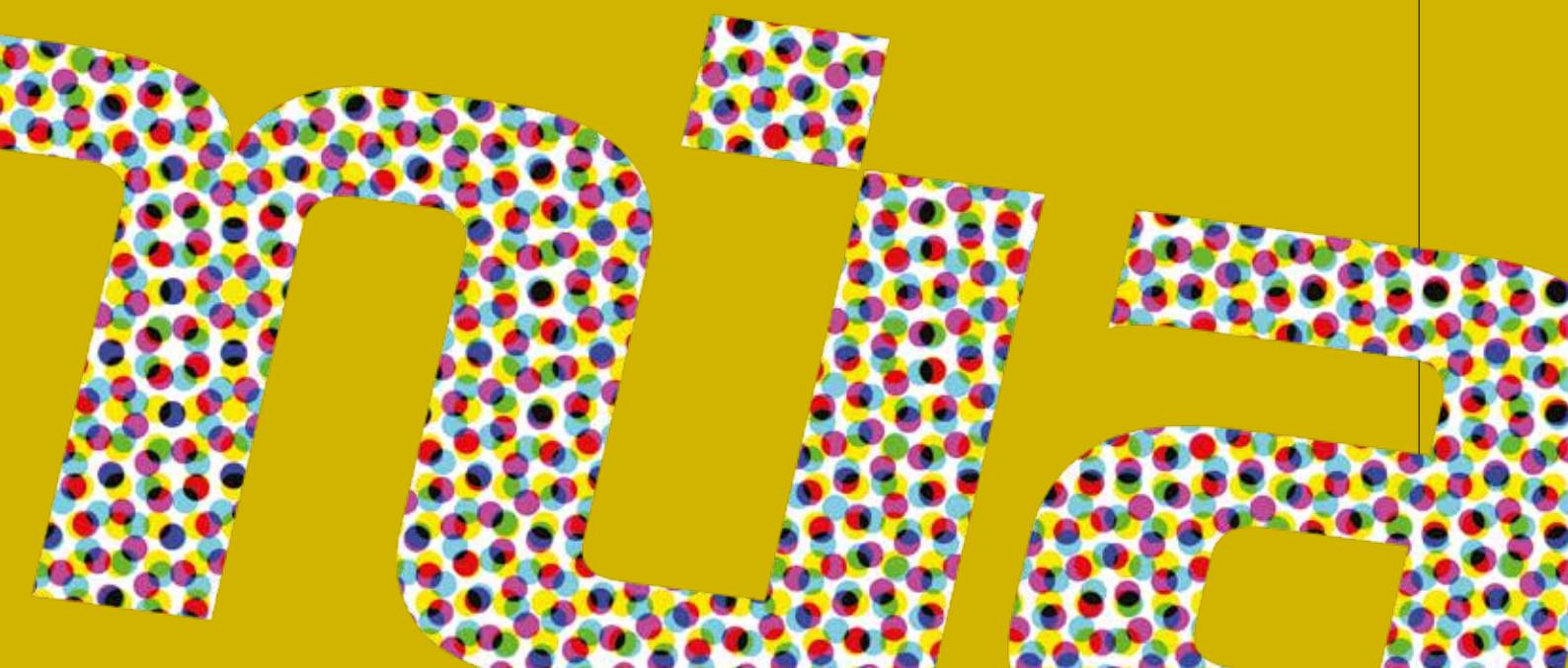
Knihovna | *Library*

Ocenění | *Awards*

Výběrová bibliografie | *Selected bibliography*

Časopisy a ediční řady | *Journals and book series*

Konference, workshopy a výstavy v roce 2019 |
Conferences, workshops and exhibitions in 2019

mua.cas.cz

Zpravodaj Masarykova ústavu a Archivu

Akademie věd ČR, v. v. i.

*Newsletter of the Masaryk Institute and Archives
of the Czech Academy of Sciences*

Vydává Masarykův ústav a Archiv AV ČR, v. v. i.

Gabčíkova 2362, 182 00 Praha 8

K vydání připravily: Marie Bahenská a Lucie Merhautová

Překlad do angličtiny: Andrea Talabér

Fotografie (2017–2019): Vlasta Mádlová

Grafický návrh a sazba: Ondřej Huleš

ISSN 1803-8743 (Print)

ISSN 1803-8751 (Online)

Praha 2019

Masarykův ústav a Archiv AV ČR, v. v. i.

Obsah

Editorial	2
Výzkum Research	
Nová struktura vědecké práce <i>The new structure for the Institute's research</i>	6
Výzkumné týmy Research teams	
Konstruování československé státnosti <i>Constructing Czechoslovak statehood</i>	9
Výzkum, vydávání a popularizace díla T. G. Masaryka a jeho spolupracovníků <i>Research, publication and popularisation of the work of T.G. Masaryk and his associates</i>	13
Výzkum dějin parlamentarismu a politické kultury <i>History of parliamentarism and political culture</i>	17
Komparativní a transnacionální dějiny <i>Comparative and transnational history</i>	22
Transformace státu a společnosti v hospodářské, sociální a kulturní perspektivě <i>Transformation of state and society from an economic, social and cultural perspective</i>	27
Náboženství a dějiny idejí v moderní době <i>Religion and the history of ideas in the modern era</i>	30
Věda a vědec ve společnosti 19.–20. století <i>Science and scientists in 19th and 20th century society</i>	35
Manuscripta. Výzkumný tým pro studium a soupis rukopisů <i>Manuscripta. Research team for the study and cataloguing of manuscripts</i>	38
Výzkumné semináře <i>Research seminars</i>	41
Přehled výzkumných projektů <i>List of research projects</i>	41
Archivní činnost Archival activities	43
Knihovna Library	47
Ocenění Awards	49
Výběrová bibliografie Selected bibliography	55
Časopisy a ediční řady Journals and book series	67

Editorial

Luboš Velek

Jubileum 100. výročí vzniku samostatného Československa pro Masarykův ústav a Archiv AV ČR (MÚA) pochopitelně znamenalo nejen mimořádnou výzvu, ale i velké organizační úsilí a tvůrčí vypětí. Očekávala to od nás veřejnost a my sami jsme se – alespoň na počátku – těšili. Zkouškou nanečisto bylo již 80. výročí úmrtí T. G. Masaryka na podzim 2017. Připomínání se tehdy symbolicky spojilo s přestěhováním „masarykovské části“ ústavu do novostavby v Gabčíkově ulici 10. Podařilo se tak po desítkách let naplnit někdejší Masarykův záměr, aby ústav nesoucí jeho jméno disponoval vlastní budovou. Po roce „bydlení“ na nové adrese myslím mohu říci, že jsme se s novými podmínkami dobře sžili. Velkou výhodou je, že celý ústav je konečně pohromadě, na jednom místě. Blízkost napomáhá užší integraci jednotlivých oddělení i spolupracovníků navzájem. Všem jsou k dispozici naše rozsáhlé archivní a knihovní sbírky, které se po přestěhování a díky rychle postupující katalogizaci (jednak Knihovny TGM, jednak kdysi povodněmi těžce zasažené knihovny někdejšího Archivu AV ČR) otevírají rovněž badatelům.

Návštěva předsedkyně AV ČR Evy Zažímalové a místopředsedy AV ČR Pavla Barana v MÚA, 16. května 2018

Vybudování době i významu Masarykovy knihovny odpovídajícího zázemí však představovalo pouze jednu stranu mince, tou druhou se stalo její postupné zpřístupňování odborné i širší čtenářské veřejnosti. Díky podpoře vlády ČR se podařilo ke konci roku 2018 zkatalogizovat a zpřístupnit cca 50.000 svazků a snad nic nezabrání tomu, abychom na konci roku 2019 dokončili I. etapu tohoto projektu. Není třeba podotýkat, že knihovna skýtá cenné kulturní bohatství, občas skutečně unikáty. Pokračování, resp. dokončení obřího katalogizačního záměru (II. etapa) v letech 2020 až 2021 však závisí na získání dal-

The 100th anniversary of the establishment of independent Czechoslovakia did not only pose an extraordinary challenge for the Masaryk Institute and Archives of the Czech Academy of Sciences, but also a great organisational and creative effort. The public expected from us and we – at least at the beginning – looked forward to it. The first test came with the 80th anniversary of the death of T. G. Masaryk in the autumn of 2017. The remembrance was symbolically connected with the relocation of the 'Masaryk' part of the Institute to a new building at 10 Gabčíkova Street. Thus, after decades, Masaryk's intention was realised: the Institute bearing his name has its own building. After a year of 'living' at our new address, I think I can say that we have made good use of our new environment. The great advantage is that finally the whole Institute is together in one place and the closeness helps to further integrate individual departments and co-workers.

Thanks to the rapidly advancing work of cataloguing (both the TGM library and the once heavily damaged library of the former Archive of the Czech Academy of Sciences), the extensive archival and library collections are open to the general public and to all researchers. The timing and the significance of building an appropriate place for the Masaryk library represents only one side of the coin, the other side being the gradual accessibility of these facilities to a wider professional and general readership. Thanks to the support of the Czech government about 50,000 volumes had been catalogued and made available by the end of 2018, and hopefully nothing will prevent us from completing the first stage of this project by the end of 2019. Needless to say, the Library holds a valuable, often unique, cultural wealth. The continuation and respectively the completion of this giant cataloguing plan (Stage II) between the years 2020 and 2021 depends upon acquiring another grant. In view of the expected increase in the number of visitors to the TGM Library (and also his personal archive) in 2018 we embarked on the reconstruction of the existing reading room in order to meet this increased demand of readers and researchers. The construction project was successfully completed in February 2019 and since then an undoubtedly more pleasant environment is available to researchers, together with a new, extensive reference library. The completion of the TGM library will take place with the construction of two rooms in which the archives will be housed in the adjoining building of the Institute of Rock Structure and Mechanics of the Czech Academy of Sciences.

ší dotace. S ohledem na očekávaný nárůst zájemců o zpřístupňovanou Knihovnu TGM (i jeho paralelně pořádaný osobní archiv) jsme v roce 2018 zahájili rekonstrukci stávající badatelské ústavu, aby kapacitně i vybavením odpovídala zvýšenému zájmu čtenářů a badatelů. Stavební akci se podařilo zdárně dokončit a badatelům je od února 2019 k dispozici nepochybně příjemnější prostředí, nově i s rozsáhlou příruční knihovnou. Tečkou ve zpřístupňování Knihovny TGM bude na jaře 2019 dokončení rekonstrukce dalších dvou depotních sálů v prostorách sousedícího Ústavu struktury a mechaniky hornin AV ČR. V nových depozitářích, vybavených moderní technikou a kompaktními regály, by měla najít své místo tzv. profesorská knihovna TGM, kterou po roce 1989 mylným rozhodnutím tehdejší vlády získala Univerzita Karlova a která po převozu z univerzitního depozitáře v Lešetovicích u Příbrami bude konečně spojena s částí Masarykovy knihovny, kterou již od 90. let spravuje náš ústav. Uvedený výčet investičních akcí ve prospěch rozvoje MÚA je nepřehlédnutelný a lze jen poděkovat vedení AV ČR za pochopení a podporu odkazu zakladatele moderní české státnosti.

Uvedené akce však představují jen jednu z mnoha loňských aktivit MÚA. Tou vědecky významnější je pochopitelně vlastní výzkum, který se netýká jen osoby a díla TGM, ale i širších dobových či tematických souvislostí. Velkou část našich výzkumných aktivit představovaly výstupy vážící se k zmíněnému 100. výročí vzniku Československa. Myslím, že MÚA se k připomínání tohoto jubilea zapojil výrazným a odborně přiměřeným způsobem. Začnu možná netypicky činností, která pro akademické ústavy není zrovna obvyklá: činností výstavní. V souvislosti s rokem 1918 náš ústav připravil hned dvě výstavy, na jaře a v létě 2018 probíhala v budově AV ČR na Národní třídě výstava *18–18: Století státního svátku*, na které jsme společně s dalšími historickými ústavami AV ČR významně participovali. Spolu se Střediskem společných činností AV ČR jsme pak na podzim 2018 připravili „streetovou výstavu“ *Republika českoslo-*

The so-called professorial library of TGM will find its place in this new depository, equipped with modern technology and mobile shelving. The Library was given to the Charles University in 1989 after a mistaken decision by the then government. After the transfer of the library from the University's depository in Lešetice in the district of Příbram, it will finally be part of the Masaryk Library, which has been administered by our Institute for 90 years. There is indisputably a large number of development projects for the upgrading of the Institute and we can only thank the leaders of the Czech Academy of Sciences for understanding and supporting the legacy of the founder of the modern Czech state.

However, these events represent only a small fraction of the many activities that took place at the Institute last year. Of course, scientifically our own research is also significant, and it concerns not only the personality and works of TGM, but also a wider period and a range of subjects. A great part of our research activities were outputs related to the 100th anniversary of

venská, která široké veřejnosti představila přístupnou formou existenci meziválečného Československa v celkem 24 českých a moravských městech. Výstavu doprovodil stejnojmenný katalog.

Z vědeckých monografií bych rád zmínil alespoň ty, které mají přímou vazbu k první republice či k osobě T. G. Masaryka. Cením si zejména knihy *Sláva republice!* od autorského kolektivu v MÚA zastoupeného D. Hájkovou, P. Horákem a E. Hajdinovou, která odkrývá prvorepublikové úsilí o vytvoření nové státní identity, a to mj. i pomocí nově stanovených státních svátků či oficiálních oslav. Velmi zajímavou je i monografie Richarda Vaška „*Račte to podepsat libovolnou šifrou*“, která analyzuje Masarykovu anonymní publicistiku z let 1918 až 1935. Otevírá tak pohled do Masarykovy zákulisní politiky, která zůstávala dlouho skryta současníkům i novým generacím. Atraktivní jsou v kontextu s první světovou válkou a novým uspořádáním společnosti *Cesty z apokalypsy* Rudolfa Kučery a Oty Konráda, které rozebírají roli a povahu fyzického násilí v rozkladu a obnově střední Evropy mezi lety 1914–1922. Rovněž jsem rád, že se nám podařilo zahájit vydávání nové ediční řady *Edvard Beneš – dokumenty*, kde se prvním svazkem staly relace Huberta Ripky k E. Benešovi. Dalším z edičních počínů vztahujících se ke vzniku Československa je i svazek *Ve službách Maffie*, který zpřístupňuje řadu dosud neznámých svědectví týkajících se protirakouského domácího odboje. Nepochybnou „korunou“ úsilí našich pracovníků a dalších kolegů z Česka, Slovenska, Německa i Velké Británie jsou reprezentativní dějiny první (a druhé) republiky nazvané *Republika československá, 1918–1939*. Čtivou a především dokumentačně bohatou a atraktivní formou jsme se pokusili čtenářům přiblížit dějiny našeho obnoveného samostatného státu, a to z nejruznějších úhlů pohledu: politika, hospodářství, kultura, sociální poměry, každodennost, média atd.

Vydávání Masarykovy korespondence do budoucna výrazně napomůže i projekt *Mezinárodní korespondenční síť T. G. Masaryka a vznik Československa v roce 1918* financovaný Ministerstvem kultury ČR, který byl zahájen v březnu 2018 a v digitální i tištěné podobě zpřístupní Masarykovu korespondenci s anglo- a německojazyčnými partnery. Stranou nenecháváme ani „nová média“, která oslovují mladou generaci. Za tímto účelem jsme v roce 2017 založili webový portál „Po stopách TGM“ (<http://tg-masaryk.cz/>), který prostřednictvím interaktivní mapy monitoruje působení a odkaz T. G. Masaryka na mnoha místech bývalého Československa a do budoucna i v zahraničí. Je pozoruhodné, jakou měrou – i díky zvláštní fotosoutěži – se podařilo do tohoto záměru zapojit širokou veřejnost.

Uplynulý rok byl i rokem intenzivních interních

the establishment of Czechoslovakia. I believe that the Institute was involved in commemorating the jubilee in a significant and professional manner. I would like to start with an activity that is not so typical for academic institutions: exhibitions. Connected to 1918, our Institute prepared two exhibitions, in the spring and summer of 2018. The exhibition entitled 18-18: A century of national days was held in the building of the Czech Academy of Sciences on Národní třída, with the close participation of the other historical institutes of the Academy of Sciences. Together with the Centre of Administration and Operations of the Czech Academy of Sciences we then prepared a street exhibition entitled Czechoslovak Republic, which presented the interwar Czechoslovak Republic in an accessible form to the public in a total of 24 Bohemian and Moravian towns. The exhibition was accompanied by a catalogue with the same title.

In terms of scientific monographs, I would like to mention at least those that are connected to the First Republic and to T. G. Masaryk. I especially appreciate the edited volume, Sláva republice! [Glory to the republic!] with Dagmar Hájková, Pavel Horák and Eva Hajdinová representing the Institute. The volume reveals the First Republic's efforts to create a new state identity, including through newly established national days and other celebrations. Richard Vašek's monograph "Račte to podepsat libovolnou šifrou." ["Sign it with any nom de plume you wish."], analysing Masaryk's anonymous journalism from the years 1918 to 1935 is also very interesting. It gives a glimpse into Masaryk's behind-the-scenes politics, which have for a long time been hidden from his contemporaries and later generations. An attractive monograph on the First World War and the new social organisation is Cesty z apokalypsy [Out of the Apocalypse] by Rudolf Kučera and Ota Konrád, which discusses the role and nature of physical violence during the dismantling and renewal of Central Europe between the years 1914–1922. I am also glad that we have started publishing a new series entitled Edvard Beneš – dokumenty (Edvard Beneš – documents), the first volume of which deals with relations between Hubert Ripka and Edvard Beneš. Another volume that deals with the foundation of Czechoslovakia is entitled Ve službách Maffie? [In the Service of the Maffie?], which makes available a number of previously unknown testimonies on the anti-Austrian domestic resistance.

The undoubted crowning achievement of the efforts of our employees and other colleagues from the Czech Republic, Slovakia, Germany and the United Kingdom is the representative history of the First (and Second) Republic entitled Republika československá, 1918–1939 [The Czechoslovak Republic, 1918–1939]. In this particularly accessible and richly documented volume

Ve veřejném hlasování ve fotosoutěži Po stopách T. G. Masaryka zvítězil snímek zachycující bustu TGM v Užhorodu společně se členy Sdružení přátel Jaroslava Foglara (foto J. Kejík)

diskusí o dalších směrech výzkumu realizovaného na půdě MÚA, a to ve středně- a dlouhodobé perspektivě. V souvislosti s tímto uvažováním jsme se při zachování původních, resp. i možném vzniku nových oddělení rozhodli posílit týmovou organizaci výzkumu. Bez ohledu na stávající oddělení se tak v průběhu roku 2018 utvořilo celkem devět tematicky jasně ukotvených týmů, které propojily členy jednotlivých výzkumných i archivních oddělení zabývajících se podobnými tématy či metodami. Posílení týmové organizace výzkumu sleduje nejen intenzivní propojení členů stávajících oddělení navzájem, ale i výraznější koncentraci na badatelsky nosná a silná témata, rovněž pak i na témata vědecky či společensky aktuální. Ustavené vědecké týmy by budoucně měly být provázané se středně- a krátkodobými výzkumnými záměry a projekty, zejména projekty grantovými. Jednotlivé výstupy, stojící dosud často osamocně, by pak měly v optimální podobě tvořit koncepční, logické, navzájem provázané a kompaktní vědecké výsledky. Podobně koncipované týmy budou do budoucna tvořit i základnu pro evaluace ústavu. Posílení týmové organizace výzkumné činnosti se odrazí i v připravované dlouhodobé koncepci výzkumu MÚA a souvisejících organizačních opatření. Tato významná změna ve vědecké organizaci se odráží i ve struktuře letošního Zpravodaje, který poprvé představuje jednotlivé výzkumné týmy, jejich aktuální vědeckou činnost i perspektivu do budoucna.

Závěrem tohoto editoriale k ústavnímu Zpravodaji za rok 2018 bych chtěl všem našim pracovníkům vyjádřit poděkování za prokázané mimořádné pracovní nasazení a současně popřát úspěšný rok 2019. Rok, kterým se dovrší další pětileté a v roce 2020 evaluované období (2015 až 2019).

we have attempted to bring readers closer to the history of our restored independent state from a variety of perspectives such as politics, economy, culture, social conditions, everyday life and the media.

The publications of Masaryk's correspondences will further be enhanced through the project The International correspondence networks of T.G. Masaryk and the establishment of Czechoslovakia in 1918, launched in March 2018 and funded by the Ministry of Culture of the Czech Republic. The project will make Masaryk's correspondence with his English- and German-language associates available both in digital and in printed format. We also do not wish to overlook the 'new media' that appeal to the younger generations. For this purpose, in 2017 we created a website Po stopách TGM (In the footsteps of TGM) (<http://tg-masaryk.cz/>), which, through an interactive map, monitors the impact and legacy of T. G. Masaryk in many places in the former Czechoslovakia and, in the future, also abroad. It has been remarkable how the general public engaged – also thanks to a special photography competition – with the site.

Last year was a year of intense internal discussions regarding the future directions of the Institute's research in the medium and long-term. In addition to the existing departments, in 2018 a total of nine thematically-anchored teams were formed, linking individual researchers and archival departments dealing with similar topics and methodologies. Strengthening the organisation of the research teams not only creates strong bonds between members of the existing departments, but also develops research support and stronger subjects as well as topics of current scientific and social interest. The established research teams should, in the future, be linked to medium- and short-term research projects, and in particular to grant projects. Individual outputs, which often stand alone, should then optimally produce conceptual, logical and coherent scholarly results. Similarly, in the future these teams will form the basis for the research evaluation of the Institute. Strengthening the organisation of the teams' research activities will be reflected in the long-term research concept of the Institute and in the related organisational structure. This significant change in the organisation is also reflected in this Newsletter, which introduces, for the first time, the research teams, their current scientific activities and their perspectives for the future.

To close the editorial of the Institute's 2018 Newsletter I would like to thank all our staff for their proven extraordinary commitment and also wish them a successful 2019. This will be a year in which another five-year term will be completed (2015–2019) and will be evaluated in 2020.

Výzkum | Research

Nová struktura vědecké práce

Rok 2018 byl z hlediska vědecké agendy ústavu v mnoha aspektech zlomový. Již na konci předchozího roku se dočkal Masarykův ústav a Archiv AV ČR nové budovy, která umožnila sjednotit do té doby oddělená pracoviště. Otevřely se tak nové možnosti pro hledání synergií v odborných zájmech jednotlivých pracovníků napříč odděleními, bez ohledu na to, kde zrovna mají kancelář. Nově se mohli pravidelně potkávat zaměstnanci archivních oddělení s dříve odděleně působícími členy Edičně-badatelského oddělení a Oddělení pro studium a soupis rukopisů, vyměňovat si praktické zkušenosti, badatelská témata i přístupy. Prostorová integrace celého pracoviště tak otevřela nové možnosti v jeho výzkumné agendě. Dříve spíše autonomní vědecká oddělení se v každodenním provozu rozostřovala a začaly vznikat kolektivy spojované spíše konkrétními vědeckými tématy či přístupy než příslušností do pevně narysované organizační složky. Probíhala živá výměna názorů a nápadů a zasedací místnosti nové budovy se začaly plnit tak rychle, že jsme museli poměrně svižně zavést elektronický rezervační systém. Počátek řešení některých nových projektů tento trend ještě dále zvýraznil, řada nově vzniklých projektových týmů se totiž formovala z více oddělení, a to jak archivních, tak i vědeckých.

Během uplynulého roku jsme se proto rozhodli tuto novou dynamiku výrazně podpořit a zakotvit ji v novém institucionálním rámci. Při pohledu zpět jsme přitom často zjišťovali, že nově vznikající výzkumné týmy mají již v řadě případů svou neformální, o to však pestřejší minulost. Řada badatelských témat jednotlivých pracovníků se vhodně doplňovala, či na sebe navazovala a mnoho individuálních publikací i dalších výstupů tak při bližším pohledu tvořilo tematicky nebo metodologicky soudržný celek. Bylo poté logické a očekávatelné, že několik nově vzniklých výzkumných týmů se vyprofilovalo na průsečících již existujících individuálních badatelských zájmů a řada centrálních témat týmových výzkumů má na našem pracovišti již vybudovanou velmi solidní tradici. V řadě případů jsme tak jen dali formální podobu a podporu výzkumným směrům, které neformálně existovaly již dříve.

Při tvorbě výzkumných týmů jsme respektovali jednu z ústředních premis základního výzkumu v humanitních vědách, kterou je maximální ohled na individu-

ální badatelský zájem. V našich oborech zpravidla nepotřebujeme drahé přístroje či infrastruktury a rozhodující pro kvalitu vědeckého pracoviště nebývá, jakým se může honosit vybavením, nýbrž jací v něm pracují lidé. V humanitních vědách více než jinde platí, že kvalitní výsledky mohou vzniknout jen tam, kde existuje badatelská svoboda a prostor, ve kterém si individuální badatel na základě vlastního přehledu a zájmu volí relevantní témata a přístupy. Nové týmy jsme proto nechali vznikat víceméně spontánně tak, aby co nejvíce odrážely individuální preference jednotlivých zaměstnanců. Nezasťiráme přitom, že proces vzniku jednotlivých týmů byl pro nás i neocenitelným zdrojem informací a jakousi „inventurou“ výzkumné agendy, která se na našem pracovišti rozvíjí.

Po zhruba ročním intervalu se jednotlivé výzkumné týmy vyprofilovaly a ustálily a můžeme říci, že naše pracoviště nově disponuje robustní, avšak zároveň dynamickou organizací vědecké práce strukturované okolo devíti hlavních os, které v drtivé většině protínají jednotlivá oddělení a které jsou v detailu popsány na následujících stránkách. Od vědeckých týmů očekáváme, že se stanou hlavní platformou pro kultivování našich badatelských témat, „dílňou“, ve které budou diskutovány individuální či kolektivní výstupy, návrhy grantových projektů, či jen prostě aktuální události v oblasti výzkumu, do které se daný tým řadí. Nové týmy by se tak měly stát místem, kde se bude odehrávat to nejpodstatnější z vědecké agendy našeho pracoviště, a zároveň i základní jednotkou pro bližící se hodnocení vědecké práce ústavu za léta 2015–2019. Přestože všechny týmy vznikly teprve minulý rok, jejich častá návaznost na dlouhodobě kultivovaná témata i kvalita již existujících individuálních výstupů umožní, aby většina týmů prošla náročným hodnotícím procesem a, jak věříme, velmi dobře v něm obstála.

Struktura vědeckých týmů by zároveň měla zajistit i střednědobou flexibilitu a umožnit vhodně reagovat na dynamicky se vyvíjející svět kolem nás a s tím spojená badatelská témata, kterým se věnujeme, na vnitřní vývoj pracoviště, ale i na měnící se preference jeho jednotlivých zaměstnanců. Týmy nejsou pevnou strukturou na neomezeně dlouhou dobu a může se ukázat, že dané téma postupně pozbývá společenské a vědecké relevance, tým nedosahuje předpokládaných výsledků

nebo prostě jen někdo z jeho členů našel novou vědeckou vášeň, kterou je možno lépe realizovat v jiném týmu. V takovém případě nám elastická povaha jednotlivých týmů umožní lépe přeskupit výzkumnou agendu a dát prostor jednotlivcům pro lepší realizaci jejich výzkumu. Přechod mezi jednotlivými týmy je v budoucnu v odůvodněných případech samozřejmě možný, stejně tak jako nahrazení týmu, který se vyčerpal, týmem novým.

Nově vzniklé vědecké týmy tak mají poskytnout potřebnou dynamiku a pružnost, nemohou však plně nahradit jednotlivá oddělení, která i nadále zůstanou podstatnou, i v ustavujících dokumentech našeho pracoviště zakotvenou organizační složkou ústavu. Vedle výzkumné práce, která zpravidla vzniká „odspodu“, tedy od nápadů a iniciativy individuálních badatelů a badatelek, vykonává náš ústav celou řadu dalších činností, pro které stále dává smysl tradiční struktura jednotlivých oddělení. V archivní části ústavu tak i nadále zůstane logické členění oddělení podle provenience jednotlivých fondů a „správně-archivní“ agenda, stejně tak jako služby veřejnosti se budou i v budoucnu odehrávat právě v jejich gesci. Řada dalších úkolů, vyplývajících z postavení našeho pracoviště nejen ve vědeckém světě, ale i v širším, celospolečenském prostoru, bude stále realizována skrze tradiční „archivní“ i „vědecká“ oddělení. Rozličné aktivity spojené s požadavky, které na nás budou vznášeny naším zřizovatelem, tedy AV ČR, i s veškerou další agendou „nevědeckého“ charakteru budou i nadále realizovány

na půdě jednotlivých oddělení prostřednictvím jejich vedoucích a členů.

Následující část Zpravodaje se však věnuje právě vědecké činnosti a přináší první rekapitulaci jejich výsledků ve změněném, „týmovém“ rámci i načrtnutí cest, po kterých se chtějí v budoucnu jednotlivé týmy vydat. Již při letmém pohledu je přitom evidentní, že všechny týmy za sebou mají velmi plodný rok, charakteristický pestrou paletou aktivit i excelentních vědeckých výstupů významných jak pro vědeckou komunitu u nás i v zahraničí, tak i pro širší veřejnost. Přehled témat dosavadní práce i budoucích výhledů jednotlivých týmů doplňujeme rozhovory s vybranými členy o jejich nejvýznamnějších nových i ukončených projektech, odborných zájmech a publikacích. Již po prvním roce fungování nové struktury vědecké práce na našem pracovišti je tak možné konstatovat, že Masarykův ústav a Archiv AV ČR z hlediska své výzkumné práce a jejích výsledků i nadále zůstává jedním z ústředních pracovišť svého oboru v České republice a stává se čím dál relevantnějším a viditelnějším partnerem i na mezinárodním poli. Nezbývá než si přát, aby tomu tak bylo i v letech následujících. Nově ustavené týmy by měly i v budoucnu nadále výrazně přispívat k produktivnímu dialogu napříč kanceláři, odděleními i budovami našeho pracoviště, pomoci orientovat se v aktuálních oborových trendech a celkově hrát v budoucím vědeckém rozvoji našeho ústavu ústřední roli.

Rudolf Kučera

The new structure for the Institute's research

2018 was, in many aspects, a turning point in the research agenda of the Institute. Already at the end of the previous year the Masaryk Institute and Archives of the Czech Academy of Sciences had moved to a new building, which enabled the unification of previously separate work places. This opens up new opportunities for finding synergies among the professional interests of individual staff members across departments, no matter where they have their office. Now employees of the archival department, formerly separated from the members of the Department of Research and Source Editions, and from the Department for Cataloguing and Study of Manuscripts can meet regularly to exchange practical experiences and discuss research topics and approaches. The new spatial integration of the entire Institute has opened up new possibilities in our research agenda. Previously scientific departments were rather autonomous in their day-to-day operations, but step-by-step these lines started to blur and groups linked to specific research themes and approaches started to form. In the new building

a lively exchange of views and ideas in the meeting rooms soon began to fill the building, so much so that we had to quickly implement an e-booking system for room reservations. The start of some new research projects further accentuated this trend, and many new research teams were formed across multiple departments, both archival and research.

Over the past year then we have decided to strongly support this new momentum by embedding it into the Institute's new framework. Looking back, we found that emerging research teams often had an informal, varied history. Many of the research subjects pursued by individual researchers complemented each other, and so many of the individual publications and other outputs, on closer inspection, formed a thematically or methodologically coherent whole. It was logical and to be expected then that many of the newly established research groups profiled themselves at the intersection of already existing individual research interests while a number of central research team subjects already had a solid tra-

dition at our Institute. In a number of cases we simply gave a formal form and support to research directions that informally had already existed.

Whilst creating the research teams, we also respected one of the central premises of research in the humanities, which is the utmost respect for individual research interests. As a rule, we do not need expensive instruments and infrastructure in our field and it is usually not a decisive factor in the quality of the academic workplace what equipment it can boast; what is decisive, however, is the people who work there. In the humanities more than anywhere else good results can only be achieved where academic freedom and space exists, where individual researchers can choose topics and approaches relevant to them and are based on their own interests. The new teams were therefore created more or less spontaneously to reflect the individual preferences of our staff. At the same time, we do not hide the fact that the process of creating these teams provided a valuable source of information for us and a kind of 'inventory' of the research agenda that is being developed at our Institute.

After a period of around one year within which individual research teams created their profiles and became stabilised, we can say that our Institute now has a robust and dynamic organisation structured around nine major axes, which overwhelmingly intersect between individual departments. The teams are described in the following pages.

We anticipate that these research teams will become the main platforms for cultivating our research topics, the 'workshops' in which individual and collective outputs, proposals for grant projects or simply current trends in the research areas relevant to the teams will be discussed. The new teams should thus be the space in which the setting of the research agendas of our Institute will take place and they will also be the basic units for the upcoming evaluations of the Institute's scientific work for the period 2015–2019. Even though the teams were only set up a year ago, they are often linked to subjects that have been cultivated for a long time and the quality of the existing individual outputs will enable most teams to undergo the rigorous evaluation process, and we believe, do very well in it.

At the same time, the structure of the research teams should ensure medium-term flexibility and allow for an appropriate response to the dynamically evolving world around us and to the research subjects that we deal with and focus on, to the internal developments within the Institute as well as to the changing preferences of individual members. The teams are not fixed, and they are not intended to last for an indefinite period. It may happen that the subject gradually loses its social and scientific relevance, the team does not achieve the expected scholarly results, or a member of the team finds a new research passion that could be better realised in another

team. In these cases, the elasticity of the research teams allows us to rearrange the research agenda and give space to individuals to better implement their research. Transition between teams is, of course, possible in justified cases, as is the replacement of a defunct team with a new one.

The newly-created research teams should provide the necessary dynamism and flexibility, but they cannot fully replace individual departments, which will remain essential organisational units that are anchored in our statutes. In addition to the research work, which tends to be from the 'bottom up', meaning through the initiatives of individual researchers, our Institute carries out a number of other activities for which the traditional structure of individual departments makes sense. In the archives of the Institute the logical division of departments according to the provenance of the individual fonds and the 'administrative archival' agenda, as well as public services will continue to be their responsibilities into the future. Many other tasks resulting from the position of our Institute not only in the academic world, but also in wider society, will still be realised through the traditional 'archival' and 'research' departments. Various activities related to the requirements imposed upon us by our founder, the Czech Academy of Sciences, as well as other 'non-scientific' agendas, will continue to be implemented by the heads and members of the individual departments.

The next section of the Newsletter is dedicated to a recap of our scientific activities and for the first time it shows our results in the altered 'team' framework. The section also outlines the future directions of each team. Even at a glance, it is clear that all the teams enjoyed a fruitful year, characterised by a wide-range of activities and excellent scholarly achievements that were important for both the scientific community in the Czech Republic and abroad, as well as for the general public. The overview of the current work and future perspectives of individual teams is complemented by interviews with selected members about their most important new and completed projects, their professional interests and publications. Already after the first year of the functioning of the new research structure in our Institute, it can be stated that the Masaryk Institute and Archives of the Czech Academy of Sciences remains one of the core institutes in its field in the Czech Republic and it is becoming an increasingly relevant and visible partner in the international arena. We cannot do otherwise, but to wish that this will continue so in the years to come. The newly established teams should continue to make a significant contribution to a productive dialogue across offices, departments and buildings of our Institute, to help us understand current disciplinary trends and, overall, to play a central role in the scientific development of our Institute.

Rudolf Kučera

Výzkumné týmy | *Research teams*

Konstruování československé státnosti *Constructing Czechoslovak statehood*

Výzkumný tým se zabývá proměnami československé státnosti v průběhu 20. století, a to v kontextu středoevropského prostoru. Orientuje se především na její ideové zdroje, mění se formy (re)prezentace a způsoby recepce. Tyto základní okruhy výzkumu jsou sledovány v několika koncepčních i metodologických rovinách: legitimita a struktura státní moci, politická kultura, aplikovaná politika dějin, politika paměti, komemorace apod.

The research team deals with the transformation of Czechoslovak statehood during the course of the 20th century, in the context of the Central European space. Its focus is primarily on ideological resources, changing forms of (re)presentation and ways of reception. These basic areas of research are examined through a number of conceptual and methodological fields, such as the legitimacy and structure of state power, political culture, political history, the politics of memory and commemorations.

Personální složení | *members of the research team:* Dagmar Hájková (vedoucí / head of the team), Pavel Fabini, Jan Hálek, Pavel Horák, Jan Chodějovský, Martin Klečácký, Rudolf Kučera, Boris Moskovič, Richard Vašek.

Ohlédnutí za rokem 2018

Připomínání stého výročí vzniku Československa zapojilo členy týmu do nevídaného množství akcí a projektů. Bezpochyby největším příspěvkem byla **reprezentativní publikace** *Republika československá 1918–1939*, jejímiž editory jsou Dagmar Hájková a Pavel Horák. Na projektu spolupracovalo sedm desítek autorů, včetně všech členů našeho výzkumného týmu. Tisíc stran textu ilustruje více než osm stovek obrázků, grafů a map. Kniha kombinuje chronologický a tematický přístup, její uspořádání (hlavní text, doplňující texty a bohatý obrazový materiál s popisky) umožňuje více možností uchopení: systematickou četbu, pouhé listování a zastavení se u přitažlivého tématu nebo hledání konkrétního fenoménu či otázek. *Hlavním cílem bylo ukázat meziválečný stát v jeho komplikované rozmanitosti. Od klasického členění velkých syntéz se přitom odlišuje také tím, že ji spíše než jednotliví činitelé zajímají klíčové jevy. I proto může být kniha jistou bilančí, co o tomto období víme a kudy by se mohl ubírat další výzkum, o tom v našem týmu vedeme diskuse, dodává ke koncepci a významu knihy Dagmar Hájková.*

Na zmíněný titul navazovala i stejnojmenná **putovní výstava**, a to v režii Pavla Fabiniho, Dagmar Hájkové a Pavla Horáka. Čtrnáct výstavních panelů bylo připraveno ve spolupráci se Střediskem společných čin-

ností AV ČR, které zajišťovalo organizaci a propagaci. Ve dnech 3. září až 29. listopadu se výstava představila na prestižních prostranstvích čtyřadvaceti měst České republiky. Doprovázena byla výstavním katalogem, dvěma vernisážemi s tematickým programem pro rodiny s dětmi, přednáškami vědců z Akademie věd, koncerty dobové hudby nebo výstavními trailery umístěnými na sociální síti. *S vědomím obrovské konkurence obdobných výstav nebylo v úmyslu zobrazit dějiny první republiky v tradičním výkladovém rámci od „osvobození“ po „mnichovskou zradu“. Zvolili jsme spíše cestu problémových okruhů s tématy, o kterých jsme se domnívali, že rezonují i v současnosti. Jednotlivé panely se věnovaly například „czechoslovenství“ z monarchie, úloze hodnot ve společnosti, úrovni prezidentského úřa-*

du, otázce chudoby a kolektivního násilí, problematice hranic a cel či otázce ne/spolupráce v Evropě národních států, vysvětlují koncepci Pavel Horák a Pavel Fabini.

Roku 1918 jako zásadnímu mezníku v procesu formování moderní české a československé státnosti se věnovala i většina odborných příspěvků členů týmu. D. Hájková s P. Horákem se jako editoři a autoři podíleli na vzniku kolektivní monografie *Sláva republice!*, ve které na základě rozboru československého oficiálního státního kalendáře a k němu alternativních výročí analyzovali utváření československé státní identity pomocí komemorativní praxe. *Státní kalendář reprezentovaly pravidelné oslavy narozenin prezidenta republiky, Prvního máje, bitvy u Zborova, Jana Husa, sv. Cyrila a Metoděje, sv. Václava, a především den nezávislosti 28. října. V autorském týmu jsme se věnovali i alternativním svátkům – německému 4. březnu, maďarskému 15. březnu a svátku svatého Štěpána. Tyto dny si připomínali obyvatelé, kteří se odmítali ztotožnit se svou menšinovou rolí, a státní autorita oslavy těchto svátků naopak potlačovala. Kniha vypovídá mimo jiné o tom, že najít svátky, které by sjednocovaly heterogenní populaci tehdejšího státu, byl úkol velmi složitý,* říká o sledovaném spektru svátků a oslav a komemorativní praxi první republiky Pavel Horák.

Jan Hálek s Borisem Moskovícem se v titulu *Ve službách Maffie?* zaměřili na dosud nepublikované vzpomínkové texty, ve kterých se jednotliví autoři vraceli k událostem Velké války a českého domácího protirakouského odboje. Stejná dvojice autorů se ve studii *Maffie (1914–1918) pohledem československé historiografie* zaobírala tím, jak se až do roku 1968 měnil odborný výzkum problematiky prvního odboje.

Další pramennou edici, tentokrát založenou na egodokumentech československých a polských poradců

účastnících se jednání versailleské mírové konference, přichystal v knize *Paříž 1919* Jan Chodějovský. Také Martin Klečacký se v článku *Převzetí moci*, publikovaném v Českém časopise historickém, a především jako editor a jeden z autorů publikace *Úředník sluhou dvou pánů?*, podrobně věnoval období vzniku první republiky, a to s ohledem na dis/kontinuitu státní správy a měnící se postavení příslušných aktérů. Díky edici P. Horáka s názvem *Únor 1948 očima poražených*, obsahující unikátní stenografické záznamy systematicky vedených diskusí exilových politiků z let 1949–1950, neuniklo naší pozornosti další přelomové výročí, které si česká společnost v loňském roce připomínala.

Rok 2018 nadmíru zaplnily vědecké konference i nejrůznější setkání a akce určené pro veřejnost. M. Klečacký prezentoval výsledky dosavadního výzkumu jak na vídeňské konferenci s názvem *The Great Transformation. Administrative Personnel in the Successor States of the Habsburg Monarch. 1918–1920*, tak na tematicky obdobně zaměřeném setkání *European Social Science History conference* v Belfastu. Na mnichovském česko-bavorském vysokoškolském fóru vystoupil Rudolf Kučera společně s německým badatelem Hermannem Rumschöttlem s příspěvkem *1918: Anarchie a demokracie před 100 lety? Češi a Bavoři mezi monarchií a republikou*. Velká část aktivit týmu měla popularizační a osvětovou formu. Jistým vrcholem se v tomto ohledu stal vědecký festival *Týden vědy a techniky*, v jehož rámci se uskutečnily jak přednášky věnované „osmičkovým“ jubileím, tak i takřka dvouhodinová diskuse s názvem *Vznik Československa jako uzlový bod dějin*. Obdobně zaměřené měly i příspěvky D. Hájkové, J. Háleka a B. Moskovíce, a to na Husitské teologické fakultě v rámci programu dlouhodobého vzdělávání či v prostorách Obecního domu jako součást doprovodného přednáškového cyklu k výstavě *28. říjen*. Posledně dva jmenovaní se v roli odborných poradců a autorů několika panelů od začátku podíleli na přípravách výstavy, jež byla především věnovaná pražskému dění v závěru první světové války. Tomuto období se mj. věnoval R. Kučera ve své přednášce v Městské knihovně *Ještě není dobojováno. Vznik Československa a neskončená první světová válka*.

Velmi čilá byla také **spolupráce s médii**. D. Hájková se nejen v roli odborného konzultanta, ale i jako průvodkyně podílela na vzniku **dokumentárního filmu** České televize *Jak se boří monarchie*, mapujícího dramatické zákruty zahraničního odboje v letech 1914–1918. Navázala tak na sérii vystoupení ve zpravodajských a publicistických pořadech (*Poslední slovo Charlotty Garrigue Masarykové, Historie.cs*, průběžné komentáře ke klíčovému událostem roku 1918 apod.). Na televizních obrazovkách se dále objevili i J. Hálek (dokumentární film

Maffiáni, Jak se boří monarchie), M. Klečácký (*Historie cs*), B. Moskovič (speciální vysílání ke vzniku československého státu) a R. Kučera. Do třicetidílného seriálu Lidových novin s názvem *První republika* jako editoři a autoři přispívali P. Fabini, D. Hájková, J. Hálek, P. Horák a B. Moskovič. Pozornost přitom soustředili např. na témata z oblasti každodennosti, na mezinárodní kontext československého meziválečného vývoje či na role předních osobností. Při přípravě tohoto projektu jsme spolupracovali s dalšími výzkumnými týmy MÚA. Publicistickými texty přispěli do veřejných diskusí o historických okolnostech vzniku Československa D. Hájková a J. Hálek (v rámci seriálu *Lidových novin* pod názvem *Budovatelé státu*), R. Kučera (příspěvky v *Lidových novinách* a týdeníku *Respekt*), B. Moskovič (v rámci seriálu *České osmičky* vycházející v měsíčníku *Literární noviny*). Právě jednoho z dalších „osmičkových výročí“ se týkal i obsáhlý rozhovor s P. Horákem v deníku *MF DNES*, jenž vznikl u příležitosti vydání zmíněné publikace *Únor 1948 očima poražených*. Ve stejném periodiku vyšel rozhovor D. Hájkové a P. Horáka „Jak se slavilo za Masaryka“, v němž představili knihu *Sláva republice!*.

Váhledy

K prosinci 2018 byly zakončeny dva rozsáhlé výzkumné projekty, jednak tříletý projekt J. Hála a B. Moskoviče zkoumající formování obrazu „Maffie“ jako ústřední organizace domácího protirakouského odboje, dále projekt *Vatikán a Československo, éra nuncia Pietra Ciriaciho*, zkoumající společenské, politické a náboženské klima první republiky, na němž spolupracovala D. Hájková, hlavním řešitelem byl Pavel Helan a spoluřešitelkou byla Eva Hajdinová. Oba řešitelské týmy se v roce 2019 soustřeďují na dokončení a vydání knižních výstupů, ať již monografií či vědeckých edic. Členové výzkumného týmu se podílejí na probíhajících projektech GA ČR. První z nich, jehož řešiteli jsou P. Horák a R. Vašek, nese název *Inscenování politického exilu. Českoslovenští politici v Londýně za druhé světové války*. Zaměřuje se na všední den politického exilu ve válečné Británii, sleduje podoby tzv. „policy making“ v kulisách exilového „státního zřízení“ včetně způsobů, jakými byl tento mocenský prostor inscenován a jak byl utvářen symbolicky. Působením státního úřednictva se dále zabývá M. Klečácký v projektu *Okresní hejtman jako představitel státní správy v regionu. Proměny výkonu státní moci v Čechách v letech 1868–1945*. Cílem projektu je zhodnotit význam okresního hejtmana jako základního článku státní správy v regionu v kontaktu s občanem, politickou stranou, samosprávou i dalšími administrativními složkami. V roce 2019 začíná výzkum nového tématu v projektu *Na cestě k dějinnému vrcholu? Vznik Československa v proměnách historiografie, 1918–1992/1993*. J. Hálek a B. Moskovič se pak

aktuálně zabývají tím, jaká interpretační schémata se vztahovala k problematice vzniku ČSR a jaké byly způsoby jejího odborného zpracování. Proč se rozhodli tomuto tématu věnovat? *Výzkum, který by zachytil měnící se obrazy vzniku Československa v průběhu 20. století, se nám zdál aktuální hned z několika důvodů. Přímou k němu vybízely už samotné oslavy stoletého výročí této události odehrávající se během loňského roku, jež se setkaly s nebyvalým ohlasem u široké veřejnosti a vnesly do veřejného prostoru řadu zajímavých diskusí. Nejen to nás přivedlo k závěru, že i přes trvalý zájem o tento milník moderních českých dějin nám stále chybí komplexnější rozbor toho, jakými proměnami časem prošlo jeho samotné vnímání a jaké faktory se na těchto procesech vlastně podílely*, vysvětlují J. Hálek a B. Moskovič.

Putování Washingtonské deklarace

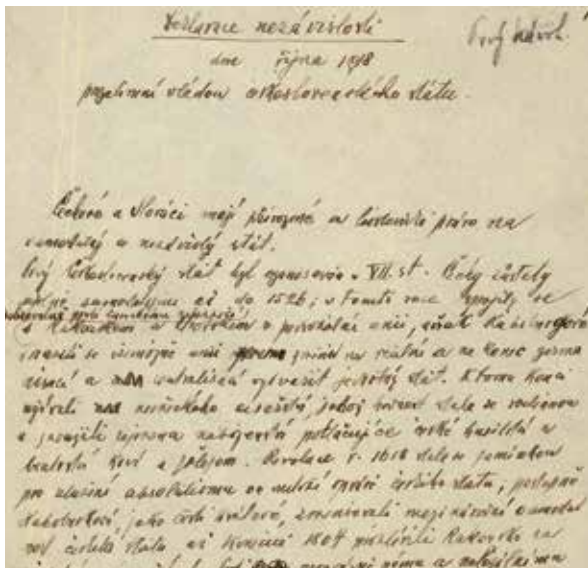
V rámci jubilejního roku 2018 a zastřešujícím československému programu *100 let spolu* proběhlo mnoho výstav a nejrůznějších akcí, vyšla řada publikací. Mnohé instituce se nutně obracely na oddělení Archiv Ústavu T. G. Masaryka. Nejvýznamnější spolupráce a zápůjčky shrnula jeho vedoucí **Helena Kokešová**: Oddělení připravilo řadu archivních dokumentů a stovky fotografií do obrazových příloh publikací a na výstavy. Fotografie poskytl zejména pro reprezentativní publikaci *Republika československá 1918–1938* editorů Dagmar Hájkové a Pavla Horáka, kterou vydalo Nakladatelství Lidové noviny ve spolupráci s MÚA na podzim 2018.

Další archiválie putovaly na výstavy. Největší pozornosti se těšil Masarykův rukopis prvního návrhu Washingtonské deklarace z poloviny října 1918. Jde o prohlášení nezávislosti československého národa jeho prozatímní vládou, které sepsal Masaryk na sklonku první světové války v USA a vešlo do historie pod jménem Washingtonská deklarace. Deklarace vyhlášovala svrchovanou a nezávislou Československou republiku a odmítla možnost autonomie v rámci Rakouska-Uherska s odvoláním se na historická práva Čechů a právo na sebeurčení pro Slováky. Obsah a struktura deklarace jsou ovlivněny americkou Deklarací nezávislosti.

Originál Masarykova návrhu mohli v loňském roce návštěvníci vidět poprvé na výstavě „18–18, Století státního svátku“, kterou pořádalo Středisko společných činností AV ČR ve dnech 7. 5. – 20. 7. 2018 v prostorách Galerie Věda a umění na Národní 3 v Praze. Po týdnu byl originál dokumentu z důvodů jeho ochrany nahrazen kopiemi. Podruhé byl dokument prezentován na výstavě *Česko-slovenská / Slovensko-česká výstava*, která se konala 27. dubna – 9. září 2018 v prostorách Slovenského národního muzea v Bratislavě a od 28. října 2018 do 30. června 2019 ho mohou zhlédnout návštěvníci v Historické budově Národního muzea v Praze. Originál byl zapůjčen na první týden konání výstavy v Praze od 28. 10. do 5. 11. 2018, poté byl opět nahrazen kopiemi. Kopie návrhu deklarace viděli též návštěvníci výstavy *T. G. M. mýtus a skutečnost*, kterou pořádalo Muzeum českého krasu v Berouně ve dnech 11. 10. – 31. 12. 2018.

S textem prvního návrhu Washingtonské deklarace se mohli seznámit též účastníci konference *From Masaryk to Havel and Beyond: The Struggle for Democracy*, kterou pořádalo velvyslanectví České republiky ve Washingtonu dne 18. října 2018. Deklarace byla graficky zpracována do formátu plakátu doplněného námi zasláným textem a logem MÚA AV ČR a fotografií T. G. Masaryka. Plakát vytištěný na plátno byl zarámován a dokument poutal podle sdělení paní Pavly Veličkinové z washingtonské ambasády velkou pozornost. Zvláště na něj upozornil i český velvyslanec Hynek Kmoníček a objevil se i v reportáži České televize.

Zarámovaný dokument byl dále zapůjčen českému vojenskému zástupci na základně NATO v Norfolku na jejich slavnostní večer k 100. výročí republiky. Reprodukce rukopisu byla také vystavena během slavnostní recepce české ambasády ve Washingtonu ke Dni vzniku republiky, kde kromě velvyslance Hynka Kmoníčka vystoupil také ministr kultury Antonín Staněk a velvyslanec USA v Praze Stephen King.

Účastníci přednášky Jana Kouřimského *Vznik Československého státu* v rámci obrazové prezentace pak mohli porovnat první návrh Washingtonské deklarace, uložený v našem archivu, a druhý návrh deklarace, uložený v Národním archivu. Přednáška se konala 20. 10. 2018 v rámci akce Dveře archivů otevřené dokořán v Národním archivu na Chodovci.

Další archivní materiály a fotografie z fondů Archivu Ústavu T. G. Masaryka byly použity na následujících výstavách:

Republika československá 1918–1938. Na koncepci a přípravě putovní výstavy se podílela Dagmar Hájková a Pavel Fabini.

Zapomenuté Srbsko, výstava pořádaná Slovanskou unií, z. s., v prostorách Masarykova muzea v Hodoníně, Sál Evropa, Národní třída 21, Hodonín, 1. 6. 2018–14. 9. 2018. *Hana Podolská, legenda české módy*, výstava pořádaná Uměleckoprůmyslovým muzeem v Praze, 30. 8. 2018–19. 5. 2019.

Božena Rothmayerová Horneková a Alice Masaryková. Svěřenkyňe a mentor (1926–1939), výstava pořádaná Muzeem hlavního města Prahy, 31. 10. 2018–29. 9. 2019 v Studijním a dokumentačním centru Norbertov, Nad Hradním vodojemem 53/13, Praha 6.

Diplomacie mezi Prahou a Berlínem – dvojí začátek 1918/1993, výstava pořádaná Ministerstvem zahraničí ČR v nové budově Národního muzea, 20. 11. 2018–15. 12. 2018.

28. říjen, výstava pořádaná Archivem hl. města Prahy ve spolupráci s Obecním domem 28. 9. 2018–31. 12. 2018 v prostorách někdejšího Českého pánského klubu v Obecním domě v Praze.

Oddělení také poskytlo 190 kusů digitálních kopií fotografií z fondu Edvarda Beneše Husitskému muzeu v Táboře za účelem jejich využití v dlouhodobé expozici Památník dr. Edvarda Beneše.

Skeny několika archivních dokumentů z fondu T. G. Masaryka byly vystaveny i v zahraničí, např. na výstavě k oslavám 150 let založení Akademického spolku ve Vídni a na výstavě u příležitosti 100. výročí vzniku ČSR a skončení první světové války ve Slovenské pedagogické knihnici v Bratislavě.

Řada dokumentů se objevila ve filmech, např. v dokumentární **road movie** Zdeňka Josefa Pojmana *Jak se boří monarchie*, na kterém spolupracovala Dagmar Hájková a Pavel Helan a kde vystoupili i další zaměstnanci MÚA. Archivní materiály z fondů T. G. Masaryka a Charlotty G. Masarykové byly použity ve filmu *Poslední slovo Charlotty Garrigue Masarykové* režiséra Josefa Císařovského, na kterém spolupracovala Dagmar Hájková. Pro natáčení pořadu ČT 1 Reportéři ČT věnovanému výročí Mnichovské dohody byl použit archivní materiál z fondu Edvarda Beneše. ■

Výzkum, vydávání a popularizace díla T. G. Masaryka a jeho spolupracovníků

Research, publication and popularisation of the work of T. G. Masaryk and his associates

Výzkumný tým se zaměřuje na interpretaci, vydávání, digitalizaci a popularizaci díla T. G. Masaryka a jeho blízkých spolupracovníků, v první řadě Edvarda Beneše. Tým je interdisciplinární a vznikl na průsečíku Edičně badatelského oddělení a Oddělení Archivu ÚTGM, personálně a obsahově je provázán s dalšími výzkumnými týmy MÚA a jejich tématy i metodologickými přístupy, neboť masarykovské téma prostupuje nejružnějšími historickými a oborovými kontexty v dlouhém časovém úseku od poloviny 19. století po současnost. Spolupracuje rovněž s Ústavem T. G. Masaryka a dalšími tuzemskými i zahraničními institucemi.

The research team focuses on the interpretation, publication, digitisation and popularisation of the works of T.G. Masaryk and his close associates, primarily Edvard Beneš. The team is interdisciplinary and is based on the common points of interest of the Department of Research and Source Editions and the Archive of the T. G. Masaryk Institute. In terms of staff and content the team is linked with other research teams within the Masaryk Institute and Archives, through their subjects as well as their methodological approaches, as the 'Masaryk' theme permeates through various historical and contextual issues from the middle of the 19th century to the present. The team collaborates with the T. G. Masaryk Institute and with other domestic and foreign institutes.

Personální složení | members of the research team: Lucie Merhautová (vedoucí | head of the team), Vratislav Doubek, Dagmar Hájková, Milan Hanyš, Pavel Horák, Martin Jemelka, Jitka Jindřišková, Helena Kokešová, Miroslava Květová, Jana Malínská, Soňa Martinovská, Josef Tomeš, Richard Vašek, Luboš Velek.

Ohlédnutí za rokem 2018

Korespondenční síť T. G. Masaryka

O hlavních výzkumných a popularizačních projektech spojených s osobností a působením T. G. Masaryka informoval v souvislosti s 80. výročím jeho narození loňský Zpravodaj MÚA. Formou rozhovorů byly představeny rozsáhlé ediční projekty *Spisů TGM* a *Korespondence TGM*, dále *Encyklopedie života a díla T. G. Masaryka* a *Bibliografie publikovaných prací T. G. Masaryka*, portál *Po stopách T. G. Masaryka* spolu s dalšími popularizačními výstupy.

Poprvé tu byl také představen nový projekt *Mezinárodní korespondenční síť T. G. Masaryka a vznik Československa v roce 1918* (NAKI II DG18P02OVV026), který v současnosti představuje páteří projekt týmu, účastní se ho také větší či menší měrou většina členek a členů týmu. Jeho řešení započalo 1. března 2018 v rámci Programu na podporu aplikovaného výzkumu a vývoje národní a kulturní identity na léta 2016–2022. Novým projektem, primárně zaměřeným na digitální podchycení Masarykovy zahraniční korespondence z období před rokem 1918, vstoupila tradiční masarykovská bádání v MÚA do nové etapy. Jejím cílem je

Portál Historická korespondence vzniká ve spolupráci MÚA, FLÚ a Knihovny AV ČR

zpřístupnit nástroji současné digitální éry Masarykovu korespondenci se zahraničními korespondenčními partnery a s ní i Masarykovo myšlení a život před vznikem samostatného státu domácím a zahraničním badatelům. K projektovým výstupům náleží tři svazky

Masarykovy korespondence s anglosaskými a německy mluvícími korespondenty, které budou veřejnosti předloženy v letech 2020 a 2021. Navazují na ediční řadu MÚA Korespondence TGM, jsou však také východiskem nového promýšlení Masarykových korespondenčních kontaktů v duchu teorií tzv. sociálních sítí, rozvíjených napříč sociálně vědními obory. Čtyřletý projekt (2018–2021) je tak vedle tradičních odborných výstupů v podobě publikací a výstavy s odborným obsahem (jaro 2020) orientován na přípravu digitální mapy Masarykových korespondenčních sítí a webovou prezentaci Masarykovy korespondence. Tyto digitální výstupy vznikající ve spolupráci s Knihovnou AV ČR, Filosofickým ústavem AV ČR a oxfordským pracovištěm profesora Howarda Hotsona, spravujícím databázi novověké učené korespondence EMLO. Personálními oporami řešitelského týmu jsou na půdě MÚA etablovaní masarykovští badatelé v čele s V. Doubkem, D. Hájkovou, J. Malínskou a R. Vaškem. Hned v prvním roce řešení zaměřily jejich kroky do archivů a paměťových institucí v Rakousku, Spolkové republice Německo, USA nebo Spojeném království. *Projekt však přivedl ke spolupráci i mladé badatele z oboru historie a filologie, opět propojil MÚA s Národním archivem, a především vytvořil platformu pro intenzivní spolupráci s Knihovnou AV ČR a Filosofickým ústavem AV ČR v rámci vznikajícího webu Historická korespondence, zdůrazňuje přínosy projektu jeho koordinátor Martin Jemelka. Díky spolupráci Johannese Gleixnera je výzkum rovněž provázán s Collegiem Carolinem, respektive novou pražskou pobočkou této mnichovské instituce. Právě v jejím sídle (ve Valentinské 1) proběhl 25. září 2018 společný seminář „Sít“ (network, Netzwerk) jako perspektiva historického výzkumu, který sledoval otázku možných definic historické sítě a rozdílů mezi raným novověkem a moderní dobou.*

Záměry projektu byly představeny i v zahraničí – na konferenci *Archives in the Age of Digital Humanities* konané 24.–25. října 2018 v portugalské Evoře pronesli společný příspěvek Martin Jemelka a Tomáš Gecko, 2. listopadu na kolokviu *Staatsmann, Intellektueller, Visionär: Tomáš Garrigue Masaryk revisited* uspořádaném Ústavem slavistiky při univerzitě v Lipsku o projektu referoval Martin Jemelka.

Masarykova anonymní publicistika

Na přelomu roku 2018 a 2019 vyšla monografie Richarda Vaška „*Račte to podepsat anonymní šifrou*“. *Prezident Masaryk jako anonymní publicista (1918–1935)* a to jako šestý svazek edice České moderní dějiny. Kniha se zabývá tematikou propojení politiky a mediální sféry, ovlivňování veřejného mínění a obecněji i fungování politické scény v období první Československé republiky. Na příkladu veřejné i anonymní publicistické činnosti prezidenta T. G. Masaryka se pokouší představit

Jan Galandauer, Dagmar Hájková a Richard Vašek během prezentace publikací *Sláva republice!* a „*Račte to podepsat libovolnou šifrou*“ v dubnu 2019

jednu z neformálních vlivových strategií tzv. Hradu, jednoho z profilujících mocenských center meziválečné republiky, v oblasti tisku, tehdejšího hlavního nástroje mediální komunikace.

Nový svazek korespondence

S poměrně velkým zájmem odborné i laické veřejnosti a médií se v roce 2017 setkal první svazek *Korespondence T. G. Masaryka s Josefem Svatoplukem Macharem* zachycující první léta vztahu 1893–1895. V roce 2018 byl připravován a na začátku roku 2019 vyšel navazující svazek, který zahrnuje na dvě stovky dopisů z roku 1896, jejich tématem je především rozpad uskupení Česká moderna. *V současnosti je připravován větší projekt, v rámci něhož by bylo možné ve vydávání rozsáhlé, informačně bohaté a stylově poutavé korespondence dvou profilujících osobností české politiky a literatury pokračovat a dokončit ji*, říká hlavní editorka této korespondence Helena Kokešová.

Do závěrečné ediční fáze se posunulo vydání druhého svazku *Korespondence TGM a slovenští veřejní činitelé* editorů Jana Rychlíka a Richarda Vaška. V rámci výše zmíněného projektu NAKI jsou připravovány další tři svazky.

Nový svazek Spisů TGM

V roce 2018 byl rovněž do tisku připraven nový svazek *Spisů TGM* s titulem *Programy Masarykových politických stran. Texty z let 1900–1912* (číslo 39) v editorské péči Jany Malínské. Publikace se řadí rozsahem 642 tiskových stran k objemnějším svazkům *Spisů*, zároveň se od ostatních odlišuje. Neobsahuje totiž pouze Masarykovy texty, všechny uveřejněné texty se zabývají otázkami programu a organizačních záležitostí politických stran, zájemci zde vedle veřejně publikovaných textů naleznou rovněž interní stranické materiály (organizační řády, podklady ke kurzům politického vzdělávání ad.). *V tomto svazku předkládáme různorodé publikova-*

né prameny, které byly široké veřejnosti původně určeny jen zčásti. Umožňují nahlédnout do myšlenkového světa dvou politických stran, České strany lidové a České strany pokrokové, v jejichž čele stál T. G. Masaryk v letech 1900–1914. Zařazeny byly samozřejmě programy obou stran, záznamy o průběhu jednání na sjezdech v roce 1900 a 1912, dále texty ze stranického tisku nebo společná prohlášení a provolání k významným událostem spojeným s dnem v obou stranách, říká o obsahu svazku editorka.

V závěrečné fázi předtiskové přípravy jsou dva významné svazky Spisů: rozsáhlý dvousvazkový soubor *Hilsneriáda. Texty z let 1898–1900* (ed. Luboš Merhaut) a *Texty z let 1907–1910* (ed. Marie Neudorflová a Vojtěch Kessler).

Ediční řada EB. Dokumenty

V roce 2018 nezůstal stranou ani Edvard Beneš, novinkou je založení ediční řady EB. Dokumenty, její cíle a obsah prvního svazku shrnul její vedoucí redaktor Richard Vašek: *Ediční řada EB. Dokumenty* byla založena na jaře 2018 a je určena pro vydávání publikací dokumentárně přibližujících život a dílo dlouholetého ministra zahraničních věcí a druhého československého prezidenta Edvarda Beneše. Je koncipována také jako platforma pro zveřejnění dosud nepublikovaných vzpomínek, deníkových záznamů a souborů korespondence uložených v českých i zahraničních archívech. Prvním svazkem této řady se stala edice korespondence Huberta Ripky s E. Benešem z let 1922–1948. Edice vzájemné korespondence Huberta Ripky s Edvardem Benešem přibližuje vztah těchto dvou významných osobností československé politiky a diplomacie prostřednictvím více než 170 dopisů a zpráv, které si vyměnili od počátku dvacátých let až do roku 1948. Jedinečným způsobem tak dokumentuje jejich posuzování československé a mezinárodní politiky v mimořádně dramatickém období evropských dějin. Svazek připravili Ivan Štoviček a David Hubený a vyšel ve spolupráci MÚA s Národním archivem. Grafické řešení navrhl Ondřej Huleš a věřím, že se zájemcům dostává do rukou moderní vědecká edice.

Popularizace

V roce 2018 se dále rozvíjel webový portál **Po stopách T. G. Masaryka** (www.tg-masaryk.cz), který je financován díky programu Strategie AV21. *Nadále jsme se snažili o spolupráci s muzei, okresními archívy, institucemi samosprávy, školami i nadšenci pro lokální dějiny. Sté výročí vzniku Československa zvýšilo zájem o osobnost T. G. Masaryka, jeho působení i připomínání. Obraceli se na nás mnohé instituce (České dráhy, Německé velvyslanectví, samosprávy), kterým jsme zprostředkovali materiál z našich archivních fondů či poskytli konzultace při přípravě jejích vlastních*

Žáci základních škol se na workshopu v rámci Týdne vědy a techniky vydali Po stopách T. G. Masaryka

Graffiti s portrétem TGM na Michalském výpadu u Olomouce od umělce Olivera Hellera, foto A. Březík

Pomník TGM před Masarykovou univerzitou v Brně, foto J. Novák

projektů, říká Jakub Štofáník, který stál spolu s Lucií Merhautovou u zrodu portálu a od roku 2019 je jeho hlavním řešitelem.

Oba pak v letních měsících připravili fotografickou soutěž, která byla zaměřena na pomníky T. G. Masaryka ve veřejném prostoru a jejich proměny. Sešlo se více než 80 přihlášených fotografií zachycující pomníky ve větších městech i v malých obcích včetně současného streetového umění. Soutěž byla uspořádána ve spolupráci s Centrem Fotoškoda a měsíčníkem Dějiny

Instalace pomníku T. G. Masaryka v Křižanově (1991), foto M. Čarek

a současnost. A jaké jsou další plány? *V průběhu roku 2019 bychom se rádi zaměřili na přehledné zpracování prezidentských cest, jako i na vytvoření digitální knihovny s odkazy na Masarykovské sborníky z doby první republiky, které nabízejí důležitý vhled do kulturních i politických dějin meziválečné doby, říká Štofanič.*

U příležitosti stého výročí založení Československé republiky členové a členky týmu byli zváni na popula-

rizační přednášky, často mimo Prahu, vyjadřovali se pro média, spolupracovali při přípravě nejrůznějších výstav, televizních dokumentů apod.

Výhledy

*Osobnost T. G. Masaryka představuje vzhledem k jeho historickému významu specifický předmět, jemuž se je třeba věnovat odbornou i populárnější formou. Masarykova činnost a její recepce navíc zasahuje do tolika oblastí, že je nutný interdisciplinární přístup. Náš tým má v tomto směru dobré předpoklady a právě interdisciplinaritu chceme do budoucna posilovat. Nadále bude probíhat zpřístupňování jeho textů, jednak formou knižních edic, rozvíjet chceme možnosti digitálního zpřístupňování a využívání digitálních nástrojů k dalším analýzám a vizualizacím našich výzkumů, říká vedoucí týmu Lucie Merhautová. V roce 2019 intenzivně pracujeme na dokončení prvního svazku *Encyklopedie života a díla T. G. Masaryka*, jejímž hlavním redaktorem je Josef Tomeš, a vydání doprovodné *Bibliografie publikovaných prací T. G. Masaryka*, kterou připravuje Jana Malínská s kolegy. V červnu 2019 proběhne mezinárodní konference *Found in translation?*, která se zaměřuje na sociokulturní aspekty překladu a vychází z výzkumu činnosti překladatele (mj. Masarykovy *Nové Evropy* či poezie Macharovy a Březinovy) Emila Saudka. Hodláme se zaměřit i na další nová témata – výzkum jazyka T. G. Masaryka a myšlení některých jeho následovníků. V březnu 2020 bychom formou výstavy, publikací, přednášek a prezentací chtěli připomenout 170. výročí narození prvního československého prezidenta, připomenout bychom chtěli i jeho vstup do Hilsnerovy aféry v září 1899.*

Výzkum dějin parlamentarismu a politické kultury

History of parliamentarism and political culture

Tým pro dějiny parlamentarismu a politické kultury zaměřuje své výzkumné aktivity na zpracování vývoje moderního parlamentarismu na českém území zhruba v období 1848 až 1948. Parlamentarismus (a obecně politický systém) bude naším týmem zkoumán nejen v institucionální rovině, ale vůbec v širších sociokulturních souvislostech, včetně problematiky každodennosti, dějin politického myšlení, gender studies atd. Výzkum není omezen jen na interakce odehrávající se na parlamentní půdě, zkoumány budou i ostatní funkční prvky politického systému, jako stranické subjekty, problematika voleb a volebního chování, proměny politické kultury a obecně vývoj občanské společnosti a procesy s tím spojené. Pro dosažení vytyčených cílů tým pojímá své badatelské aktivity v interdisciplinárním dialogu a zapojuje výzkumné přístupy uplatňující se vedle historických věd např. v sociologii nebo politických vědách.

The focus of the team's research activities is the development of modern parliamentarism in the territory of the Bohemian Lands between the years 1848 and 1948. Parliamentarism (and the political system in general) will be researched not only from an institutional perspective, but also in its broad socio-cultural context, including issues such as the everyday life of politicians and their families, the history of political thought and gender studies. The research is, therefore, not limited to what took place within the parliamentary field, but we will also pay attention to other functional elements of the political system such as political parties, electoral issues as well as voting behaviour, changes in political culture and the development of civic society in general along with the related processes. To achieve such goals, the team will employ a comparative and, especially, prosopographical approach. Its research activities will be conducted in an interdisciplinary dialogue with methodological approaches used in sociology and in political science.

Personální složení | members of the research team: Martin Klečáček (vedoucí / head of the team), Zdeněk Bezcený, Vratislav Doubek, Pavel Fabini, Martin Klement, Michal Kurz, Josef Tomeš, Luboš Velek, Mikuláš Zvánovec.

Výzkum dějin parlamentarismu

Vývoj parlamentních institucí a otázek s tím spojených patří ve středovýchodní Evropě ke spíše opomíjeným tématům. Důvodem nezájmu a diskontinuity výzkumu v této oblasti je v českém prostředí mj. degradace role legislativních sborů v československém politickém systému od konce 30. let 20. století. Reálná bezvýznamnost a bezobsažnost mechanismů tvořících základ parlamentní demokracie se promítla jak do minimálního zájmu o podobný výzkum, tak do jeho problematické úrovně, kdy i jen sporadické bádání na tomto poli postrádalo reflexi metodologických diskusí rozvíjených v západoevropském a severoamerickém prostředí. Cílem týmu pro dějiny parlamentarismu a politické kultury je rozvíjení výzkumných aktivit za účelem zpracování vývoje moderního parlamentarismu na českém území zhruba v období 1848 až 1948. Parlamentarismus (a obecně politický systém) bude naším týmem zkoumán nejen v institu-

cionální rovině, ale vůbec v širších sociokulturních souvislostech, včetně problematiky každodennosti, gender studies atd. Své využití přitom najdou nejen komparativní, ale zejména prosopografické přístupy. Výzkum není omezen jen na interakce odehrávající se na parlamentní půdě. Zkoumány budou i ostatní funkční prvky politického systému, jako stranické subjekty, problematika voleb a volebního chování, proměny politické kultury a obecně vývoj občanské společnosti a procesy s tím spojené. Pro dosažení vytyčených cílů tým pojímá své badatelské aktivity v interdisciplinárním dialogu a zapojuje výzkumné přístupy uplatňující se vedle historických věd např. v sociologii nebo politických vědách.

Hlavní řešené projekty

Základnu výzkumu dějin českého a československého parlamentarismu představují zejména některé aktuálně řešené projekty:

Vývoj moderní parlamentní kultury v českých zemích a Československu

Projekt v rámci programu NAKI II byl zahájen v roce 2018 a Masarykův ústav a Archiv AV ČR při jeho realizaci spolupracuje s Národním muzeem a s Ústavem pro studium totalitních režimů. Na projektu participují Zdeněk Bezečný, Vratislav Doubek, Pavel Fabini, Martin Klečácký, Martin Klement, Luboš Velek a Mikuláš Zvánovec. Cílem projektu je zpracování vývoje české moderní parlamentní kultury s využitím metod a nástrojů digital humanities a jeho prezentace širší veřejnosti. Časově zahrnuje období 1848 až 1992, přičemž pracovníci MÚA se soustředí na období do roku 1948. Hlavním cílem je vytvoření kompletní databáze všech na našem území zvolených poslanců a jejich strukturované medailony. Podobná databáze se pak do budoucna stane oporou pro další výzkumy v této oblasti. Projekt obecně usiluje nejen o zpracování důležitého a u nás opomíjeného tématu (neexistuje souhrnné zpracování dějin českého parlamentarismu), ale i o jeho prezentaci široké veřejnosti,

M. Klečácký během prezentace publikací v Rakouském kulturním fóru, duben 2018

a zejména o zdůraznění důležitosti parlamentarismu a parlamentní demokracie pro rozvoj občanské společnosti.

Rozhovor s Josefem Tomešem

PhDr. Josef Tomeš, Ph.D., patří mezi dlouholeté pracovníky Masarykova ústavu AV ČR, později Masarykova ústavu a Archivu AV ČR, je členem jednak Týmu pro výzkum dějin parlamentarismu a politické kultury, jednak týmu zabývajícího se osobností T. G. Masaryka a jeho spolupracovníky. Ve svém výzkumu se zabývá hlavně českými politickými a kulturními dějinami první poloviny 20. století, řadí se mezi přední znalce politické kultury meziválečného Československa, a to včetně období tzv. druhé republiky. Výsledky své práce publikuje nejen v odborných studiích, nepřehlédnutelná je i jeho ediční činnost. U příležitosti jeho významného životního jubilea, které oslavil na konci ledna 2019 a k němuž si připravil i vlastní dárek v podobě monografie k dějinám České strany státoprávně pokrokové, zařazujeme krátký rozhovor týkající se tří hlavních oblastí jeho badatelského zájmu.

Vaše publikace „Nás bylo jen málo, než přišly tisíce“ je vůbec prvním monografickým zpracováním dějin České strany státoprávně pokrokové. Pokrokové hnutí konce 19. století a fenomén státoprávních pokrokářů poutá Vaši pozornost již dlouhá léta, v čem je toto téma důležité pro Vás osobně a v čem spatřujete význam této

malé, namnoze solitérní strany pro dějiny české politiky?

Historie pokrokového hnutí, jeho mohutného vystoupení na počátku devadesátých let 19. století i následné diferenciacce a „druhého života“ v nových politických stranách, obráží fundamentální problém novodobých českých dějin, totiž svár i prolínání faktorů národního, občanského a sociálního, respektive nacionalismu, demokracie a socialismu. Pokrokářství přitom patří jak do politických, tak do kulturních dějin, a to nejen proto, že se v něm angažovala řada významných českých umělců, především literátů, ale i proto, že jeho ideje i vnitřní spory našly svůj ohlas v dobové české beletrii, zvláště výmluvně a působivě v tvorbě Viktora Dyka.

Vše, co uvedeno, platí i o České straně státoprávně pokrokové, v níž vyústil jeden z pokrokářských proudů. Zvláštní místo této strany v dějinách české politiky spočívá ovšem v tom, že jako jediná z českých stran před první světovou válkou programově usilovala o zcela samostatný český stát a cestu k němu spatřovala v protirakouském odboji Čechů po boku mocností Dohody za předpokládaného brzkého celoevropského válečného konfliktu. Ano, tato malá strana formulovala ještě v míru, kdy většina české politiky považovala za optimální národně politický cíl autonomii českých zemí v rámci reformované, národnostně spravedlivé habsburské monarchie, koncepci českého zahraničního odboje pro blížící se „konflagraci“, předjímající pozdější Masarykovu válečnou zahraniční akci v době, kdy sám Masaryk se ještě na po-

Hlavními řešenými problémy jsou: 1) zahájení výzkumu českého parlamentarismu a parlamentní kultury inovativními metodami z oblasti digital humanities (tj. konkrétně prostřednictvím zmíněné databáze); 2) na základě databáze vývoj prezentačních nástrojů umožňujících zachytit vývoj a charakter parlamentní kultury; 3) prezentace výsledků tohoto výzkumu formou výstavy (včetně katalogu výstavy), a tedy i popularizace parlamentarismu a jeho principů široké veřejnosti; 4) vydáním popularizační syntézy vývoje moderního českého parlamentarismu a parlamentní kultury; 5) uspořádání mezinárodní konference věnované problematice moderního parlamentarismu.

Nejisté mandáty. Volby a jejich legitimizace v českých zemích a Československu (1861–1939)

Dalším projektem zaměřeným na výzkum parlamentarismu a zahájeným v roce 2018 je projekt GA ČR, jehož spoluřešitelem je Pavel Fabini. Cílem projektu je zmapovat dosud opomíjenou problematiku vo-

lebních podvodů a legitimizačních procedur parlamentních voleb v prvním století existence moderního parlamentarismu. Projekt je věnován výzkumu volebních podvodů a procedurám legitimizujícím získání poslaneckých mandátů na území českých zemí a Československa v období 1861–1939 s kontextuál-

Zleva R. Kvaček, M. Kučera, J. Tomeš, L. Velek a R. Vašek během prezentace monografie o České státoprávní straně v únoru 2019 v Lannově vile

dobné plány díval skepticky. Zajímavý (i z dnešního hlediska) je i státoprávní pokrokářský ideál hrdého, sebevědomého českého národa, usilujícího o své místo ve světě, o naplnění svého jedinečného přínosu evropské kultuře i politice a zároveň přísně kriticky reflektujícího vlastní slabosti a omyly.

Osudům této pozoruhodné strany i některých jejích protagonistů jsem se s přestávkami věnoval mnoho let, publikoval jsem o nich studie v odborných časopisech i popularizační články a encyklopedická hesla. Nakonec jsem její historii shrnul, analyzoval a zhodnotil v knižní monografii. Jsem rád, že v pěkné grafické úpravě vyšla symbolicky v roce stého výročí vzniku československého státu.

Jedním z Vašich dlouhodobých zájmů je i ediční zpracování především vzpomínek významných osobností českých a československých dějin 20. století, s některými autory Vás pojilo i osobní přátelství. Dokázal byste jmenovat paměti, které jako editor považujete za obzvláště zajímavé či mimořádně cenné svou výpovědní hodnotou? A prozradil byste případně nějaké své další plány do budoucna v tomto ohledu?

Dosud jsem – ať už sám nebo se spolupracovníky – edičně připravil patnáct memoárových rukopisů; na přípravě dvou dalších právě pracuji. Všechny měly svou jedinečnou dokumentární a mnohé i literární hodnotu, ale i své (často pohnuté) osudy, než nastoupily cestu ke čtenáři. K nejzajímavějším a nejcenně-

ním přesahem od revolučního roku 1848. Tematicky je rozdělen do dvou klíčových oblastí: v první se zaměřuje na charakteristiku a typologii volebních podvodů uplatňovaných při parlamentních volbách a na případné proměny ve vnímání termínu *volební podvod* v kontinuálním devadesátiletém vývoji. Druhá část výzkumu je zacílena na objasnění role institucí, které disponovaly právem legitimizovat (potvrdit, nebo anulovat) zisk poslaneckého mandátu. Zkoumán je způsob konstituování těchto institucí, obsah jejich agendy a potenciální vliv na tehdejší politický vývoj v zemi. Hlavním výstupem projektu se stane komplexně pojatá monografie. V červnu letošního roku proběhne k dané problematice vědecká konference.

Česko-německé vztahy v předvečer I. světové války. Edice dokumentů ze smířovacích jednání v Čechách v letech 1913 a 1914

Projekt je v letech 2017 až 2019 řešen ve spolupráci s Národním archivem, za MÚA na něm participují Martin Klečacký, Martin Klement a Luboš Velek. Vedle vydání

ším z nich nesporně patří paměti diplomata dr. Huberta Masaříka (*V proměnách Evropy*, 2002), poskytující svědectví o peripetiích československé zahraniční politiky v meziválečném období a průhled do zákulisí národně obranného zápasu české protektorátní reprezentace za německé okupace. Jejich příprava byla dosti obtížná: zachovaly se totiž ve třech zčásti pozměněných verzích, z nichž každá obsahovala různé pozoruhodné detaily, a jejich text byl místy kompozičně a stylisticky roztržštěný. Upravoval a cizeloval jsem je po večerech skoro dva roky. Zvěčnělý nakladatel Ladislav Horáček, jenž se ujal jejich vydání, mi řekl: „Pane kolego, uděláme si radost. On to bude ležák, ale alespoň se postupně dostane ke všem historikům, které osloví.“ Kniha byla nakonec vyprodána za několik předvánočních týdnů a nakladatelství muselo udělat dotisk.

Zvláštní výpovědní hodnotu mají též „mnichovské“ paměti Vlastimila Klímy (*Mnichov 1938: Měli jsme kapitulovat?*, 2012), memoáry Jiřího Havelky (*Dvojitý život*, 2015) a Františka Ježka (*Mnichovská tragédie*, 2016), které jsme s kolegy vydali v minulých letech, a splatili tak dluh české historiografie vůči autorům i vůči čtenářům z širší historicky interesované veřejnosti. Pro mne osobně znamenala satisfakci kritická edice Klímových pamětí, protože jsem patřil k autorovým blízkým přátelům a slíbil jsem mu, že až to vnější poměry dovolí, memoáry vydám. V Klímově pozůstalosti ovšem leží další stovky stran cenných vzpomínkových rukopisů a doporučoval bych ještě alespoň dva z nich publikovat.

J. Rak, J. Štaif, M. Pokorná a L. Velek na konferenci *Vůdce národa* F. L. Rieger, 11. prosince 2018

příslušného pramenného materiálu (protokoly smířovacích konferencí, korespondence účastníků atd.) je cílem výzkumu zejména analyzování této poslední fáze česko-německých smířovaček. Důležitou rovinu výzkumu přitom hraje i vliv dobových smířovacích jednání na reformování českého zemského zřízení a českého

Za jeden ze svých editorialistických restů považuji vydání po léta přísně důvěrného memoáru Huberta Ripky podávajícího detailní svědectví o jeho útěku do exilu na jaře 1948. Rád bych se též podílel na kritické edici rozsáhlých pamětí osobního tajemníka prezidenta Masaryka dr. Antonína Schenka, jejichž kapitulu, týkající se historie Ústavu T. G. Masaryka, jsem před sedmnácti lety vydal v rámci publikace o dějinách Masarykova ústavu (*Mám jen knihy a skripta...*, 2002). A nevzdávám se naděje, že se mi podaří přesvědčit některé starší kolegy, dobře vládnoucí perem (například Roberta Kvačka či Jiřího Brabce), aby se o své bohaté vzpomínky podělili se širší kulturní obcí.

Mezi Vaše nepominutelná díla patří biografické slovníky osobností českých a československých dějin 20. století. Encyklopedistice se věnujete i nadále, mimo jiné jste stál u zrodu reprezentativní publikace Tváře našich parlamentů či prvotního soupisu poslanců Národního shromáždění z období Československé republiky, která dnes pokračuje pod hlavičkou projektu NAKI II coby databáze všech poslanců českých zemí od roku 1848. Jaký je podle Vás význam encyklopedistiky pro současnou historickou vědu?

Encyklopedie by měly především poskytovat přesnou, ověřenou a přehledně, z hlediska potřeby rychlé informace uspořádanou historickou faktografií. V kontextu českého dějepisceví mají nadto úkol zachytit, doplnit či na pravou míru uvést fakta, která se v dlouhých desetiletích nesvobody v nedávné minulosti z historických análů a historické paměti účelově

zemského sněmu, včetně reformy volebního řádu, který měl vedle doplnění jistých demokratizačních prvků i nadále odrážet privilegované politické postavení tradičních politických elit (velkostatkáři, měšťanské elity).

Další výzkumné aktivity, popularizace a mezinárodní spolupráce

Paletu projektů NAKI a GA ČR týkajících se výzkumu parlamentarismu a politické kultury pak doplňují výzkumné aktivity realizované v rámci Strategii AV21, a to zejména v rámci programů Paměť v digitálním věku a Stát mezi barbarstvím a civilizací. Z těchto aktivit lze jmenovat zejména projekty usilující o zpracování moderních životopisů předních osobností českého parlamentarismu (např. aktivita „*Vůdce národa*“ slovem a obrazem. *Osobnost F. L. Riegra jako místo paměti české moderní kultury, státnosti a politiky*) nebo aktivity zpřístupňující veřejnosti ego-dokumenty významných poslanců či politiků sledovaného období (v nedávné minulosti vydání korespondence ministra A. Rezka s mladočeskými předáky, vydání korespon-

dence E. Špindlera či paměti A. Sabatha nebo B. Hlaváče). Program Strategie AV 21 umožňuje i rozšíření týmu o další perspektivní pracovníky (např. Annu Jonákovou či Martina Nekolu).

Tým se věnuje i popularizaci vědy, a to zejména formou výstav (příprava výstavy o dějinách českého parlamentarismu), popularizačních přednášek či publikací (např. podíl na knize *Republika československá, 1918–1939*; nebo česko-rakouské publikaci o společných dějinách *Sousedé*). Důležitou platformu při řešení dané problematiky představuje i mezinárodní spolupráce. Jako přirozený a blízký partner se zde nabízí berlínská Kommission für Geschichte des Parlamentarismus und der politischen Parteien, se kterou členové týmu v minulosti již opakovaně spolupracovali a se kterou v březnu 2019 uspořádali i společnou konferenci o volebním právu žen. Dalšími vhodnými partnery mohou být mnichovské Collegium Carolinum nebo vídeňský Institut für Neuzeit- und Zeitgeschichteforschung. I s nimi byla již v minulých letech navázána dobrá spolupráce. ■

vytratila nebo byla pokřivena různými mystifikacemi či desinterpretacemi. Za uplynulých třicet let se na této lišce vykonalo nemálo, stále však zůstávají důležité úseky novodobých českých dějin, jimž se kritického encyklopedického zpracování zatím nedostalo: například český odboj za první i druhé světové války.

Speciální případ představuje česká biografická lexikografie, v éře komunistického režimu po desetiletí zastoupená pouze v univerzálních encyklopediích (naučných slovnících) a slovnících spisovatelů, poznamenaných ovšem ideologickým a politickým dozorem a přísnou selekcí konkrétních osob a dat. V popřevratových desetiletích se postupně objevilo množství nejrůznějších biografických slovníků, především oborových a regionálních, které přinášely biogramy předtím záměrně zapomínaných a z historie vyřazovaných osobností a doplněné a opravené životopisy dalších historických postav. Sám jsem se na tomto biograficko-encyklopedickém boomu podílel jako vedoucí autorského kolektivu a editor *Československého biografického slovníku* (1992) a třídílného *Českého biografického slovníku 20. století* (1999). Při snaze rychle zaplnit mezery a „bílá místa“ v české biografistice nebylo samozřejmě možné zpracovávat všechna hesla na základě archivní dokumentace, údaje byly přejímány z jiných encyklopedií, memoárů, nekrologů, vzpomínkových článků apod., a tak do biogramů často pronikly nepřesnosti a chyby, které většinou odhalí až autor podrobné monografie o té které osobnosti. Dnešní biografická encyklopedistika, méně rozptylovaná vnější informační a popula-

rizační potřebou, by se tak měla více opírat o kritické studium všech dostupných pramenů. Zde vidím důležité poslání velkých edičních projektů, především *Biografického slovníku českých zemí* (jehož redakční radě předsedám), vydávaného Historickým ústavem Akademie věd ČR od roku 2004, i proponovaného lexikonu českých poslanců a senátorů, jehož postupně realizace se ujal náš Masarykův ústav a Archiv Akademie věd České republiky. ■

Komparativní a transnacionální dějiny

Comparative and transnational history

Pracovní skupina prostřednictvím komparativních a transnacionálních přístupů současné historické vědy usiluje o širší kontextualizaci českých a středoevropských dějin 19. a 20. století. Za využití klasických nástrojů historické komparace i novějších přístupů dějin kulturních transferů, dějin prostoru, migrace a globálních dějin se snaží překračovat klasická paradigmatu nacionálního dějepisectví zaměřeného na ústřední kategorie národa a národního státu. Členové skupiny realizují konkrétní výzkumné projekty v oblasti dějin migrace a občanství, v oblasti komparativních dějin moderních válek a násilí i v oblasti kulturních dějin konzumu a moderního města.

The working group seeks to broaden the contextualisation of Czech and Central European history of the 19th and 20th centuries through comparative and transnational approaches. Using not only the classical tools of comparative history, but also newer approaches such as cultural transfer, the history of space, migration and global history, we try to transcend the paradigms of national history focused on the central categories of nation and nation-states. The members of the group carry out specific research projects on the history of migration and citizenship, on the comparative history of modern wars and violence and on the cultural history of consumption and the modern city.

Personální složení / members of the research team: Rudolf Kučera (vedoucí / head of the team), Martin Franc, Michal Frankl, Magdalena Sedlická, Wolfgang Schellenbacher, Václav Šmidrkal, Andrea Talabér.

Nový projekt Evropské výzkumné rady a výzkum dějin uprchlictví

Nejvýraznějším počinem týmu bylo získání vysoce prestižního Consolidator grantu od Evropské výzkumné rady (European Research Council – ERC) na projekt *Unlikely refuge. Refugees and citizens in East-Central Europe in the 20th century* věnovaný uprchlíkům ve středovýchodní Evropě ve 20. století. Projektová žádost, podaná Michalem Franklem v únoru 2018, byla výsledkem mnohaletého studia a promýšlení stejně jako mnohaměsíční přípravy. Podnětem bylo přežívající manko ve výzkumu i přetrvávající chápání uprchlíků jako nositelů národních a politických projektů, jako diaspor odtržené od společnosti v hostitelských zemích. Středovýchodní Evropa byla a je spíše vnímána jako místo, odkud se z různých důvodů odchází. V rámci projektu se bude mezinárodní tým pod vedením Michala Frankla snažit tento pohled přezkoušet a komparativně zkoumat dějiny uprchlíků v Polsku, Československu, Rakousku, Maďarsku, Jugoslávii a jejich následnických státech. Na vybraných obdobích se budou zabývat souvislostí mezi

přístupem k uprchlíkům a občanstvím, politikou humanitarismu a mikrohistorií, s využitím podnětů ze spatial studies. Práce na pětiletém projektu bude zahájena v září 2019 a během jara 2019 budou zveřejněny výzvy pro budoucí spolupracovníky projektu.

Od ledna 2018 se s podporou Grantové agentury ČR pod vedením Michala Frankla rovněž rozběhl grantový projekt *Občané země nikoho. Židovští uprchlíci a eroze občanství ve středovýchodní Evropě, 1935–1939*, který srovnává hromadné vypovídání Židů a restriktivní uprchlickou politiku ve středovýchodní Evropě v roce 1938 a zkoumá souvislosti mezi politikou zavřených hranic a změnami v chápání občanství, zejména v Polsku (1938) a Československu (1939). Právě na tato témata byly zaměřeny prezentace na konferencích a workshopech, stejně jako první výstupy projektu.

V listopadu 2019 se ve spolupráci s Claire Zalc (CNRS, Paříž) uskuteční mezinárodní srovnávací workshop o fenoménu denaturalizace ve 20. století. Spolu s Wolfgangem Schellenbacherem připravuje Michal Frankl českojazyčnou hybridní edici dokumentů o uprchlících na československo-rakouské hranici v pohnutém roce 1938.

European Research Council
Established by the European Commission

Interview with Michal Frankl, principal investigator of the new ERC project *Unlikely Refuge? Refugees and citizens in East-Central Europe in the 20th Century* (<https://www.unlikely-refuge.eu/>)

*Receiving an ERC Consolidator Grant is a great success not only for the Masaryk Institute and Archives of CAS, but also for the entire Czech Academy of Sciences and for the social sciences in Czech Republic in general. You have been studying the subject of refugees for a long time, but the research plan for the project *Unlikely Refuge?* has a wider temporal and spatial perspective and it is also comparative in its approach. How long did it take and how did you prepare the application, and what was the most demanding part?*

The project proposal has been on my mind for a long time and my first plans predate the so-called refugee crisis of 2015. When a decade ago, together with Kateřina Čapková, we published the book *Nejisté útočiště* (*Uncertain Asylum*), we were inspired by the critical approach that dealt with refugee policies during the Holocaust in states such as Switzerland, the United States, the United Kingdom and France. In 2016, I initiated and co-organized a workshop in Vienna which explored refugees and citizenship in East-Central Europe in the first half of the 20th century. The proposals we received and the very interesting papers that were presented also exposed numerous gaps – thematic and methodological, but also what questions were asked. It struck me that there is a difference in how the ‘West’ and the ‘East’ are perceived and measured. While the ‘West’ is compared with the declared standards of liberal democracy and criticized for the failure to save refugees during the Nazi era, the ‘East’ is seen as a place to leave, a region characterized by nationalism and ethnic cleansing, totalitarian oppression and poverty. Another gap was a methodological one: refugees in the ‘East’ are often narrated in national and/or in political terms, in contrast to current approaches in refugee studies. That seems to have fitted with the ERC’s interest in ambitious projects, the frontier research that significantly extends our horizons. I spent a lot of time struggling with languages which I do not understand perfectly and in designing the project. In the end, I opted for a broader time span (the whole 20th century), but a narrower regional one (covering countries which were created in 1918 from the Habsburg monarchy).

After about two years of conceptual preparation, I devoted some three months to intensive writing. ERC project proposals have their specifics (and some would perhaps say secrets). One of the challenges

is to properly divide the narrative between the two parts: the first, a shorter one, is the only part that is read by the referees in the first round of evaluation, whereas in the second round both parts are assessed. The text has to be strong, it has to engage the readers, but at the same time it also has to be on an advanced level methodologically. It was the first time I thought I could publish a part of a project proposal as a scientific article.

In September 2018 you attended the interview in Brussels. Could you tell us about the interview process?

I spent a lot of time preparing my presentation – it’s not easy to sum up an ambitious project and a request for two million Euros into ten minutes, moreover to people who have read the project itself. I profited from the mock interview at the Czech National Contact Point (Technology Center of the Czech Academy of Sciences). I also had help from many colleagues who ‘grilled’ me to get me ready and I tested my presentation at the Vienna Wiesenthal Institute for Holocaust Studies. In the end, the questions I received during the real interview were rather different, but this process helped me to think over the strengths and possible weaknesses of my project. It was also helpful to cope with the kind of pressure cooker situation ahead of the interview – you do not know who is on the committee, nor do you have access to the very substantial reviews. In my experience, the committee was well prepared and turned out to be very professional.

In one of the previous interviews, you mentioned that you are concerned about the contemporary relevance

of historical work. The various reactions after the funding announcement for the project by the European Research Council point to links between the theme of the project and the so-called migration crisis of today. How do you see this relationship and what do you think about the reactions?

In the numerous interviews I did, I kept repeating that while the project itself does not offer an answer to the current policy debates about refugees and migration, it can contribute towards a cooling and a certain refinement of the heated and polarized discussions. For instance, by showing that much of what is discussed today is not so new. By making it clear that similar fears about the influx of refugees and foreigners were there before and were part of the nationalist and anti-Semitic campaigns. Finally, I argue that discourses about refugees are always about attitudes to our own society: its values and parameters of citizenship. Attitudes against immigration or arguments for stricter rules for asylum certainly have their place in the public debate, but it would be helpful if these could be expressed without racism and conspiracy theories.

Yet, it turned out that the project, which drew significant media attention, became itself part of the political and cultural polarization, rather than calming it. I have received many positive responses, but also racist criticisms and reactions clearly guided by conspiracy theories: for some, it seems to be sufficient to drop the keywords of 'Brussels' and 'refugees' to immediately think in terms of a coordinated plan to subvert the nation through the immigration of Muslim invaders and terrorists. Partially, this was due to the fact that I had no control over the timing of the ERC press release and, unfortunately, I was travelling abroad between two workshops and was not able to devote the time the media coverage would have deserved. One of the mistakes clearly was the pro-

minence of the financial amount in the headlines – while this was meant to highlight the significance of the project, it contributed to conspiracy theories and negative emotions. The experience also shows that in future communicating the results of research on such a polarizing subject as refugees will require more preparation and thorough consideration.

The project starts in September 2019, what preparatory steps are underway?

We have opened a call for research positions in the project and I will work hard during the spring and the summer to build a first-class international team. At the Masaryk Institute and Archives, we are making sure that we can offer good conditions and competitive salaries – something not always possible in Czech academia. I am also busy with a more detailed planning of the first activities of the team – so that we find a common language, discuss the methodologies, interdisciplinary synergies and evaluate existing research in more detail in the first couple of months of the project. We will organize a number of internal and public workshops, conferences and other activities.

What are your expectations for the project?

It is difficult to look ahead to the end of the project, which is in more than five years from now. But apart from its scientific results such as my book and a number of articles, I would also like to see impact beyond the project itself – in terms of scientific interest in the subject of refugees in East-Central Europe, in the integration of this region into the global refugee studies and – most significantly – a group of engaged scholars who will continue to carry out research on this and similar subjects and ask difficult questions. ■

Dokončení projektu zaměřeného na výzkum násilí

V roce 2018 byl završen projekt řešený ve spolupráci s FSV UK věnovaný úloze fyzického násilí během rozpadu Habsburské monarchie v letech 1914–1918 i během následné poválečné rekonstrukce v Československu, Rakousku a Itálii. Řešitelský tým tvořili Rudolf Kučera, Václav Šmidrkal (MÚA) a Ota Konrád (FSV UK). Hlavní výstup (vedle řady dílčích studií) představuje monografie R. Kučery a O. Konráda *Cesty z apokalypsy. Fyzické násilí v pádu a obnově střední Evropy 1914–1922*, která shrnula hlavní projektové poznatky i argumenty a inovativním přístupem rozšířila dopo-

sud stále převážně národně zaměřený pohled současné české historiografie. Ukázala, že fyzické násilí se stalo základním fenoménem každodenního života

nejen na frontách a bojištích první světové války, nýbrž i v zázemí. Podoby a významy tohoto násilí se však lišily v závislosti na geografickém kontextu a po roce 1918 zásadně i v závislosti na poválečné situaci nástupnických států Habsburské monarchie v kontextu válečné porážky či vítězství.

Česko-rakouská spolupráce

Ústřední, česko-rakouskou osu výzkumů realizovaných v rámci týmu tvořil mezinárodní, česko-rakouský projekt **Veteráni první světové války v Československu a Rakousku 1918–1938** vedený Rudolfem Kučerou. Členové týmu spolu s partnery z univerzity v Salcburku vedenými prof. Laurencem Colem zkoumali různé formy organizovanosti a politického angažmá válečných veteránů jako silné vlivové skupiny v obou středoevropských státech, stejně tak jako různé formy expertního chápání válečného poškození, které v obou státech nabývalo rozličných forem v závislosti na materiální situaci i rozdílné zkušenosti válečného vítězství a porážky. Součástí projektu byla kromě pravidelných setkávání s rakouskými partnery i mezinárodní konference *Vanquished or Victorious? European Veterans of World War I in Comparative Perspective 1918–1938* (Praha, 19.–20. 9 2018), která probíhající výzkum zasadila do mnohem širšího, celoevropského kontextu. Zhruba 20 odborníků z Evropy, Asie i USA zde poskytlo své znalosti týkající se role válečných veteránů v politické mobilizaci meziválečné Evropy, jejich mezinárodní komunikace, různého postavení veteránů v rámci národních systémů sociálního zabezpečení a forem, jakými v odlišných národních kontextech bývalí vojáci sdělovali svému okolí traumatický válečný prožitek.

V roce 2018 prošel závěrečnou fází projekt **Společná česko-rakouská kniha o dějinách**, který je zašti-

těn Stálou konferencí českých a rakouských historiků ke společnému kulturnímu dědictví a mezi jehož koordinátory patří i člen týmu Václav Šmidrkal. Hlavním výstupem tohoto projektu je populárně naučná kniha nazvaná *Sousedé. Česko-rakouské dějiny*, ve které 27 českých a rakouských historiků přináší společnou perspektivu na dějiny 19. a 20. století. Kromě chronologického výkladu kniha obsahuje také průřezové kapitoly věnující se vzájemným stereotypům, kulturním a uměleckým vztahům a mikrohistorii česko-rakouského pohraničí. Německojazyčná verze knihy vyjde tiskem v roce 2019 v nakladatelství Bibliothek der Provinz ve Vitorazi a český překlad následně vydá Nakladatelství Lidové noviny v Praze. Dílčí výsledky projektu byly prezentovány v červnu 2018 na multižánrovém festivalu *Meeting Brno* a v červenci 2018 na *XIX. festivalu národů Podyjí* v Mikulově.

V rámci stoletého výročí konce první světové války a vzniku Československa se Rudolf Kučera rovněž podílel na organizaci mezinárodní konference *The Local and the Regional Dimension of 1918/1919. A Comparison* (Praha, 4.–6. 10. 2018). Díky podpoře programu *Strategie AV21* a široké kooperaci s partnery nejen

v ČR (FSV UK), ale i ze Spolkové republiky Německo (Hannah Arendt Institut für Totalitarismusforschung, Dresden) a Itálie (Svobodná Univerzita, Bolzano) se tak mohlo v Praze sejít zhruba 20 účastníků z devíti evropských zemí, kteří diskutovali možnosti nových pohledů na klíčový moment rozpadu evropských impérií a nástupu národních států z doposud přehlížené, regionální perspektivy. Konference proběhla díky podpoře programu *Strategie AV21*.

Digitální humanitní vědy

V oblasti digitálních humanitních věd se Michal Frankl v roce 2018 mj. podílel na přípravě nových projektových žádostí *European Holocaust Research Infrastructure* (Evropská infrastruktura pro výzkum holokaustu, EHRI), nově zařazené na ESFRI roadmap evropských infrastruktur. Mezinárodní workshop *Ex-*

ploring refugee data. Hands-on workshop on refugees and digital humanities (Praha, 12.–13. 11. 2018) organizovaný v rámci programu Strategie AV21, ve spolupráci s EHRI ohledával, jakým způsobem mohou digitální metody změnit způsob práce historiků a zda mají potenciál poskytnout nové podněty pro výzkum o uprchlících. Vedle přednášek a prezentací projektů workshop nabízel také interaktivní hands-on aktivity, během nichž si účastníci sami mohli digitální metody vyzkoušet. Na získané poznatky bychom v budoucnosti rádi navázali, například dalším workshopem nebo novými projekty. Také v rámci projektu o uprchlících v zemi nikoho pracuje Michal Frankl na selektivní databázi uprchlíků a ve větším rozsahu se s digitálními přístupy počítá i ve zmíněném ERC projektu.

Digitální přístupy uplatňovali členové týmu rovněž v projektu financovaném Technologickou agenturou ČR *Integrace a segregace v prostoru města: dějiny holokaustu v Praze prostřednictvím mobilní webové aplikace*, na kterém se MÚA podílí jako partnerská instituce ve spolupráci s Institutem Tereziánské iniciativy, Multikulturním centrem a firmou Deep Vision. Projekt vy-

užívá rozsáhlou databázi obětí holokaustu a statisíce digitalizovaných dokumentů a fotografií – tato data bude možné studovat na přenosných zařízeních přímo v prostoru města.

Další výzkumy

Vedle dějin moderního uprchlictví a zkoumání nejrůznějších komparativních aspektů moderních středoevropských dějin v česko-rakouském kontextu se členové týmu rovněž zaměřili na moderní dějiny konzumu jako na pole, které má potenciál překračovat ustavené hranice národních prostorů i historiografií. Martin Franc a Andrea Talabér rozpracovávají projektové záměry orientované na moderní dějiny stravování v zemích východního bloku po roce 1945 a na srovnávací kulturní dějiny kaváren v Praze a Budapešti mezi lety 1860–1939. Tyto projekty se budou ucházet o financování během letošního roku a v případě úspěchu by se měly rozběhnout na počátku roku 2020 a výrazně tak obohatit tematický profil týmu.

Členové týmu rovněž aktivně představovali svůj běžící výzkum na řadě mezinárodních konferencí v Evropě i USA. Z těch nejvýznamnějších zmiňme alespoň mezinárodní konference *The Way Out: Microhistories of flight from Nazi Germany* (Lucemburk, 24.–26. 1. 2018), *Central and Eastern Europe after the First War* (Berlín, 31. 1.–2. 2. 2018), *Rethinking Period Boundaries: Hidden Continuities and Discontinuities in European History and Literature from the Eighteenth to the Twentieth Centuries* (St. Antony's College, Oxford, 26.–27. 5. 2018), *1938 and Beyond. New Perspectives on Crucial Years from East and West* (Berlín, 17.–19. 10. 2018), *Surveying a Time Threshold. The Meaning of 1918 in European and Global Perspective* (Vídeň, 3.–6. 11. 2018), *Anschluss / Okupace. Niederösterreich und Mähren am Beginn der NS-Herrschaft* (St. Pölten, 14. 11. 2018) nebo na kongresech velkých oborových asociací, jako např. na výroční konferenci Evropských sociálních věd a historie (Belfast, 4.–7. 4. 2018), na kongresu Světové asociace pro studium hranic (Vídeň – Budapešť, 10.–14. 7.), na 17. konferenci historické geografie (Varšava, 15.–20. 7. 2018) nebo na 50. výročním kongresu Americké asociace pro východoevropská a slovanská studia (Boston, 6.–9. 12. 2018).

Během roku 2018 členové týmu svou práci rovněž intenzivně popularizovali formou článků v českých denících či týdenících, poskytováním rozhovorů pro rozhlasové či televizní stanice či účastí v nejrůznějších pořadech týkajících se témat týmu.

Transformace státu a společnosti v hospodářské, sociální a kulturní perspektivě

Transformation of state and society from an economic, social and cultural perspective

Těžiště výzkumu spočívá v zachycení dynamiky a vývojových (dis)kontinuit socioekonomických proměn státu a společnosti v českých zemích v kontextu širšího mezinárodního vývoje. Z perspektivy hospodářských a sociálních dějin jsou odborné zájmy skupiny věnovány jednak reflexi dobového myšlení, jednak sociální praxi v období 19. a 20. století. Důraz bude kladen na ekonomické, kulturní, národní a genderové fenomény a jejich proměny v souvislosti s formami moci a vládnutí. Mezi konkrétní zkoumaná témata náležejí expertní kultury, gender, migrace, sociální stát, nová studia kapitalismu nebo kriminalita.

The focus of the research team is to capture the dynamics and developmental (dis)continuities of socio-economic changes in state and society in the Bohemian lands within a wider international context. From the perspective of social and economic history, the group's interest lies in reflecting on contemporary thinking and in the social practices of the 19th and 20th centuries. Emphasis is placed on economic, cultural, national and gender phenomena and on their changes in relation to power and governance. Specific topics that we examine include expert cultures, gender, migration, the social state, new studies on capitalism and criminality.

Personální složení / members of the research team: Martin Jemelka (vedoucí / head of the team), Tomáš Gecko, Svatopluk Herc, Adéla Jůnová Macková, Kristýna Kaucská, Radka Šustrová.

Moderní dějiny českých zemí jako historický proces

Rozvinout dialog různých přístupů současné historiografie, prolomit tradiční periodizační mantinely a nalézt komunikační platformu pro sociokulturně a socioekonomicky orientované bádání – to jsou úkoly pracovního týmu *Transformace státu a společnosti v hospodářské, sociální a kulturní perspektivě*.

Dobou vzniku a věkovým průměrem je pracovní tým jednou z nejmladších z nově ustavených pracovních skupin MÚA. Aktuálně sdružuje šest badatelů zabývajících se výzkumem hospodářských, sociálních, kulturních a environmentálních dějin. *Vznik naší skupiny byl přirozeným vyústěním dosud spíše individuálních badatelských zájmů na poli hospodářských, sociálních, urbánních a kulturních dějin, které si už dlouhodobě říkály o společnou koordinaci a hlubší vzájemnou spolupráci. Konstitovala se tak skupina již delší čas spolupracujících kolegyně a kolegů, jejichž společným zájmem jsou dějiny druhé poloviny 19. století a první poloviny 20. století s určitými přesahy až do doby pozdního socialismu, charakterizuje vznik skupiny Martin Jemelka.*

Výzkumné aktivity týmu sledují tři základní osy: akcentují studium moderního kapitalismu, konzum-

ní společnosti a jejich environmentálních souřadnic, výzkum sociální politiky a formování sociálního státu a v neposlední řadě bádání v oblasti národních, kulturních a genderových identit. Záměrem týmu je vytvořit živé tvůrčí prostředí, které umožní aplikovat metody, jejichž prostřednictvím se podaří výzkum zasadit do současných trendů evropské historiografie. *Jak už název pracovního týmu napovídá, nechceme se nechat svázat tradičními milníky politických dějin*, doplňuje Radka Šustrová. Naopak, směřujeme naši pozornost

Zleva: Svatopluk Herc, Adéla Jůnová Macková, Kristýna Kaucská, Martin Jemelka, Radka Šustrová a Tomáš Gecko

k vybraným transformačním momentům, které chceme popisovat z různých perspektiv. Záměrem týmu je integrovat jednotlivé historické periody a jejich zlomové body do jednoho příběhu, a to včetně v českém prostředí stále spíše poddimenzovaného bádání o období druhé republiky a nacistické okupace.

Výzkum hospodářských a sociálních dějin má své tradiční zázemí na univerzitách v Praze a Ostravě. Nově vznikající tým na půdě MÚA si klade za cíl propojit hospodářská témata s tématy sociálními. *Členové týmu se zaměřují na mezioborová témata, která by jen těžko hledala uplatnění v tradičněji zaměřených univerzitních ústavech. Hospodářské dějiny je dnes nutně důsledně propojit nejen s dějinami sociálními, politickými či vojenskými, ale také s dějinami každodennosti, oral history a se studiem ego dokumentů,* dodává Adéla Jůnová Macková, která právě dokončuje edici paměti prvního československého vyslance v Persii Miroslava Schuberta, jež se dotýkají jak rozboru jeho každodenní diplomatické práce v Orientu, tak jeho intervencí ve prospěch československého zbrojního průmyslu a exportu továrních komplexů.

Pracovní skupina spojuje badatele, kteří se zabývají jak dějinami urbánní, tak i rurální a tzv. rurální společnosti. Kristýna Kaucká se dosud zaměřovala na šlechtické velkostatky v transformačním procesu prvorepublikové pozemkové reformy. *V současné době se soustředím na období „soutměru“ velkostatků druhé poloviny 19. století, spoluutvářené společenskými, hospodářskými i politickými změnami,* upřesňuje K. Kaucká, která si klade otázky související i s přístupy k ochraně přírody.

V podobném duchu pokračuje Tomáš Gecko, který považuje za stěžejní úkol týmu doplnit výzkum agrární a environmentální problematiky analýzou tržních mechanismů ve výrobě, službách a znalostní ekonomice: *Postindustriální společnost se dnes nachází uprostřed rozsáhlých a těžko uchopitelných transformačních procesů. Jejich hlubší porozumění žádá překročit badatelské otázky definované časovými a prostorovými hranicemi. Příkladem nám mohou sloužit transfery technologií, know-how a socioekonomických struktur, které se v dlouhodobé perspektivě ukazují jako devastaci pro životní prostředí člověka i dalších biologických druhů. Za tímto účelem pracovní skupina usiluje o propojení inovativních metodologických přístupů pro poskytnutí zcela originálních interpretačních východisek.*

Za sledovanými tématy jsou přirozeně ukryti i konkrétní aktéři, a to nejen z řad podnikatelů, expertních skupin a vysokých hráčů hospodářské a sociální politiky a technokracie. Pozornost týmu se upírá i k problémům nižších společenských vrstev v čele s průmyslovým dělnictvem. Zatímco výzkumy konzumní společnosti spočívají hlavně na bedrech koupěschopných a koupěchtivých středních vrstev, předmětem

Prof. Martin Conway z univerzity v Oxfordu během úvodní přednášky s názvem 1938: The Great Reordering (Karolinum, 10. říjen 2018)

probíhajícího výzkumu sociálně-politických strategií podnikatelů vůči zaměstnancům za použití konceptů *welfare capitalism* a průmyslového paternalismu jsou především průmysloví dělníci a jejich každodennost. *Při analýze historických procesů se chceme oprostit od tradičního národního příběhu, od optiky národních společenství a národních států, a pojímat dějinné jevy v širším rámci středoevropského prostoru,* dodává Svatopluk Herc. Příkladem může být dělnictvo průmyslového Brna, Plzně, Prahy či Vítkovic, jimž je věnován aktuálně probíhající projekt podpořený Grantovou agenturou ČR, jehož je S. Herc spoluřešitelem.

Ohlédnutí za rokem 2018

Pracovní skupina pro hospodářské, sociální a kulturní dějiny začala působit v polovině roku 2018. V prvním roce činnosti, vedle publikačních výstupů sledujících nastíněné badatelské osy, se již na podzim v rámci její působnosti uskutečnily dvě odborné akce. Mezinárodní konference „1938“ and *Politics of Homogenization. Protecting the Nation in Europe on the Eve of World War II*, která proběhla ve dnech 10.–12. října 2018 ve Vile Lanna a na půdě Univerzity Karlovy, měla připomenout, že v roce osmičkového výročí uplynulo také osmdesát let od podzimu, kdy byla zahájena rekonstrukce evropské politické mapy. Konference, kterou pořádal MÚA, Ústav pro soudobé dějiny AV ČR a Ústav dějin a Archiv Univerzity Karlovy, vyznačovala celoevropské tendence v oblasti mezinárodní politiky, vnímání etnických minorit a uprchlictví, posouvání obsahů a symbolických významů pojmů „občanství“ či „národ“ a věnovala se nástupu konzervativních politických ideologií ve 30. a 40. letech 20. století.

K důslednému propojení badatelských okruhů hospodářských, sociálních, politických a kulturních dějin došlo již v rámci konference *Volební kultura v Praze (1918–2018)*, která proběhla ve dnech 14. a 15. listopa-

Z konference Volební kultura v Praze (1918–2018), CEVRO Institut, 14.–15. listopad 2018

du 2018 na půdě Vysoké školy CEVRO Institut v Praze za účasti devatenácti referujících ze čtyř českých vysokých škol a dvou historických pracovišť Akademie věd. Konferenci, kterou organizačně připravil Martin Jemelka, předcházel edukační program pro studenty pražských středních škol, který k tématu přilákal 85 studentů tří pražských gymnázií s pedagogickým doprovodem (6. listopad 2018, CEVRO Institut).

Badatelské cíle a výhledy na rok 2019

Do druhého roku činnosti 2019 vstupuje badatelský tým s ambiciózními plány. Část pracovního týmu se zapojí do Akce COST s názvem „Who cares in Europe?“, kterou na podzim 2018 podpořila Evropská spolupráce ve vědě a technologii (COST). Návrh Akce vznikl v rámci badatelské sítě „European Trajectories in the

Quest for Welfare and Democracy“, která se ustavila na Evropském univerzitním institutu ve Florencii a jejíž členkou je Radka Šustrová. V centru pozornosti badatelek a badatelů zapojených do Akce, jež se zaměřuje na formování moderní sociální péče od poloviny 19. století po současnost, stojí triadický vztah mezi státem, rodinami a dobrovolnými organizacemi. Pohledem do různých národních kontextů a historických situací, Akce vyznačuje tři základní analytické rámce, jimiž je gender, náboženství a transnacionální konflikt. Český badatelský tým tvořený historiky a sociology z MÚA, Filozofické fakulty UK a Sociologického ústavu AV ČR bude usilovat o vytvoření interdisciplinárního prostředí pro studium sítí a aktérů sociální péče o rodiny v českých zemích ve sledovaném období.

Jedním z profilových témat pracovního týmu je sociálně historicky orientovaný výzkum nacistické okupace, v němž má ekonomická perspektiva za úkol doplnit tradiční badatelské trajektorie, se kterými je výzkum Protektorátu obvykle spojován. Aktivně se mu věnuje Radka Šustrová s Janem Vondráčkem, který rozšíří pracovní tým v polovině roku 2019. Jejich disertace o veřejnoprávní sociální politice v kontextu českého a německého nacionalismu a o každodenním hospodaření v politickém okrese Kladno v letech 1939–1945 rozšíří v roce 2019 publikační portfolio pracovní skupiny. K poznání protektorátní reality v nejvyšších patrech vedení koncernu Baťa naopak přispěje edice paměti Vladimíra Krejčího (1908–1993), posledního českého osobního tajemníka Jana Antonína Bati, která bude vydána v redakční úpravě Martina Jemelky na jaře 2019.

Náboženství a dějiny idejí v moderní době

Religion and the history of ideas in the modern era

Výzkumný tým se zabývá dějinami náboženských, filozofických a politických idejí v moderní době. Tyto ideje a pojmy jako modernizace, sekularizace, religiozita, výchova, demokracie apod. měly a mají klíčový význam pro formování moderní kultury a civilizace. Vedle vlastní historické a sémantické analýzy těchto pojmů se pozornost soustředí na prolínání idejí do sociální praxe a jejich vliv na moderní evropskou a českou společnost a politiku.

The research team is interested in the history of religious, philosophical and political ideas in the modern era. Ideas and concepts such as modernisation, secularisation, religiosity, education and democracy are of key importance in the shaping of modern culture and civilisation. In addition to a historical and semantic analysis of these concepts, we also focus on blending these ideas into social practice, and on their influence on modern European and Czech society and politics.

Personální složení / members of the research team: Tomáš W. Pavlíček (vedoucí / head of the team), Eva Hajdinová, Milan Hanyš, Jiří Havelka, Martin Jemelka, Miroslav Kunštát, Viktor Pavlíček, Jakub Štofáník.

Již delší dobu byly všem členům týmu společné badatelské otázky náboženství a sekularizace, nicméně jejich výzkumy probíhaly povětšinou na bázi jednotlivých projektů či disertačních prací. Okruhem dějin pojmů a idejí se otevírá možnost diskuse o tom, jaký metodologický rámec a historický kontext uplatnit při zpracování jednotlivých badatelských témat.

V uplynulých čtyřech letech se pracovní skupina scházela v užší sestavě pod vedením Miroslava Kunštáta. V rámci projektu o ultramontanismu probíhaly diskuse a workshopy (i na mezinárodní platformě) o povaze a funkci náboženství a roli náboženských vůdců v moderní společnosti. Především se jednalo o prověření pojmu kněžská identita a dále o vyjádření vztahu společnosti k papežství pomocí kulturních

kódů. Paralelně s tímto výzkumem se v MÚA zabývali Martin Jemelka a Jakub Štofáník náboženským životem průmyslového dělnictva českých zemí v letech 1918–1939.

Ve výhledu mají členové týmu zájem sledovat náboženské praktiky v epoše tzv. druhé konfesionalizace (jakkoli může být tato badatelská kategorie podrobená kritice) a zkoumat genderové aspekty náboženského života, roli žen v církevních organizacích a politické aktivity náboženských aktérů i akterek.

V roce **2018** byl především završen výzkumný projekt *Papežství, kurie a katolická církev v českých zemích 1820–1938* (GAČR, 15-17092S), zařazujeme proto rozhovor s řešitelem projektu **Miroslavem Kunštátem**.

Kdo se na projektu podílel a jak velký tým jste měl k dispozici?

Projekt byl realizován týmem kolegů z MÚA, kteří se moderními církevními a náboženskými dějinami již v nejrůznějších kontextech zabývali i dříve (Luboš Velek, Miroslav Kunštát, Tomáš W. Pavlíček, Tomáš Zouzal), společníkem bylo pracoviště Filozofická fakulta Masarykovy univerzity v Brně (Lukáš Fasora, Jaroslav Šebek), nicméně široké a komplexní téma si vyžádalo i spolupráci s historiky a teology z dalších institucí (např. teologická fakulta Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích, Cyrilometodějská teologická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci, Ústav slovanských a germánských studií UJEP v Ústí nad

Labem aj.). Důležité a intenzivní bylo i zapojení doktorandů a odborných pracovníků některých archivů.

Spolupracoval Váš tým s někým v zahraničí? Jak jsou tato témata nahlížena zvnějšku?

Od samého počátku probíhala spolupráce s renomovaným mezinárodním graduačním kolegiem „Náboženské kultury v Evropě v 19. a 20. století“ při Collegium Carolinum a Ludwig-Maximilians-Universität v Mnichově, vedeným prof. Martinem Schulze We-

sselem. Již sama skutečnost, že jsme s touto platformou mohli pořádat společné semináře či participovat na jeho letních školách či teoretických workshopech, přinesla účastníkům grantu možnost hlubšího promýšlení teoretických východisek své práce a zařadila naše téma do širších souvislostí příbuzných projektů řešených v Německu, Rakousku, Švýcarsku a Polsku. Přes rozvětveného „pavouka“ této platformy jsme mohli konzultovat některé problémy i s renomovanými odborníky z dalších institucí, např. z Německého historického ústavu v Římě. U některých kolegů došlo i k tematické synergii se stipendijními programy dalších zahraničních institucí a nadací, např. Německé akademické výměnné služby (DAAD) či Katolické akademické výměnné služby (KAAD).

Vnější perspektiva našeho tématu byla natolik důležitá, že jsme do závěrečné grantové publikace – ale nejen do ní – zařadili komparativní studie, které analyzují shody a rozdíly ve vnímání instituce papežství a „ultramontánně sešikované“ katolické církve v Německu, Polsku, Slovinsku a po r. 1918 též v Rakouské republice – církve, která navzdory centralizačním a homogenizačním trendům po 1. vatikánském koncilu přesto vytvářela jednotlivé tzv. národní katolicismy, jež mnohdy představovaly páteř a oporu etablovujících se moderních národů a národních společností. Tyto komparace by byly stěží možné bez řady předchozích studií v jednotlivých zemích – a také bez studia příslušných pramenů ve vatikánských archivech, pro námi sledované období již plně dostupných. Komparativní charakter mají ostatně i „zrcadlové“ studie k problematice ultramontanismu a papežství u českých a moravských Němců, jejichž referenční obzor a kulturní transfery s ním spojené ukazují, že mezi recepcí dané problematiky v Německu a u nás existují velmi úzké vazby a souvislosti. Ty lze detailně stopovat i v prostředí českém, inspirovaném navíc podněty polskými a v závěrečné fázi sledovaného období i impulsy francouzskými.

V posledních čtyřech letech jste se Vy a Váš tým věnovali vztahu papežství a českých zemí v letech 1820–1938/39. Jak se tento vztah proměňoval?

Tento vztah jsme mapovali velmi podrobně a výsledný obraz je značně ambivalentní, v závislosti na proměnách mentalit, loajalit a politických postojů. Obraz papeže a papežství se odvíjel od konfliktů a debat na dvou základních osách, tj. ideové (liberalismus, později socialismus x katolický konzervatismus) a sociálně-kulturní, tj. i ve vazbě na snahy formulovat a upevnit jednotu národa jako předpokladu úspěchu emancipačního projektu. První osa propojovala české debaty s trendem celoevropským a vnášela sem podobná témata a podobné pozitivní/negativní obrazy papežství a církve. Druhá osa souvisela i se strategickými otázkami jednotného národního postupu historicky deprivovaných, zejména slovanských národů: u Poláků či Slovinců (koncept „slogašstva“) bylo možné, ba strategicky důležité vznikající moderní národní katolicismus do těchto snah integrovat, v českých poměrech však bylo nutné vyvažovat mezi pozitivně sdílenými a vnímanými vymoženostmi liberalismu a národně-emancipačním projektem, v němž snaha katolicko-konzervativních sil o omezení prostoru liberálních svobod působila často rušivě. Zároveň však byli čeští „vlastenečtí duchovní“ a katolická církev vnímány jako jeden ze zastánců národního zájmu – zájmu, který mimochodem kon-

venoval s intencí de facto konzervativně-klerikálního převratu z let 1871–1873 a později i s podporou české politiky tzv. železnému kruhu pravice. Avšak sekularizace a etatizace školství, jeden z hlavních úspěchů rakouského liberalismu, se staly linií, za kterou již český volič nebyl v kompromisech s katolickou církví ochoten jít. Od tehdejších polemik se pak odvíjí zesílená, a nakonec i úspěšná snaha postupně vyloučit kněžstvo z národní politiky (i s použitím historického instrumentaria nově konstruovaných husitských tradic v Palackého pojetí), k čemuž přispěla i přepjatost romantického konzervatismu Pia IX. a časem i plody sekulárního školství spolu se změnami kulturních horizontů významné části obyvatelstva. Drtivá politická porážka staročechů v r. 1891 znamenala i vystavení účtu za přemíru kompromisů ve vztahu ke katolicismu a papežství v Taaffeho éře.

Znamená to, že po roce 1891 došlo k důslednému rozchodu mezi církví a českou společností?

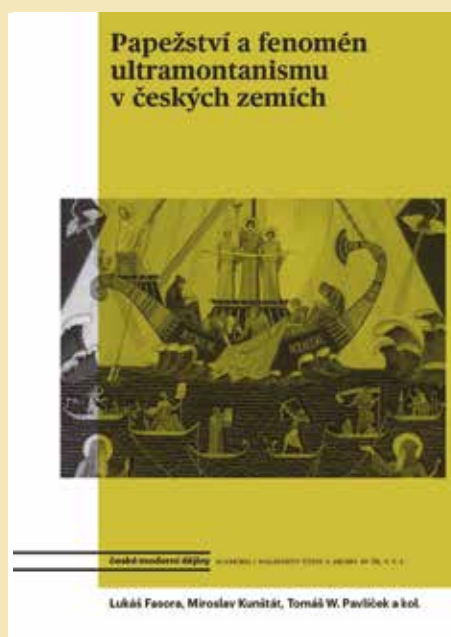
Následující období sice přineslo ještě radikálnější kritiku církve u tzv. pokrokových sil, většinový český volič však stále formálně zůstával v církvi a ateistický radikalismus či ostentativně protiřímský husitismus se mu jevil jako přepjatý. Vzestup socialismu a politického katolicismu vedl k další mobilizaci antiřímských kulturních kódů, které byly během 1. světové války posíleny podporou církve „starému režimu“, jehož substance se v proněmecké a antislovanské atmosféře militantně řízeného rakouského státu rychle vytrácela. Odsouzení „aliance trůnu a oltáře“ patřilo k základní identitotvorné výbavě nového československého státu, byť jeho počáteční deviza „Po Vídni Řím! Řím musí být souzen a odsouzen!“ zvolna vyvanula, a to i s ohledem na Slovensko či na nutnou participaci křesťanských stran na stabilizaci československého politického systému. Navzdory tzv. přestupovému hnutí (se vznikem Církve československé) nebyla „reformace česká“ v pojetí Karla Farského nikdy dovršena. Katolická církev si nakonec našla v novém státě své místo: modus vivendi se Svatým Stolcem (1928), svatováclavské milénium (1929) a celostátní sjezd československých katolíků (1935) jsou pak milníky nikoliv snad úplného návratu katolické církve do „těla národa“, ale bezpochyby její úspěšné adaptace na nové poměry. Tu měla pak potvrdit i léta válečná a – nikoliv paradoxně – s nimi spjaté pastorační úspěchy, vyznačující se větší účastí na náboženských obřadech a vyšší frekvencí přijímání svátostí. Poválečný vývoj, především po únoru 1948, pak představoval – i ve vztahu k Římu – cézuru, která byla bezprostředně po válce jen stěží představitelná.

V jakém kontextu vlastně vznikl pojem ultramontanismus a co znamená?

Pojem ultramontanismu bez bližšího upřesnění je až příliš elastický, v původním medievisťickém kontextu má navíc jiné významy a konotace: území „před“ a „za“ Alpami (circa montes, ultra montes) představovala nejenom geografický, ale i kulturně-civilizační předěl, který ani univerzalita někdejší Svaté říše římské nebyla s to překonat. V moderním kontextu tak označujeme jednak sebezáchovnou a z centra formulovanou strategii římské církve vůči výzvám osvícenství, kapitalistické moderny (a z ní plynoucím liberálním či socialistickým diskursům) a nacionalismu, jednak negativně vnímanou folii těchto snah, dobově pak často automaticky spojovanou s negativními asociacemi jako např. s fundamentalismem, tradicionalismem, jezuitismem, klerikalismem, dogmatismem, integralismem, antimodernismem, katolickým triumfalismem apod. Jakkoliv však „kulturní boje“ 19. a 20. století nebyly jednoznačně dobojovány (a pro české země to platí dvojnásob), soudobá historiografie již pracuje s neutrálním modem tohoto pojmu, zbaveného ve druhé polovině 20. století někdejšího polemického ostrí. Je tak vlastně označována konkrétní epocha moderního římského katolicismu v 19. a první polovině 20. století, reagujícího na výzvy doby spíše kruhovou obranou, pevnostní mentalitou a voláním po „návratu k základům“, tj. k učení církve jakožto „životnímu principu společnosti“ (Gustav Gundlach). Zdánlivou tečku za tímto přístupem učinil až 2. vatikánský koncil (1962–1965) – jak ovšem vidíme s odstupem více než 50 let, jednalo se spíše o dvojtečku.

Na obálce monografie Papežství a ultramontanismus v českých zemích je výřez ze zajímavého grafického listu – co zachycuje a kde vznikl?

Nejde o grafický list, ale o iluminaci z tzv. Svatogabrielského evangelistáře, který vznikl v klášteře benediktinek u Sv. Gabriela v Praze-Smíchově před 1. světovou válkou a dnes je uložen v Diecézním muzeu ve Štýrském Hradci. Tento konkrétní list ke svátku sv. Petra a Pavla (29. červen) byl vyhotoven v prvním roce pontifikátu papeže Pia X. (1904), tedy ještě před zahájením jeho proslulé ofenzívy proti tzv. modernismu (dekret Lamentabili, encyklika Pascendi). Zatímco většina ostatních folií sleduje motivy jednotlivých svátků církevního roku, případně benediktinského řádu, tento list je svéráznou, řekněme „ultramontánní“ reakcí na tehdejší situaci v církvi a společnosti. Papežovo heslo OMNIA INSTAURARE IN CHRISTO (Všechno obnovit v Kristu) autorky umístily na plachtu lodě, představující bouřemi liberalismu a mo-

dernismu, tj. „příšernými“ leviathany ohrožovanou římskou církev a samozřejmě samotného papeže Pia X. Ten je ve svém poslání atakován symbolickou flotilou nepřátelských člunů: jsou ukotveny v tlamě okřídleného draka a vezou zvláště nebezpečné nepřátele církve: první z nich (při pohledu zleva) má být pyšný a sebevědomý racionalismus, který si prstem ukazuje na čelo, aby dal církvi na srozuměnou, jak hloupá je její víra, když se vše dá vysvětlit rozumem. Na druhém člunu se plaví světská moc, která je zobrazena s korunou na hlavě a s pruskou královskou orlicí na štítu jako narážka na bitvy, které vedla proti papeži a církvi, především však na Bismarckův kulturkampf. Postava na třetí borce představuje Martina Luthera, přičemž jeho učení je zde přirovnáno ke štěkotu malého psa. Lukostřelec na čtvrté borce vystřeluje otrávené šípy a čertík na zádi si čte ve vídeňském liberálním listu Neue Freie Presse, který ve své době, zvláště mezi Němci v Čechách, propagoval přestupové hnutí z katolické církve k protestantismu, tzv. Los-von-Rom-Bewegung. A na pátém člunu je postava Revoluce (Marianny) s latinsky napsaným heslem francouzské revoluce LIBERTAS AEQUAL[ITAS] FRATERN[ITAS], která šlape na korunu a mitru – symboly starého světa; sekyra a špalek představují její krvavé metody. Poslední šestou loďku řídí šotek, symbolizující hnutí svobodných zednářů. Mimo chodem: tyto církevně-politické akcenty a ultramontánní postoj benediktinek od sv. Gabriela jsou zde demonstrovány v návaznosti na delší ikonografickou tradici tohoto tématu: již od 17. století je často zobrazován výjev „korábu církve“, napadaného nestvůrami a kačírmi.

Je možné na základě prozkoumané oblasti naší historie abstrahovat nějaké vysvětlení pro současnou situaci (míra sekularizace, pozice římskokatolické církve ve společnosti, vztah k papeži, postoje politických stran k církvím apod.)?

Některé studie našeho projektu (zejména z pera Lukáše Fasory, Luboše Velka a Tomáše Zouzala) velmi podrobně zkoumají vztah hlavních českých politických a kulturních proudů k církvi a papežství. Ten sice nebyl černobílý, měl i svá „vstřícná“ období, nicméně směřoval k postupnému odcizení a vyklizení pozic (což částečně zvrátila až skromná česká verze tzv. kulturního katolicismu v meziválečném období). Postupně klesající vliv duchovních a církve v širokém, řekli bychom raně-liberálním staročeském táboře, je toho přesvědčivým dokladem. Poměrně pozdní nástup aktivního a široce organizovaného českého a moravského politického katolicismu (bez srovnatelné předchozí tradice německých masových katolických spolků a široce založeného Centra) byl schopen oslovit jen menší segment společnosti: diferencovaný a kompaktní katolický „sloup“ silné katolické strany s řadou vlivných satelitních organizací, jak je známe z Německa, Belgie, Nizozemí či katolických kantonů Švýcarska (ale i z alpských zemí Rakouska), zde nikdy nevznikl. To se ostatně týká i Němci obývaných částí Čech a Moravy. Ve zjednodušeném a českou politikou recyklovaném Palackého konceptu českých dějin na-

víc nebylo pro katolickou církev místo. Církev, papež a papežství se staly – zjednodušeně řečeno – „black-boxem“ moderních českých dějin, o jehož vnitřním obsahu se toho obecně příliš neví, ale jehož výstupy jsou domněle všem známy – a tudíž z něho lze i dnes, dle aktuální potřeby, vytáhnout negativní stereotyp chamtivého, tlustého katolického preláta s barvotiskem Bílé hory v pozadí...

Liší se u témat z náboženských dějin pohledy a analýzy teologů a historiků?

Pohledy teologů a historiků se samozřejmě v mnohém odlišují, což je dáno odlišnými teoretickými východisky těchto disciplín. Tradiční církevní dějiny zachycují dějiny církve (církví) v eschatologické perspektivě, a to i v souvislosti s tzv. dějinami spásy – jako dějiny Božího lidu, který kráčí dějinami směřujícími ke svému predikovanému naplnění. Církev (církve) jsou pak v různé míře chápány jako samotným Kristem založené entity, studium církevních dějin pak napomáhá sebepochopení jednotlivých církví v historickém čase. Církevní dějiny se tak mohou jevit například jako pomocná disciplína eklesiologie. Jejich součástí, někdy i velmi volnou, byly i dějiny cír-

kevní nauky, resp. dějiny dogmatu, historická teologie apod. Historika naopak zajímá specifická role církve (církví) ve společenských a kulturních procesech, přitom se ovšem neobejde bez znalosti základních věroučných specifík jednotlivých církví, která se promítají i do kultovní a kulturní dimenze jejich působení (liturgie, hudba, výtvarné umění). Ve výstupech našeho projektu čtenář ostatně pozná, že jsme se snažili oprostit od některých exkluzivních debat o vztahu „sekulárních“ církevních a náboženských dějin k tradičnímu církevnímu a konfesně příznakovému dějepisectví, resp. že jsme právě naopak sledovali inkluzivní a teoreticky komplementární koncept tzv. náboženských kultur, který i v praktické rovině umožňuje plodnou spolupráci historiků a teologů. Ostatně i naše německá partnerská instituce, již zmíněné mnichovské graduační kolegium, měla ve svém týmu také renomované teology či historiky z teologických fakult (např. švýcarského katolického teologa a historika Franze Xavera Bischofa či v německé jazykové oblasti i mediálně velmi známého evangelického teologa Friedricha Wilhelma Grafa).

Věda a vědec ve společnosti 19.–20. století

Science and scientists in 19th and 20th century society

Tým se soustředí na výzkum dějin vědeckých institucí a osobností v českých zemích v 19. a 20. století (s časovými přesahy) především z hlediska jejich pozice v rámci společnosti. Páteřním projektem týmu jsou Dějiny ČSAV a výzkumy zaměřené na její předchůdce (ČAVU, ČSNRB, KČSN). Důraz ale klademe též na témata sociálních dějin vědy a vědeckých osobností, na problematiku role vědců ve formování diskurzu v jednotlivých oblastech společenského života, na jejich fungování ve veřejných funkcích i ve formálních a neformálních vlivových sítích i na otázky spojené s habitem vědců a mechanismem vztahů uvnitř vědecké obce (personální strategie, generace, vztahy učitelů a jejich žáků, role genderu). Počítá se rovněž s projekty zaměřenými na obraz vědce a vědy z pohledu ostatních společenských skupin, např. v umění. Vedle tradičních archivních pramenů se skupina zabývá možnostmi využití dalších typů historických pramenů a metod, např. orální historie či ikonografických pramenů.

The team focuses on the history of scientific institutions and their personalities in the Bohemian/ Czech lands during the 19th and 20th centuries (with some overlaps) and their position within society. The team's main research project is on the history of the Czech Academy of Sciences and on its predecessors. The team also has an emphasis on the social history of science and scientific personalities, the role scientists play in the formation of the discourse in areas of social life, their functions in public positions as well as their formal and informal influence networks, questions related to the habitus of these scientists and the mechanism of relationships within the scientific community (personal strategies, generations, teacher-student relations and gender roles). Further projects are envisaged on the image of science and scientists from the perspectives of other social groups such as artists. In addition to traditional archival sources, the group is interested in the possibilities of using other types of historical sources and methods such as oral history and iconographical sources.

Personální složení / members of the research team: Martin Franc (vedoucí / head of the team), Marie Bahenská, Jan Boháček, Daniela Brádlarová, Věra Dvořáčková, Tomáš Gecko, Anežka Hrebiková, Milena Josefovičová, Adéla Jůnová Macková, Hana Kábová, Miroslav Kunštát, Vlasta Mádllová, Jiří Šoukal, Petra Tomsová.

Aktuální výzkumy a jejich popularizace

Tým aktuálně řeší několik projektů: *Josef Dobiáš* (projekt v programu regionální spolupráce krajů a ústavů AV ČR), *Jaroslav Bidlo a Milada Paulová: zakladatelské osobnosti historické slavistiky v kontextu vývoje české vědy* (GA ČR) a *Habitus českých vědců 1918–1968. Příklad dvou generací* (GA ČR). V roce 2019 nově započíná projekt *Ženy v české a československé vědě v první polovině 20. století* (GA ČR), jehož cílem je vytvořit komplexní obraz vědkyně v české a československé společnosti první poloviny 20. století s přihlédnutím k evropskému kontextu. Soustředí se na analýzu podílu žen a mužů ve vědecké práci, důvody, které do určitých oborů přiváděly více žen než mužů, možnosti profesionálního růstu a budování vědecké kariéry žen, sladění pracovního a osobního života.

Členky a členové týmu se zapojili rovněž do programů v rámci Strategii AV21. V tomto ohledu lze vyzdvihnout zejména dvě úspěšné výstavy o Zdeňku Nejedlém: *Zdeňk Nejedlý známý – neznámý? Svědectví fotografií*

a *Já jsem... Zdeňk Nejedlý. Příběh tragédie jednoho moderního intelektuála*, Obě výstavy ilustrují úzké prolnutí týmu s týmem věnujícím se archivní infrastruktuře. Z programu Strategie AV21 byla připravena a vydána kolektivní monografie *Science overcoming Borders* (eds. Věra Dvořáčková – Martin Franc).

Milada Paulová

V rámci týmu vznikla v roce 2018 řada důležitých monografií a studií, které významně posunuly poznání pozice vědy a vědců ve společnosti – na předchozí badatelské výstupy skvěle navázala edice připravená Marií Bahenskou a Hanou Barvíkovou *Josef Charvát v dobách naděje a zmaru. Deníky z let 1946–1949*. Deníkové záznamy lékaře Josefa Charváta (1897–1984), zakladatele české endokrinologie, zachycují jeho vzpomínky na zahraniční studijní cesty z let 1946 a 1947 (mj. do USA) a na domácí události roku 1948 a 1949.

Cenné poznatky přinesla také publikace *Věda pod Rokoskovou* připravená Věrou Dvořáčkovou, Vlastou Mádlovou, Jiřím Šoukalem a kolektivem, která zrekapitulovala devadesát let dějin Ústavu struktury a mechaniky hornin AV ČR a jeho předchůdců.

Monografie Jakuba Jareše, Martina France a kolektivu autorů *Mezi konkurencí a spoluprací. Univerzita Karlova a Československá akademie věd 1945–1969* uzavřela výzkumný projekt zaměřený na analýzu vědního systému v Československu v bouřlivém období velkých strukturálních přeměn, koncentruje se na pozici pražské Univerzity Karlovy a nově vzniklé Československé akademie věd.

Dějiny ČSAV

Klíčovým výsledkem týmu je dokončení prvního svazku Dějin ČSAV, zahrnující období prvních deseti let její existence tedy roky 1952–1962. Dějiny ČSAV by měly vycházet v rámci nové ediční řady v nakladatelství Academia. Jde o výsledek mnohaletého výzkumu, na němž se podílelo více než patnáct autorů. *Jde o rozsáhlý text o zhruba 1200 stranách a knihu bude zdobit několik set*

fotografií, z nichž některé uvidí čtenáři vůbec poprvé. Projekt má dále pokračovat ještě třemi svazky, které doplní dodatkový svazek s edicí klíčových dokumentů. Celé dílo má být důstojným pendantem k velkým syntézám dějin evropských mimouniverzitních institucí. Historie nejvýznamnější instituce mimouniverzitního výzkumu druhé poloviny 20. století v Československu je zasazena do kontextu tehdejšího společenského a politického vývoje a nezapomíná se nejen na vývoj jednotlivých pracovišť, ale i např. tzv. domů vědeckých pracovníků, nakladatelství či přidružených vědeckých společností, říká o náročnosti a ambicích dějin vedoucí týmu Martin Franc.

Dějinám ČSAV bylo v roce 2018 věnováno několik setkání týmu, další setkání byla vázána na další důležité výstupy. Debaty se týkaly problémům vydávání ego-dokumentů vědců z druhé poloviny dvacátého století. Tyto diskuse vyvolalo například zmíněná edice deníkových zápisků Josefa Charváta, ale také nová legislativa týkající se ochrany osobních dat.

V řadě projektů členové týmu Věda a vědec ve společnosti 19.–20. století spolupracují s kolegy z dalších ústavních týmů i z dalších vědeckých pracovišť u nás (zejména Ústav dějin a Archiv UK v Praze a FF UK v Praze) a v zahraničí (velmi aktivně se členové týmu zapojili do jednání konference European Society of History of Science, která se konala v roce 2018 v Londýně).

Výhledy

V roce 2019 by měly být vydány nebo připraveny k vydání důležité syntetické monografie, především dějiny České akademie věd a umění za celou dobu její existence (1890–1952) a dějiny Československé národní rady badatelské. Závěrečnou monografií bude završen výzkum v rámci projektu *Habitus českých vědců 1918–1968. Příklad dvou generací* a v rámci tohoto projektu vyjde také rozsáhlá vědecká edice korespondence orientalisty Aloise Musila se Zdeňkem Faflem, Luborem Niederlem a Rudolfem Hotowetzem nazvaná *Korespondence Aloise Musila I. Alois Musil a počátky Orientálního ústavu v korespondenci „otců zakladatelů“*. Korespondence ukáže Musila, vědce s mimořádně barvitými osudy, možná v poněkud překvapivém světle jako schopného manažera vědy.

Závěrečnou monografií by měl vyvrcholit také projekt věnovaný významnému českému historikovi Josefu Dobiášovi. Pokračovat budou práce na Dějinách ČSAV, konkrétně na druhém svazku zahrnujícím období 1963–1970, i na dějinách jednotlivých vědeckých mimouniverzitních institucí (připravují se dějiny Ústavu teoretické a aplikované mechaniky) a dalších běžících projektech.

V rámci projektu *Jaroslav Bidlo a Milada Paulová: zakladatelské osobnosti historické slavistiky v kontextu vývoje české vědy* proběhne v září 2019 workshop věnovaný vývoji slavistiky v českých zemích.

Důraz v práci týmu bude kladen zejména na inovativní témata kombinující klasické dějiny vědy, vědeckých osobností a institucí s novými přístupy kulturních, sociálních a hospodářských dějin. Opomíjeny nebudou ani edice ego-dokumentů a vytváření databází využívajících digitalizace a dalších elektronických fo-

rem. Počítá se také s pokračováním a prohlubováním zahraniční spolupráce mj. v rámci projektu komparativního studia dějin evropských akademií věd, který zajišťuje Akademie der Naturforscher Leopoldina.

Priority následujících let shrnul Martin Franc následovně: *Naše perspektiva je poměrně jasná. Počítá se s přípravou dalších svazků Dějin ČSAV, s přípravou dalších textů k problematice dějin jednotlivých vědeckých osobností a institucí stejně jako vybraným tématům spojených s otázkou postavení vědce ve společnosti nebo se sociálními dějinami vědy (např. otázka pomoci vědy tzv. rozvojovým zemím v druhé polovině 20. století). Výrazně rozvíjet by se měla nejenom spolupráce s dalšími týmy MÚA, ale především s partnerskými vědeckými pracovišti u nás a v zahraničí. Členové týmu připravují i nové projekty, A. Jůnová Macková tak připravuje projekt věnovaný korespondenčním a osobním sítím Aloise Musila. Zde se stýkáme s výzkumy kolegů z týmu zabývajícím se osobností TGM. Obdobně je tomu i v připravovaném projektu V. Dvořáčkové zaměřeném na jazykovou analýzu psaných projevů TGM za využití metod počítačové lingvistiky, jehož součástí je rovněž téma Masarykova vztahu k jazykovědě. Ve spolupráci s týmem pro komparativní a transnacionální dějiny je zase připravován projekt věnovaný výživě a stravování v českých zemích v letech 1945–1970. Případné řešení těchto témat však bude probíhat až od roku 2020 a závisí na úspěchu ve veřejných soutěžích.*

Manuscripta. Výzkumný tým pro studium a soupis rukopisů

Manuscripta. Research team for the study and cataloguing of manuscripts

Předmětem studia výzkumného týmu MANUSCRIPTA jsou rukopisy neúřední povahy od středověku až do konce raného novověku, a ačkoliv by se mohlo zdát, že toto zaměření nezapadá do profilu ústavu, je pravdou opak – studium rukopisů má v ústavu dlouholetou tradici. Již v roce 1955 vzniklo jako pracoviště Komise pro soupis a studium rukopisů Oddělení pro soupis a studium rukopisů a bylo zásluhou tehdejšího ředitele Václava Vojtíška administrativně přiřčeno k nově vzniklému Archivu Československé akademie věd. Jeho hlavním úkolem bylo provádět a koordinovat výzkum a soupis rukopisů literární povahy v knihovnách, archivech, muzeích i jiných sbírkách. Prvními pracovníky se stali právní historici Miloslav Boháček a František Čáda, později zde působila i řada dalších odborníků: kodikolog Jiří Pražák, literární historik Václav Černý, právní historik Jiří Kejř či historik František Hoffmann. Na konci šedesátých let byl připraven a schválen dlouhodobý program soupisových prací, jehož konečným cílem by měl být Generální katalog rukopisů, zachycující veškeré rukopisné bohatství uložené na našem území i bohemikální rukopisy uložené v zahraničí. Na tento dlouhodobý úkol navazuje činnost výzkumného týmu MANUSCRIPTA.

The subject matter of the research team MANUSCRIPTA are manuscripts of a non-official nature from the Middle Ages to the end of the early modern era. It may seem that the focus of the team does not fit the profile of the Institute, but the opposite is true – the study of manuscripts has a long tradition at the Institute. Already in 1955, the Commission for the Cataloguing and Study of Manuscripts set up the Department for the Cataloguing and Study of Manuscripts and thanks to the then director Václav Vojtíšek, it was administratively associated with the newly established Czechoslovak Academy of Sciences. Their main task was to conduct and coordinate research and to create an inventory of literary manuscripts in libraries, archives, museums and other collections. The first employees included the legal historians Miloslav Boháček and František Čáda, who were later joined by other specialists: codicologist Jiří Pražák, literary historian Václav Černý, legal historian Jiří Kejř and historian František Hoffmann. At the end of the 1960s a long-term programme of inventory work was prepared and approved with the ultimate goal of creating a General Catalogue of Manuscripts, to include the wealth of manuscripts held in our territory and also Bohemian manuscripts stored abroad. This long-term goal is now pursued by the MANUSCRIPTA research team.

Personální složení / members of the research team: Marta Hradilová (vedoucí / head of the team), Pavel Brodský, Martina Hrdinová, Zuzana Lukšová, Stanislav Petr, Marie Tošnerová, Ondřej Vodička.

„Dostačí jen, když, jak doufám bez přepínání řeknu: že vědecký ústav, bibliotheka vědeckým účelům sloužící bez příslušného aspoň katalogu svých rukopisů zasloužila by si výtku jakéhosi vědeckého barbarství.“

(Jaroslav Goll, Athenaeum 15. března 1886, Desideria a desiderata, s. 187)

Katalogizace rukopisů v digitální éře

Jedním ze záměrů týmu je další zpřístupňování rukopisných fondů, a to nejenom formou tištěných fondových soupisů, ale i prostřednictvím elektronické *Databáze rukopisů a bibliografie kodikologické literatury*, představující moderní formu katalogu rukopisů. Da-

tabáze byla vytvořena v knihovním systému Clavius, který byl přizpůsoben potřebám katalogizace rukopisů v souladu se zásadami popisu rukopisů. Ve spolupráci s Knihovnou AV ČR a Národní knihovnou ČR je nyní řešen pětiletý projekt NAKI II. Knihověda.cz. Portál k dějinám české knižní kultury do roku 1800. Cílem projektu je vytvoření virtuálního prostředí pro výzkum dějin české knižní kultury do roku 1800. Webový portál, který bude plnit funkci základní infrastruktury pro knihovně a příbuzné obory, integruje elektronické informační zdroje vytvářené v zúčastněných institucích, zdůrazňuje spoluřešitelka projektu Marta Hradilová. V roce 2018 byla ukončena první tříletá fáze projektu a širší veřejnosti byl představen návrh

portálu s připravovanou verzí integrovaného vyhledávání ve vyhledávacím rozhraní nástroje VuFind. V následujícím dvouletém období bude dokončena podbáze institucí spravujících rukopisné historické fondy v České republice (cca 1200 knihoven, archivů, zámeckých knihoven, církevních knihoven), která se stane součástí *Databáze rukopisů*. Obsah této podbáze vychází z podkladů shromážděných při přípravě pěti svazků *Průvodce po rukopisných fondech v České republice*, vydaných v letech 1995–2011. Převedení do elektronické podoby umožní rychlou aktualizaci i doplňování nových dat.

Výzkumy bohemikálních rukopisů v zahraničí

Výzkum rukopisných bohemik v zahraničí se v minulých letech zaměřil na studium bohemikálních rukopisů uložených v knihovně Palatina, která je součástí vatikánské knihovny. Výsledkem pětiletého grantového projektu *Soupis rukopisných bohemik ve vatikánské knihovně – knihovna Palatina* (řešitel Stanislav Petr) je

dvoudílný katalog, který zpřístupňuje badatelům rukopisné texty, vztahující se k českým zemím. Význam toho katalogu zhodnotil v jeho úvodu prof. Ivan Hlaváček: *Po řadě katalogů domácích knihoven splňuje tak Stanislav Petr předkládaným soupisem jedno z velkých a dlouhodobých desiderát české medievistiky. Ale vedle této knihovny stojí další v pořadí. V Itálii, ale i jinde. Naši pokračovatelé se skutečně nemusí v zahraničním průzkumu obávat o nedostatek práce. Naopak. Velký krok vpřed byl učiněn!*

V následujícím období bychom chtěli přikročit k důkladnějšímu zmapování rukopisných bohemik v rakouských a polských fondech a navázat tak na výzkumy, které byly v tomto směru podniknuty již v sedmdesátých a osmdesátých letech minulého století zásluhou Jiřího Pražáka a Pavla Spunara. Se studiem rukopisných bohemik v těchto fondech započal v tomto roce Ondřej Vodička v rámci grantového projektu *Katolická emigrační vlna z Čech a Moravy za husitských válek*, ve kterém mapuje osudy a životní strategie katolických duchovních, kteří před husity prchali do domácích katolických enkláv a za hranice českých zemí.

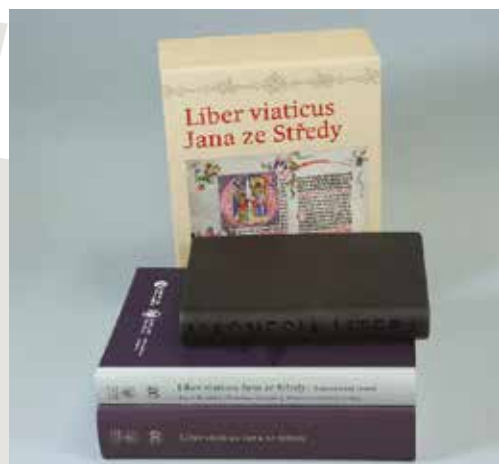
Specializované katalogy rukopisů

Kromě fondových soupisů je plánována i příprava dalších specializovaných soupisů rukopisů. Pavel Brodský získal pro léta 2019–2021 nový grantový projekt *Illuminované rukopisy v muzeích na území Čech*, ve kterém naváže na své předchozí výzkumy. Cílem projektu je příprava kritického katalogu iluminovaných rukopisů a zlomků, uložených v českých muzeích.

Pavel Brodský a Stanislav Petr dokončují soupis rukopisných zlomků z Knihovny Západočeského muzea v Plzni a Národní galerie v Praze.

Magnesia Litera 2018

Cílem výzkumného týmu není pouze zpřístupňování rukopisů, ale i jejich další studium. O to více nás těší významné ocenění, jež se dostalo publikaci *Liber viaticus Jana ze Středy* vydané nakladatelstvím Academia a Národním muzeem. Kniha, na jejíž přípravě se jako jeden z editorů podílel Pavel Brodský, získala ocenění Magnesia Litera 2018 v kategorii nakladatelský čin. Tato první moderní monografie věnovaná jedné z nejceněnějších rukopisných památek české středověké kultury, uložené v Knihovně Národního muzea,

představuje unikátní iluminovaný pergamenový rukopis ze 14. století. *Postavení rukopisu v dějinách české knižní malby je vysloveně klíčové; na takové místo si nemůže dělat nárok žádný jiný rukopis. Iluminátor, známý doposud jen poměrně úzkému okruhu specialistů, patřil k největším malířům celé gotické Evropy. Je plně kongeniální například Petru Parlérovi, tvořícímu ostatně ve stejné době. [...], vyzdvihují editoři velkoryse pojaté publikace.*

Bádání nad rukopisy

Již od středověku se těšila velké čtenářské oblibě četba kronik, která se ještě zvýšila počátkem 16. století, kdy došlo v českých zemích k výraznému rozvoji městského kronikářství. Studium těchto kronik se dlouhodobě zabývá Marie Tošnerová, která v tomto roce ukončila tříletý grantový projekt *Raně novověká městská historiografie a kolektivní paměť*. Obraz města v kronikách raně novověkých Čech, věnovaný genezi a vývoji městské historiografie v Čechách v období raného novověku, zpracovaný na základě studia historiografických narativních pramenů k dějinám Prahy, Českých Budějovic a Litoměřic. Do katalogu tvořícího závěr publikace, která vyjde v roce 2019, bylo zpracováno 170 rukopisů a starých tisků, které byly navíc zpřístupněny i v elektronické databázi rukopisů.

Francouzský hudebník Guillaume de Machaut a jeho rukopis, ve kterém jsou shromážděny básnické a hudební skladby, věnované českému králi Janu Lucemburskému a jeho dceři Jitce-Boně, zajímá Janu Fantysovou. Cílem jejího grantového projektu *Jan Lucemburský a Bona Lucemburská jako mecenáši Guillauma de Machaut. Intence a recepce Machautova díla v historickém kontextu* (2019–2021) je srovnávací analýza Machautových děl s jinými narativními texty o Janu Lucemburském a porovnání obrazu a textu v rukopisech s Machautovým dílem.

Martina Hrdinová pokračovala ve zpracování raně novověkých heraldických rukopisů a genealogicko-heraldických pramenů. Marta Hradilová se věnovala studiu dějin jihočeských františkánských knihoven. Výsledky své práce prezentovala na mezinárodní konferenci *Františkáni v zemích Koruny české a Sasku mezi reformou, reformací a protireformací* v Kadani.

Strategie AV21: Komunikace v raném novověku

V rámci programu Strategie AV21: Komunikace v raném novověku vyšla v tomto roce kniha *„Jakž lidé hodnověrní zprávu činí“: Formy písemné komunikace v raném novověku* (eds. M. Hradilová – M. Tošnerová), která je věnována jednotlivým druhům písemné komu-

nikace v období raného novověku od 16. do 18. století a vychází z tradičního nahlížení na komunikaci jako na jednoduchou sociální interakci. Jednotlivé kapitoly se opírají o pramenný výzkum v domácích i zahraničních institucích a přinášejí poznatky jak k obecné problematice písemné komunikace, tak i analýzy dílčích problémů.

Ve spolupráci s Knihovědným oddělením knihovny AV jsme uspořádali workshop *Knih jako komunikační médium v českých zemích raného novověku* (Praha, 22.–23. 10. 2018), jeho cílem bylo postihnout charakteristické rysy období přechodu z výhradně rukopisné formy knihy ke knize tištěné a období paralelní existence obou forem. Jednotlivé příspěvky byly zaměřeny

na změny strategie jednotlivých aktérů podílejících se na vzniku, distribuci a recepci tohoto média, proměny podoby a funkce rukopisné knihy po nástupu knihtisku, vývoji literárních textů a žánrů jako masového komunikačního prostředku či proměny výtvarné složky knih. Širší veřejnosti byla posluchačsky atraktivní témata prezentována formou přednášek pořádaných v rámci vědeckého festivalu Týden vědy a techniky AV ČR v listopadu 2018.

Rukopisná studia v jednadvacátém století

Zdálo by se, že po více než padesáti letech studia rukopisů na našem pracovišti příliš práce nezbývá, ale pravdou je opak. Stále existují rukopisné sbírky, kterým chybí moderní katalogy, elektronické databáze pak otevírají úplně nové způsoby katalogizace, nemluvě o možnostech, které pro zpracování a studium rukopisů odkrývá oblast Digital Humanities.

Výzkumné semináře 2018

Research seminars in 2018

V průběhu roku 2018 pokračovaly pondělní výzkumné semináře, které mají za cíl prezentovat aktuální výzkum pracovníků ústavu, zahraničních hostů, stipendistů, doktorandů či pracovníků spřátelených institucí a současně vytvářet prostředí pro sdílení badatelských zkušeností a otevřenou diskusi. Počínaje rokem 2019 jsou tyto semináře rovněž úzce navázány na činnost výzkumných týmů.

V roce 2018 proběhly tyto semináře:

19. března 2018

Ondřej Vodička (Masarykův ústav a Archiv AV ČR):
Katoličtí exulanti z husitských Čech

16. dubna 2018

Marie Tošnerová (Masarykův ústav a Archiv AV ČR):
Raně novověká městská historiografie a kolektivní paměť. Obraz města v kronikách raně novověkých Čech

14. května 2018

Bianca Hoenig (Masarykův ústav a Archiv AV ČR):
Kanonen und Bier. Der gesellschaftliche Stoffwechsel der Stadt Plzeň/Pilsen im langen 19. Jahrhundert

28. května 2018

Sebastian Paul (Hannah-Arendt-Institut für Totalitarismusforschung an der TU Dresden):
Unknown Periphery – Periphery of Insecurity? Carpathian-Ruthenia as a Transnational and Interdisciplinary Field of Research

8. října 2018

Rosamund Johnston (New York University):
Audience

Building. Understanding the Third Czechoslovak Republic through Radio Programming and Infrastructure

29. října 2018

Vratislav Kozák (Fakulta humanitních studií, UK):
Akcentace sociální otázky během prvního politického období T. G. Masaryka a přesahy do druhé poloviny 19. století

12. listopadu 2018

Gary B. Cohen (University of Minnesota):
Thinking about the Afterlife of the Habsburg Monarchy in Central Europe (Přednáška konaná u příležitosti slavnostního udělení Medaile Františka Palackého)

19. listopadu 2018

Martin Franc (Masarykův ústav a Archiv AV ČR):
Habitus českých vědců 1918–1968. Příklad dvou generací

10. prosince 2018

Martin Klečáček (Masarykův ústav a Archiv AV ČR):
Okresní hejtman jako představitel státní správy v regionu

Přehled výzkumných projektů

List of research projects

Projekty řešené od roku 2019

1) European Research Council (ERC)

Unlikely refuge? Refugees and citizens in East-Central Europe in the 20th century, řešitel Mgr. Michal Frankl, Ph.D.

2) Grantová agentura ČR

GA ČR, č. 19-08819S, **Na cestě k dějinnému vrcholu? Vznik Československa v proměnách historiografie, 1918–1992/1993**, řešitel PhDr. Jan Hálek, Ph.D.

GA ČR, č. 19-08667S, **Ženy v české a československé vědě v první polovině 20. století**, řešitelka PhDr. Marie Bahenská, Ph.D.

GA ČR, č. 19-00611S, **Iluminované rukopisy v muzeích na území Čech**, řešitel PhDr. Pavel Brodský, DSc.

GA ČR, č. 19-07473S, **Jan Lucemburský a Bona Lucemburská jako mecenáši Guillauma de Machaut. Intence a recepce Machautova díla v historickém kontextu**, řešitelka Mgr. Jana Fantysová Matějková, Ph.D.

GA ČR, č. 19-20678S, **První poválečná generace českých astronomů, astrofyziků a matematiků. Interdisciplinární výzkum historie vědeckých sítí**, spolupřezitel Dr. phil. Tomáš Pavlíček, Ph.D.

Průběžně řešené projekty v roce 2018

1) Grantová agentura ČR

GA ČR, č. 18-06264S, **Nalezen v překladu. Emil Saudek a židovsko-česko-německé interakce v „kreativním prostředí“ Vídně**, řešitelka Mgr. Lucie Merhautová, Ph.D.

GA ČR, č. 18-16793S, **Občané země nikoho. Židovští uprchlíci a eroze občanství ve středovýchodní Evropě, 1935–1939**, řešitel Mgr. Michal Frankl, Ph.D.

GA ČR, č. 18-20451S, **Jaroslav Bidlo a Milada Paulová: zakladatelské osobnosti historické slavistiky v kontextu vývoje české vědy**, spolupřezitelka PhDr. Daniela Brádrerová, Ph.D.

GA ČR, č. 18-02760S, **Inscenování politického exilu. Českoslovenští politici v Londýně za druhé světové války**, spolupřezitel Mgr. Richard Vašek, Ph.D.

GA ČR, č. 18-03921S, **Sociální otázka in situ: sociální politika průmyslových podniků v českých zemích, 1879–1914**, spolupřezitel Mgr. Svatopluk Herc

GA ČR, č. 18-02843S, **Nejisté mandáty. Volby a jejich legitimizace v českých zemích a Československu 1848–1939**, spolupřezitel Mgr. Pavel Fabini

GA ČR, č. 17-01279S, **Okresní hejtman jako představitel státní správy v regionu. Proměny výkonu státní moci v letech 1868–1945**, řešitel PhDr. Martin Klečáček, Ph.D.

GA ČR, č. 17-02610S, **Katolická emigrační vlna z Čech a Moravy za husitských válek**, řešitel Mgr. Ondřej Vodička, Ph.D.

GA ČR, č. 17-22085S, **Habitus českých vědců v letech 1918–1968. Příklad dvou generací**, řešitel doc. PhDr. Martin Franc, Ph.D.

GA ČR, č. 17-02120S, **Česko-německé vztahy v předvečer I. světové války. Edice dokumentů ze smířovacích jednání v Čechách v letech 1913 a 1914**, spolupřezitel PhDr. Luboš Velek, Ph.D.

GA ČR, LA projekty, č. I 3125-G28, ident. kód GF-17-33831L, **Veteráni první světové války v Československu a Rakousku 1918–1938**, řešitel Dr. phil. Rudolf Kučera, Ph.D.

2) Technologická agentura ČR

TA ČR, č. TL01000366, **Integrace a segregace v prostoru města: dějiny holokaustu v Praze prostřednictvím mobilní webové aplikace**, hlavní příjemce: Institut Tereziánské iniciativy, řešitelka za MÚA M. Sedlická

TA ČR, č. TL01000046, **Historylab: využití technologií k rozvoji historické gramotnosti**, hlavní příjemce: Ústav pro studium totalitních režimů, řešitel za MÚA M. Frankl

3) Ministerstvo kultury: Program na podporu aplikovaného výzkumu, experimentálního vývoje a inovací národní a kulturní identity na léta 2016 až 2022 (NAKI II)

DG18P02OVV026, **Mezinárodní korespondenční síť T. G. Masaryka a vznik Československa v roce 1918**, příjemce: Masarykův ústav a Archiv AV ČR, spolupřezemce: Středisko společných činností AV ČR, koordinátor M. Jemelka

DG18P02OVV025, **Vývoj moderní parlamentní kultury v českých zemích a Československu**, příjemce: Národní muzeum, spolupřezemci: Masarykův ústav a Archiv AV ČR, Ústav pro studium totalitních režimů, koordinátor za MÚA P. Fabini

DG16P02H015, **Knihovna.cz: Portál k dějinám české knižní literatury do roku 1800**, hlavní příjemce: Knihovna AV ČR, spolupřezemci: Národní knihovna ČR, Masarykův ústav a Archiv AV ČR, koordinátor za MÚA M. Hradilová

Granty ukončené v roce 2018

GA ČR, č. 16-11252S, **Maffie – mýtus a realita. Formování obrazu domácího protirakouského odboje v kolektivní paměti meziválečného Československa**, řešitel PhDr. Jan Hálek, Ph.D.

GA ČR, č. 16-15083S, **Éra nuncia Pietra Ciriaciho: Československo-vatikánské vztahy 1928–1934**, spolupřezitelka Mgr. Eva Hajdinová, Ph.D.

GA ČR, č. 16-04364S, **Náboženský život průmyslového dělnictva českých zemí (1918–1939): instituce, religiozita a sociální otázka**, řešitel doc. PhDr. Martin Jemelka, Ph.D.

GA ČR, č. 16-12145S, **Raně novověká městská historiografie a kolektivní paměť. Obraz města v kronikách raně novověkých Čech**, řešitelka PhDr. Marie Tošnerová, Ph.D.

Archivní činnost | *Archival activities*

Archiv AV ČR se od roku 2007 řadí mezi akreditované specializované archivy. Vedle vědecké práce a popularizačních aktivit koordinuje předarchivní péči a dohlíží nad spisovou službou na pracovištích a v organizačních složkách AV ČR. Spravuje fondy týkající se dějin vědy a vědeckých institucí na našem území, osobní fondy vědců, umělecké sbírky a fotosbírku. Samostatné oddělení pečuje o písemnou pozůstalost Tomáše G. Masaryka, Edvarda Beneše, členů jejich rodiny a nejbližších spolupracovníků. Všechna oddělení se kromě tradiční archivní práce a servisu pro badatele trvale podílejí na vědecké činnosti ústavu. Průběžně zpracovávané materiály jsou také významným zdrojem pramenů při vydávání edic nebo monografií, přípravě tematických výstav nebo natáčení televizních a filmových dokumentů.

Následující řádky shrnují výsledky akviziční činnosti, skartačních řízení a uvádějí nové fondy, které se nám podařilo získat do správy a péče. Číselně vyjádření našich aktivit obsahuje kompletní Výroční zpráva Archivu Akademie věd České republiky za rok 2018, jejíž podstatnou část připojujeme formou přehledných tabulek.

K 31. prosinci 2018 disponoval Archiv AV ČR archiváliemi o celkovém rozsahu 5 581,09 bm a 682 záznamy v základní evidenci NAD, z nichž 650 tvoří archivní soubory v naší přímé péči a zbývajících 32 archivních souborů je u nás uloženo na základě smlouvy s dalšími subjekty. Více než polovina z tohoto množství (367 souborů) je úplně nebo částečně zpřístupněna pro badatelské účely, přibližně třetina fondů (32 %) je zpracována a k většině z nich (27 %) existuje jako archivní pomůcka tištěný nebo elektronický inventář. Služeb studovny využilo v loňském roce (od ledna do září, od října byla badatelna kvůli rekonstrukci uzavřena) 163 badatelů, z toho 33 zahraničních, kteří uskutečnili celkem 371 návštěv.

V rámci 13 skartačních řízení, která v roce 2018 proběhla na 11 pracovištích Akademie věd ČR, bylo posouzeno celkem 123,50 bm dokumentů, z nichž bylo 11,59 bm vybráno jako archiválie k trvalému uložení (tj. 111,91 bm bylo skartováno). Tyto archiválie byly převzaty z Archeologického ústavu AV ČR, Brno (0,36 bm), Astronomického ústavu AV ČR (0,23 bm), Etnologického ústavu AV ČR, pracoviště Brno (0,50 bm), Knihovny AV ČR (4,80 bm), Ústavu informatiky AV ČR (1,30 bm), Ústavu molekulární genetiky AV ČR (1,56 bm), Ústavu pro hydrodynamiku AV ČR (0,24 bm) a Ústavu živočišné fyziologie a genetiky AV ČR (2,60 bm).

V mimoskartačním řízení jsme v roce 2018 převzali archiválie osobní i institucionální proveniencí o celkovém rozsahu 80,51 bm, kterými byly doplněny fondy stávající či vytvořeny nové. Díky darům rodinných příslušníků a spolupracujících institucí můžeme k nejnovějším a obsáhlejším akvizicím zařadit pozůstalost historiků Jana Gebharta (4,58 bm), Jurije Křížka (11,92 bm), Karla Novotného (19,27 bm), Luboše Nového (6,74 bm) a Františka Svátka (12,20 bm), sinologa a tibetologa Josefa Kolmaše (6,00 bm), bohemistky a lingvistky Adely Rechziegllové (1,92 bm) a chemika Jiřího Procházky (0,24 bm). Drobné přírůstky zaznamenaly fondy oddělení Ar-

chiv ÚTGM (především Herbert Masaryk, 0,24 bm; Anna Masaryková, 0,32 bm), do fondu Společnost Edvarda Beneše přibylo 0,24 bm archiválií. V rámci mimoskartačního řízení jsme z Knihovny AV ČR převzali cenné kartotéky Encyklopedického institutu ČSAV (8,28 bm) a nahrávky z Ústavu pro jazyk český AV ČR (0,40 bm).

Zpracování a zpřístupňování archiválií

Nově inventarizován byl fond Sběrka základních dokumentů ČSAV. Interní normy ČSAV (1980–1992) o rozsahu 0,24 bm. Díky programu Strategie AV21 (program Paměť v digitálním věku) pokračuje digitalizace fotoarchivu Zdeňka Nejedlého. Naskenováno bylo 4 208 fotografií, 11 kartonů a 7 balíčků pozdravných adres a fotoalb (tj. 8 142 jpg digitalizátů a 10 012 tiff digitalizátů).

Zdeněk Nejedlý (vpravo) během 1. ročníku Jiráskova Hronova se synem spisovatele Jaromírem Jiráskem a jeho manželkou Annou roz. Čichovou, 23. 8. 1931 (A AV ČR, fond Zdeněk Nejedlý, fotosbírka, inv. č. 192b/F3)

Pokračuje také nové, podrobné zpracování archivního fondu T. G. Masaryka. Fond má v současné době téměř 100 bm, je uložen v 793 kartonech, jeho součástí jsou i úřední knihy a podací protokoly a rozsáhlý fotoarchiv, který je průběžně digitalizován. Fotografie jsou zároveň ukládány do digitálního fotoarchivu, kde jsou zpřístupněny veřejnosti. Ke konci ledna 2019 bylo uloženo 3959 metadat. Vlastní fond T. G. Masaryka byl za plného provozu archivu zpracován v devadesátých letech 20. století, kdy byly vydány čtyři provizorní inventární seznamy a sedm dílčích inventářů. Tehdejší stručné inventární pomůcky zdaleka nepostačují potřebám badatelů ani zaměstnanců MÚA. Vzhledem k tomu, že fond nebylo možno přepořádat, mj. proto, že byl ve stávající podobě citován v řadě odborných publikací (monografií, studií, edic korespondence a spisů TGM) a nové uspořádání by tento způsob zcela narušilo, přikročilo se k podrobnému katalogizačnímu zpracování fondu ve stávající podobě. Při zpracovávání je respektován již zavedený systém, kdy byly evidenční jednotky (kartony), které měly různá dílčí číslování, opatřeny jednotnou řadou čísel od 1 do 793. K fondu byly a jsou dodávány různé nezpracované přírůstky.

Fond je rozčleněn do několika tematických oddílů:

- P–Předválečný (vědecká, literární a politická činnost do roku 1914), kartony 1–260
- V–Válka (1914–1918), kartony 261–329
- R–Republika (působení TGM jako prezidenta 1918–1935), knihy č. 330–348, kartony 349–530
- O–Osobní, kartony 531–559
- L–Literární (literární činnost po roce 1918), kartony 560–686
- Korespondence I–III, kartony 687–754
- Fotografie, kartony 755–793 a několik krabic, které se zpracovávají.

V současné době je dokončena katalogizace oddílu TGM–Válka, kterou provedly Miroslava Květová a Soňa Martinovská a ke kterému byl již roku 1995 zpracován stručný dílčí inventář. Narychlo vytvořený soupis, který čítal pouhých 18 stran a popisoval 355 složek, byl nyní nahrazen podrobným katalogem (701 stran). Část fondu Válka obsahuje 5859 katalogizačních jednotek uložených v 69 kartonech (č. 261–329). Písemnosti jsou uspořádány podle věcného hlediska s přihlédnutím k místu pobytu T. G. Masaryka za první světové války. Nový katalog podchycuje všechny dokumenty, včetně korespondence, která dosud nebyla prozkoumána a systematicky zpracována. Po doplnění úvodu k pomůcce bude výsledný katalog zpřístupněn na webových stránkách ústavu. Fulltextové vyhledávání umožní požadované materiály snáze nalézt a zároveň zpřístupnit široké badatelské veřejnosti. Díky dotaci bylo možno zaměstnat další tři pracovníky, kteří se podílejí na zpracování oddílu TGM – Republika. Ke dni 31. 1.

2019 bylo z celkového počtu 201 kartonů zpracováno 118, tedy 58,7%.

Popularizace archivních fondů

Velkou měrou se archivní oddělení podílela na připomenutí vzniku Československa, a to především díky bohatým materiálům z fondů T. G. Masaryka a Ústav T. G. Masaryka. Pracovníci oddělení Archiv Ústavu T. G. Masaryka v průběhu roku 2018 vypracovali množství rešerší, poskytovali digitální kopie archiválií určené k publikování v médiích, četné byly také výpůjčky na výstavy pořádané jinými institucemi. Jednoznačně nejfrekventovanější a nejžádanější archiválií se stal návrh Washingtonské deklarace, který putoval až do Spojených států amerických. Návrh byl poprvé představen na výstavě *18–18. Století státního svátku*, kterou pořádalo Středisko společných činností AV ČR ve dnech 7. 5.–20. 7. 2018 v prostorách Galerie Věda a umění na Národní 3 v Praze. Podruhé byl dokument prezentován na výstavě *Česko-slovenská / Slovensko-česká výstava*, která se konala 27. 4. – 9. 9. 2018 v prostorách Slovenského národního muzea v Bratislavě a od 28. 10. 2018 – 30. 6. 2019 v Historické budově Národního muzea v Praze. Kopie návrhu viděli též návštěvníci výstavy *T. G. M. mýtus a skutečnost*, kterou pořádalo Muzeum českého krasu v Berouně 11. 10. – 31. 12. 2018. S textem prvního návrhu Washingtonské deklarace se mohli seznámit účastníci konference *From Masaryk to Havel and Beyond: The Struggle for Democracy*, kterou pořádalo velvyslanectví České republiky ve Washingtonu 18. 10. 2018. Dokument byl dále zapůjčen českému vojenskému zástupci na základně NATO v Norfolkku na jejich slavnostní večer k 100. výročí republiky. Reprodukce rukopisu byla také vystavena během slavnostní recepce české ambasády ve Washingtonu ke Dni vzniku republiky. Účastníci přednášky Jana Kouřimského *Vznik Československého státu* pak mohli porovnat první návrh Washingtonské deklarace, uložený v našem archivu, a druhý návrh deklarace, uložený v Národním archivu. Přednáška se konala 20. 10. 2018 v rámci akce *Dveře archivů otevřené dokořán* v Národním archivu na Chodovci.

Pracovníci archivních oddělení v loňském roce připravili, případně spoluorganizovali několik výstav, v nichž byly prezentovány naše archivní materiály, zejména fotografie. Už v minulém Zpravodaji jsme psali o výstavách *Živel. J. V. Daneš a Tichomoří*, kterou jsme pořádali společně s Katedrou fotografie FAMU v Praze, druhá výstava *Češi a Čechy polským očima (1830–1848)* se konala ve spolupráci s FF UK a Polským institutem v Praze. Hned dvakrát jsme měli příležitost prezentovat část osobního fondu Zdeněk Nejedlý. Výstava *Zdeněk Nejedlý známý – neznámý? Svědectví fotografií* představila osobnost Z. Nejedlého a jeho rodiny

Vernisáž výstavy Zdeněk Nejedlý známý – neznámý? na FF UK

ve fotografiích s přihlédnutím k všednímu a svátečnímu dni. Z bohatě zachovaného souboru fotografií byly vybrány snímky odrážející veřejnou činnost i soukromý svět Z. Nejedlého v nejrůznějších podobách. Jejich prostřednictvím byly charakterizovány také životní osudy jeho nejbližších. Výstava se konala v červnu 2018 ve spolupráci s FF UK a byl k ní vydán stejnojmenný katalog. Z. Nejedlému věnovala pozornost Městská galerie Litomyšl, která ve spolupráci s MÚA připravila výstavu *Já jsem... Zdeněk Nejedlý* s řadou doprovodných programů. Výstava představila životní osudy a dílo Z. Nejedlého v kontextu jeho doby i dějin města Litomyšle a velkou měrou vycházela z našich materiálů, zejména fotografií. Hana Kábová jakožto kurátorka osobního fondu Zdeněk Nejedlý se navíc podílela na libretu celé výstavy.

Regionální a mezinárodní spolupráce

Další akcí, k níž daly impuls naše archivní fondy, byl projekt MÚA AV ČR *Josef Dobiáš (1888–1972). Mezinárodně uznávaný historik starověku a regionálních dějin*, podpořený v programu Regionální spolupráce krajů a ústavů Akademie věd ČR v roce 2018 (AV ČR: projekt R300771801; Kraj Vysočina: ID O02490.0001). Seminář pod stejnojmenným názvem uspořádal 20. 9. 2018 MÚA ve spolupráci s Muzeem Vysočiny Pelhřimov a s podporou Badatelského nadačního fondu Anny a Jaroslava Krejčích ve vile Lanna. Během celodenního jednání referenti pohovořili o životních osudech profesora Dobiáše (Hana Kábová, MÚA), představili a zhodnotili jeho vědecké působení a přínos v oborech starověkých dějin a klasické filologie (Ivana Koucká, FF UP), numismatiky (příspěvek Jiřího Militkého z Numismatického oddělení Národního muzea – Historického muzea prezentovala Karla Výmětalová z Filozoficko-přírodovědecké fakulty Slezské univerzity Opava), starověké archeologie (Balász Komoróczy, Archeologický ústav AV ČR, Brno), jeho postavení v českém dějepiscetví (Bohumil Jiroušek, FF JU) a regionální historiografii

se zvláštním zřetelem k dějinám Pelhřimovska (Lenka Martínková, FF JU; Zdeněk Martínek, Moravský zemský archiv v Brně – Státní okresní archiv Pelhřimov). Kulaté 130. výročí narození Josefa Dobiáše se stalo impulsem k připomenutí historicky osobnosti nejen mezi odborníky, ale také v Dobiášově rodném kraji. Na odborný seminář navázal 4. října 2018 slavnostní večer v pelhřimovském Divadle Lubomíra Lipského. Formou moderované diskuse byl představen Josef Dobiáš jako vědec a člověk: o jeho životě a díle pohovořili B. Jiroušek, H. Kábová, I. Koucká, Z. Martínek, L. Martínková a J. Militký, Miroslava Kvášová a Markéta Skořepová, která se ujala moderování večera. Obě posledně jmenované kolegyně z Muzea Vysočiny Pelhřimov rovněž zajišťovaly instalaci příležitostné výstavy *Josef Dobiáš (1888–1972). Historik, klasický filolog a pelhřimovský rodák se vrací domů*, připravené H. Kábovou a I. Kouckou. Výstava nabídla pohled do Dobiášova rodinného prostředí v Pelhřimově, charakterizovala jeho studia, pedagogické působení a manželství, podstatný prostor tedy věnovala jak Dobiášově tvůrčí vědecké práci, tak jeho soukromému životu a zálibám, zejména cestování (Afrika, Asie) a sběratelství mincí. Vernisáž výstavy byla součástí slavnostního večera v pelhřimovském divadle, návštěvníci měli možnost prohlédnout si ji v divadelním foyer. Následně se přesunula do Muzea Vysočiny Pelhřimov, kde ji bylo možné zhlédnout do 31. října 2018 a odnést si z ní drobný tisk, prezen-

Muzeum Vysočiny Pelhřimov, p. o.
5.–31. říjen 2018

Historik,
klasický filolog
a pelhřimovský
rodák se vrací
domů

**Akademik
Josef Dobiáš
(1888–1972)**

Masarykův ústav a Archiv AV ČR, v. v. i.,
a Muzeum Vysočiny Pelhřimov, p. o., Vás zvou na

**slavnostní večer a vernisáž
příležitostné výstavy
o Josefu Dobiášovi**

konané k 130. výročí jeho narození
dne 4. října 2018 od 17 hod.
v Divadle Lubomíra Lipského v Pelhřimově

Vstup volný

tující Dobiášovu osobnost. V rodném Pelhřimově bylo na Josefa Dobiáše vzpomenuo rovněž seriálem popularizačních příspěvků, uveřejněných v *Pelhřimovských novinách* v srpnu až září 2018. Klíčovým výstupem projektu bude monografie, jejíž hlavní kapitoly v esenciální podobě představili jednotliví autoři na odborném semináři v Praze.

Ze zahraniční spolupráce je třeba připomenout tradiční a dlouholeté vazby s polskou akademií věd, konkrétně s Archiwum Nauki PAN i PAU v Krakově, které umožňují oboustranné studijní pobyty, účast na konferencích a vydávání společných publikací. V loňském roce byl úspěšně završen tříletý mobilní projekt *Výměna inspirace a vědění v komunikaci českých a polských vědců* (*Exchange of inspiration and knowledge in*

communication of Czech and Polish scientists), jedním z jeho výstupů je k vydání připravená edice *Korespondence Radima Kettnera s Walery Goetelem* (eds. Joanna Laskosz a Jan Chodějovský). Těší nás, že se podařilo získat podporu pro další tři roky, od ledna letošního roku jsme tak mohli zahájit práci na novém projektu nazvaném *Jak vědci spřádali své sítě? Rekonstrukování vědeckých kontaktů a transnacionálních vazeb mezi českými a polskými učiteli v 19. a 20. století* (*How did scientists spin their networks? Reconstruction of scientific contacts and transnational relations among Czech and Polish researchers in the 19th and 20th century*), jehož garanty jsou Tomáš Pavlíček a Adam Górski.

Výběr archiválií ve skartačním řízení – 2018

Předávající pracoviště AV ČR	Počet skartačních protokolů	Posuzováno (bm)	Skartováno (bm)	Skartováno (%)	Převzato (bm)
Archeologický ústav AV ČR, Brno (2017)	1	4,61	4,25	92,19	0,36
Astronomický ústav AV ČR	1	0,23	0,00	0,00	0,23
Etnologický ústav AV ČR, pracoviště Brno	2	2,85	2,35	82,46	0,50
Fyzikální ústav AV ČR	1	2,10	2,10	100,00	0,00
Historický ústav AV ČR (2017)	1	21,50	21,50	100,00	0,00
Knihovna AV ČR	1	8,20	3,40	41,46	4,80
Středisko společných činností AV ČR	1	8,50	8,50	100,00	0,00
Ústav informatiky AV ČR	1	8,05	6,75	83,85	1,30
Ústav molekulární genetiky AV ČR	1	31,32	29,76	95,02	1,56
Ústav pro hydrodynamiku AV ČR	2	0,54	0,30	55,56	0,24
Ústav živočišné fyziologie a genetiky AV ČR	1	35,60	33,00	92,70	2,60
celkem	13	123,50	111,91	–	11,59

Výběr archiválií mimo skartační řízení – 2018

Fond	Převzato (bm)	Fond	Převzato (bm)
Encyklopedický institut ČSAV	8,28	Novotný Karel	19,27
Gebhart Jan	4,58	Nový Luboš	6,74
Kolmaš Josef	6,00	Procházka Jiří	0,24
Křížek Jurij	11,92	Rechzieglová Adela	1,92
Masaryk Herbert	0,24	Sbírka varií	0,15
Masaryk Jan	0,01	Společnost Edvarda Beneše	0,24
Masaryk Tomáš	0,02	Svátek František	12,20
Masaryková Alice	0,01	Ústav fyzikální chemie Jaroslava Heyrovského AV ČR	7,70
Masaryková Anna	0,32	Ústav pro jazyk český AV ČR	0,40
Masaryková Herberta	0,01	Ústav T. G. Masaryka II	0,24
Masaryková Charlotta	0,01	celkem	80,51
Masaryková Olga	0,01		

Inventarizace – 2018

Název archivního souboru / pomůcky	Zpracováno bm	Inventarizováno bm
Sbírka základních dokumentů ČSAV. Interní normy ČSAV (1980-1992)	0,24	0,24
celkem	0,24	0,24

Badatelna – 2018

Počet badatelů celkem	Z toho cizinců	Počet badatelských návštěv
163	33	371

Knihovna | Library

Článek o knihovně MÚA v předchozím vydání Bulletinu/Zpravodaje jsem zakončila čísly, která vyjadřovala prognózu o stavu našich čtyř dílčích knihoven na konci roku 2018. Předpokládaná čísla se podařilo dokonce překonat na **výsledný počet 101 613 zkatologizovaných svazků**. Všechny tituly jsou zaneseny také do Souborných katalogů AV ČR a NK ČR. Od května 2018 jsou v knihovně stabilně zaměstnány tři knihovnice na 2,5 úvazku.

V roce 2018 pokračoval projekt *Zpřístupnění Knihovny TGM*, kde je zapojeno 10 katalogizátorů, koordinátor a manipulant. Na konci roku bylo do katalogů zpracováno 49 959 svazků (z celkových cca 160 000 svazků), z toho bylo 35 095 svazků monografií a 14 864 ročníků periodik. Poslední číslo představuje 2 134 titulů periodik, obsáhlou sbírku dobových tuzemských a zahraničních časopisů. Tento knihovní fond, který spravujeme, je přístupný prezenčně v badatelně MÚA.

Zakladatel knihovny prezident T. G. Masaryk jí v roce 1932 věnoval 70 000 svazků, celou svou osobní knihovnu, aby sloužila odborné veřejnosti jako studijní filozofická knihovna. V následujících letech byla knihovna rozvíjena podle potřeb pana prezidenta. Za života T. G. Masaryka byla uložena na Pražském hradě a v Lánech a dosáhla počtu 107 239 svazků. V roce 1954 při zrušení Ústavu T. G. Masaryka, vlastníka Masarykovy

Knihovna na Hradě, 1928 (Fond: Ústav T. G. Masaryka I (47/2), sign. 4842)

Pracovníci knihovny a archivu ÚTGM, prosinec 1935 (Fond: Masaryk Garrigue Tomáš, inv. č. od. 15/6b)

Tým katalogizátorů Knihovny TGM (2018)

knihovny a archivu, přesáhl počet svazků číslo 204 000. V průběhu 20. století byla knihovna často stěhována, nakonec zrušena a rozparcelována, aby v 90. letech byla Ústavu T. G. Masaryka vrácena a opět sloučena. Bylo navraceno odhadem pouze 160 000 svazků, což představuje téměř 4 000 bm. Dnes je většina svazků deponována v depozitářích Masarykova ústavu a Archivu AV ČR, který fondy spravuje. Podrobnější informace vč. fotogalerie jsou zpracovány na webových stránkách: <http://www.mua.cas.cz/cs/novinky/projekt-katalogizace-knihovny-t-g-masaryka-1513>.

Druhá dílčí knihovna, kterou spravujeme, je právě ona část **profesorské knihovny T. G. Masaryka** zmíněná výše, která byla v 90. letech předána Univerzitě Karlově a byla uložena v depozitáři v Lešetovicích. První část byla v roce 2002 zapůjčena Masarykovu ústavu a Archivu AV ČR a představuje 7 898 svazků. V roce 2017 byla uzavřena Smlouva o součinnosti a spoluprá-

Pracoviště katalogizátorů Knihovny TGM (2018)

ci s Univerzitou Karlovo a tak nás v tomto roce čeká přestěhování dalších cca 20 000 svazků do nově zrekonstruovaného depozitáře našeho ústavu. Všechny tyto svazky jsou již z katalogizovány a budou zkonvertovány do katalogu AV ČR.

Třetí dílčí knihovnou je knihovna **Masarykova ústavu AV ČR** budovaná od roku 1995 jako příruční knihovna. Na konci roku měla do katalogů zpracováno 14 429 svazků. Vzhledem k jejímu rozsahu a k tomu, že na začátku roku 2019 bude dokončena rekonstrukce badatelny (vč. EM bezpečnostních bran), vybraná a technologicky vybavená část této dílčí knihovny bude přesunuta do badatelny, aby byla pro uživatele denně dostupná. V roce 2018 se tato dílčí knihovna rozšířila o část osobní knihovny doc. K. Novotného a knihovnu

dr. S. Poláka. Na konci roku nám byla nabídnuta soukromá knihovna prof. B. Löwensteina. Osobní knihovny budou postupně zpracovávány.

Čtvrtá dílčí knihovna **Archivu AV ČR** měla na konci roku 2018 z katalogizováno 29 327 svazků z celkových cca 45 000. Největší podíl na přírůstcích (1153 svazků) měly v tomto roce publikace z pozůstalostí významných vědeckých osobností (s rukopisnými poznámkami a dedikacemi) získané většinou k archivním fondům: A. Míškové, S. Práta, F. Svátka, V. Kopala, a nejnověji K. Novotného. Zpracování knihovny K. Novotného začalo na podzim a bude probíhat v roce 2019. Prostřednictvím dr. Ines Koeltzsch získala knihovna Archivu knihovnu předního odborníka na dějiny katolicismu a teologického myšlení O. Weiße, která byla zpracována v roce 2018. Kromě toho průběžně probíhá rekonstrukce a rekatalogizace starého knižního fondu, nově je tak zpracován zakonzervovaný knižní fond z produkce Academia a část knižního fondu ČAVU.

Na závěr bych ráda uvedla dvě čísla: v depozitářích Masarykova ústavu a Archivu AV ČR (vč. depozitáře v Jenštejně) tedy bude na konci **roku 2019 uloženo kolem 250 000 svazků**, v katalogích by odhadem mělo být **zpracováno celkem 160 000 svazků**. Jsou to čísla opravdu úctyhodná. Chtěla bych tímto poděkovat všem knihovnicím a knihovníkům za jejich pečlivou a často dobrodružnou práci, všichni mají zásluhu na zpřístupňování historicky cenných a unikátních fondů.

Jana Dvořáková, vedoucí knihovny MÚA AV ČR

Ocenění | Awards

Děkovný list AV ČR

Jaroslava Kaufmannová, pracovnice Technicko-hospodářské správy MÚA AV ČR, obdržela 29. 11. 2018 od předsedkyně Akademie věd ČR prof. Evy Zažímalové Děkovný list za obětavou práci pro AV ČR.

Prémie Otty Wichterleho

Pavel Horák a Václav Šmidrkal se v roce 2018 stali laureáty Prémie Otty Wichterleho. Předsedkyně AV ČR prof. RNDr. Eva Zažímalová, CSc., ji udělila oběma pracovníkům MÚA 6. června 2018 ve Vile Lanna v Praze-Bubenci. Akademie věd ČR uděluje Prémii Otto Wichterleho vybraným, mimořádně kvalitním a perspektivním vědeckým pracovníkům AV ČR, kteří přispívají vynikajícími výsledky k rozvoji vědeckého poznání, jsou nositeli vědeckých hodností nebo titulů a v kalendářním roce podání návrhu dosáhnou věku nejvýše 35 let.

Mgr. Pavel Horák, Ph.D., je mimořádně erudovaným historikem, který publikoval dvě komplexní monografie. První z nich nazvaná *Bohumil Laušman – politický životopis. Riskantní hra sociálnědemokratického lídra* byla v roce 2013 nominována na objev roku Magnesia Litera a obdržela ceny Arnošta Lustiga a Miroslava

Ivanova. Druhá monografie má název *Stranické legiti-mace, vážení! Československá demokracie na útku poválečnou Evropou (1948–1953)*. Své schopnosti osvědčil i při zpracovávání řady edic historických pramenů. V posledním období vzbudila velký zájem veřejnosti i médií nejnovější z nich, která se týká zpřístupnění dosud zcela neznámých pramenů k únorovému puči 1948 (Pavel Horák – Vilém Prečan, *Únor 1948 očima poražených. Záznam diskusí exilových politiků z let 1949–1950*, Praha: NLN, MÚA AV ČR, 2018.) Podílí se na domácích i zahraničních kolektivních projektech, jako popularizátor pravidelně spolupracuje s tuzemskými deníky na seriálech ze soudobých dějin. Je jedním ze dvou editorů významného knižního projektu *Republika československá (1918–1938)*, který ve spolupráci s Nakladatelstvím Lidové noviny vyšel v roce 2018.

PhDr. Václav Šmidrkal, Ph.D., již během doktorského studia absolvoval řadu odborných stáží na předních výzkumných pracovištích v oboru moderních dějin střední Evropy (Varšava, Berlín, Lipsko, Freiburg, Bath ad.). Obdržel prestižní rakouské stipendium Richarda Plaschky, které je určené pro excelentní postdoktorandy v oboru moderních dějin a slouží k badatelskému

pobytu na vídeňské univerzitě. Jeho studie byly zveřejněny v předních anglojazyčných periodikách oboru *East European Politics*, *East European Politics and Societies* a prestižní *European Review of History/Revue européenne d'histoire*. Všestranný vědecký profil zúročuje v národních i mezinárodních projektech. Podílel se na tříletém grantovém projektu GA ČR *Fyzické násilí ve střední Evropě za první světové války a v poválečné době*, v současnosti se podílí na výzkumu v rámci česko-rakouského projektu *Veteráni první světové války v Československu a Rakousku 1918–1938*. Zapojoval se do koordinace rozsáhlého mezinárodního projektu *Společná česko-rakouská kniha o dějinách* při Stálé konferenci českých a rakouských historiků ke společnému kulturnímu dědictví.

Ceny Miroslava Ivanova za literaturu faktu

Vyhlášení 18. ročníku Cen Miroslava Ivanova uskutečnil Klub autorů literatury faktu spolu s Městem Jaroměř-Josefov 12. května 2018 u příležitosti Světa knihy v Praze v Průmyslovém paláci na Výstavišti. V rolích porotců působili: předseda doc. PhDr. Jan Halada, CSc., PhDr. Jana Čeňková, Pavlína Kubíková, prof. PhDr. Eva Semotanová, PhDr. Jaromír Adlt a prof. Ing. Milan Žák. Do soutěže se přihlásilo 25 nakladatelů se 64 tituly. Publikace pracovníků MÚA uspěly ve dvou kategoriích. V Kategorii II – produkce literatury faktu za poslední tři roky byla cena udělena Marii Bahenské, Libuši Heczkové, Daně Musilové za knihu *Nezbytná, osvobozující, pomlouvaná* (České Budějovice: VEDUTA, 2017). V Kategorii III – díla autorů literatury faktu do 39 let uspěli Zdeněk Nebřenský s knihou *Marx, Engels, Beatles. Myšlenkový svět polských a československých*

vysokoškoláků, 1956–1968 (Praha: Academia, MÚA AV ČR, 2017). Prémie v této kategorii byla udělena Tomáši W. Pavlíčkovi za knihu *Výchova kněží v Čechách a jejich role v náboženské kultuře (1848–1914)* (Praha: Academia, MÚA AV ČR, 2017).

Medaile Františka Palackého

Americký historik Gary B. Cohen (University of Minnesota), autor knihy *Němci v Praze 1861–1914* (Praha: Karolinum 2000), obdržel na návrh Masarykova ústavu a Archivu AV ČR a doporučení Vědecké a Akademické rady AV ČR Čestnou oborovou medaili Františka Palackého za zásluhy v historických vědách. Při této příležitosti pronesl 12. 11. 2018 v MÚA AV ČR přednášku *Thinking about the Afterlife of the Habsburg Monarchy in Central Europe*.

Rozhovor s historikem Gary B. Cohenem, držitelem Čestné oborové medaile Františka Palackého za zásluhy v historických vědách

V letošním roce jsi získal od Akademie věd ČR za své celoživotní dílo na poli moderních středoevropských dějin Čestnou oborovou medaili Františka Palackého. Nedá mi než začít náš rozhovor otázkou takřkajíc na tělo: co Gary B. Cohen a František Palacký? Přečetl jsi někdy celé Dějiny národu českého?

Musím se přiznat, že jsem nikdy nepřečetl celé Palackého Dějiny národu českého. Znam jen některé části. Jedná se o výklad středověku a počátku raného novověku, který končí rokem 1526, a oblastí mého zájmu přece jen vždy byly moderní dějiny střední Evropy. Znam ovšem některé Palackého spisy o soudobé politické situaci ve střední Evropě, tedy od 40. do 60. let 19. století.

Američan v Praze. To je samozřejmě téma, které je nadčasové, a to jak v letech normalizace, kdy jsi přijel do Československa poprvé, tak dnes, kdy Američané u nás sice nejsou žádnou raritou, ale jejich pohled na českou současnost i minulost může být pořád zajímavý. Jak ses vůbec poprvé setkal s českými dějinami, resp. s dějinami habsburské monarchie? Co byl ten úplně první impuls?

Můj zájem o moderní dějiny střední Evropy, habsburské monarchie a českých zemí začal kolem roku 1968. Studoval jsem na střední škole němčinu a na vy-

soké škole pak moderní evropské dějiny, objevoval jsem rakouskou a českou vážnou hudbu a literaturu, a fascinoval mě nejprve optimismus a pak tragédie reformního „pražského jara“. Na vysoké škole jsem se rozhodl stát se historikem. No a současně jsem byl jako Američan dobře obeznámen se sociálními a politickými otázkami multikulturní společnosti. Napadlo mě, že by bylo přínosné zkoumat bývalé země habsburské monarchie pomocí stejných metod a s položením si stejných otázek, jaké už byly dříve použity pro výzkum severoamerické společnosti.

A co takový průměrný Američan přelomu 60. a 70. let věděl o střední Evropě a o Československu zvláště? A co věděl Gary B. Cohen, tedy vzdělaný mladý muž nastupující akademickou kariéru?

Průměrný Američan na konci 60. let o Československu a obecně ani o střední Evropě nevěděl mnoho. Vzdělanější Američané se však o Československo zajímali dávno a jejich sympatie k Československu se odvíjely od návštěv T. G. Masaryka ve Spojených státech. Na to navázaly úspěchy první republiky při zajišťování prosperity a budování stabilní demokracie ve 20. letech. A samozřejmě utrpení za nacistické okupace a druhé světové války. Americké intelektuály pak velmi zasáhlo převzetí moci komunisty v roce 1948. Pro velkou část starší anglojazyčné literatury o moderních českých a středoevropských dějinách, kterou jsem poprvé četl až jako vysokoškolák, přitom byly typické sentimentální a vstřícné pohledy na českou zkušenost. Jako začínající doktorand jsem se hlouběji a hlouběji začítal do českých a rakouských dějin a spolu s tím jsem studoval i další literaturu týkající se moderních dějin Evropy. Tato širší perspektiva v podobě znalosti obecných evropských dějin mi jako člověku zvenčí pomohla v 70. letech citlivě rozlišovat osobitost četných prací českých a rakouských historiků a také jejich limity.

Jaké byly Tvoje první dojmy po vystoupení z letadla v Československu? A pozdější dojmy?

Moje první dojmy po příletu do Prahy v září 1972 vyjadřovala všeobecná „šed“ v materiální kultuře i každodenním životě nejen hlavního města, ale vůbec celé země. Společnost zjevně dosáhla vysokého stupně moderního průmyslového rozvoje počátkem 20. století, avšak v 70. letech byla již jasně vystavena přísnému dohledu vlády na práci, spotřebu i kulturní život, což omezovalo osobní možnosti i rozhodování a způsobovalo všeobecnou demoralizaci a úpadek jakéhokoli obecnějšího chápání sociální zodpovědnosti. Budovy, továrny a obchody se ve srovnání s prosperujícími částmi západní Evropy a severní Ameriky vyznačovaly opotřebeností a zchátralostí.

Jak jsem se lépe a lépe seznamoval s českou společností, zjišťoval jsem, jak lidé ve svém osobním životě dokáží ignorovat dohled zavedený komunistickým režimem, nebo mu dokonce částečně uniknout. Mnozí mi soukromě říkali, že politika „normalizace“ vyžadovala správné vyjadřování „postojů“, a nikoliv skutečné zkoušení přesvědčení. Mnoho lidí dokázalo najít místo pro uplatnění svých dovedností a individuality v soukromé sféře, tedy v oblasti, kterou se tvořivější a ctižádostivější lidé snažili rozvíjet a využívat.

Je všeobecně známo, že jakýmsi tutorem západních studentů na Filozofické fakultě UK byl v letech normalizace Jan Havránek. Jak ses k němu vlastně dostal? Byla to povinná návštěva naordionovaná univerzitními úředníky v Praze nebo jsi měl na něj typ již z Ameriky apod.?

Už před příjezdem do Československa jsem znal některé z prací Jana Havránka o demografickém a sociálním vývoji Prahy a za každou cenu jsem se s ním chtěl setkat, aby mi poradil s mým výzkumem. K mému velkému štěstí oddělení zahraničních vztahů českého ministerstva školství, které řídilo program vědecké výměny se Spojenými státy, jmenovalo Jana Havránka mým oficiálním poradcem, a to spolu s Miroslavem Hrochem. Byl to ideální výběr, který mi pomohl ve výzkumu německé menšiny v Praze a ve zkoumání utváření kolektivních národních identit a společenské soudržnosti v tomto městě na konci 19. století.

A znal jsi z Ameriky jména či dokonce díla i jiných českých historiků 50., 60. let? Bylo je možné z Ameriky vůbec nějak reflektovat?

Z českých historiků, kteří aktivně působili v 50. a 60. letech, byla v severní Americe nejvíce známá díla medievalistů Františka Grause, Josefa Macka a jejich mladšího kolegy Františka Šmahela, pokud některé z jejich publikací byly přeloženy do angličtiny nebo němčiny. Z novověkářů byla v severní Americe a ve Spojeném království dobře známá i práce Josefa Polišenského; ostatně vyučoval coby hostující profesor na Kalifornské univerzitě v Berkeley. Z českých historiků moderních dějin měli mezi americkými odborníky na středoevropské dějiny dobrou pověst Alice Teichová, Koloman Gajan, Jiří Kořalka, Zdeněk Šolle, Miroslav Hroch a Jan Havránek. Teichová a Gajan odešli z Univerzity Karlovy po invazi 1968 a následujících čistkách, Kořalka a Šolle přišli o svá institucionální místa v Akademii věd. Vedle Zdeňka Fialy, který řídil Katedru pomocných věd historických, mělo v severní Americe dobrou odbornou pověst jen nemnoho historiků, kteří se počátkem 70. let dostali do vedoucích pozic na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy.

Éra normalizace je dodnes pro mnohé traumatizujícím obdobím, mj. s ohledem na individuální problémy a šikanu jednotlivců a jejich rodin. Ty osobně jsi zažil nějaké nepříjemnosti či problémy s československými úřady?

Při opakovaných návštěvách v Praze v letech 1972 až 1982 jsem měl štěstí, že jsem při svých badatelských cestách narazil jen na málo vážných potíží, které způsoboval komunistický bezpečnostní aparát. Po-

čátkem každého pobytu dopisy, které byly odeslány ze země nebo které jsem dostával z venku, byly doručovány podstatně déle nežli později během pobytu. Všechny dopisy a balíčky jsem ovšem dostal bez zjevných stop nějaké manipulace s nimi. Během mé první návštěvy v letech 1972–73 jsem při práci ztratil měsíc či více, nežli mi bylo dovoleno studovat v archivních materiálech Židovského muzea, které bylo během „normalizace“ vystaveno zvláštnímu tlaku. Později, když jsem se v létě 1976 vrátil, byla za novou ředitelku Archivu Univerzity Karlovy dosazena doc. PhDr. Marie Pravdová, stará věrná soudružka. Zprvu nechtěla dovolit, abych tam mohl bádát. Teprve když uviděla „potvrzení“ ministerstva školství a Archivní správy Ministerstva vnitra, tak mi tam neochotně dovolila pracovat.

Vážnější byla situace, kterou jsem zažil na jaře 1982, kdy jsem byl vyšetřován důstojníky StB v kancelářích Krajského oddělení pasů a víz pro cizince (v Olšanské ulici). Tento úřad mi poslal běžnou poštou dopis se žádostí, abych se dostavil k „úřednímu jednání“. Přišel jsem brzy, domníváje se, že jde jen o nějakou formalitu týkající se prodloužení víza. Místo toho mě ale čekal pohovor se dvěma muži, kteří očividně nepatřili k běžnému personálu tohoto úřadu. Začali náhodnými, zdánlivě neškodnými otázkami na tom, jak vypadá moje práce a život v Praze coby zahraničního vědce. To trvalo několik minut. Opakovaně se mě ptali, zda mi někdo dělá potíže, až nakonec jeden z důstojníků ztratil trpělivost a rovnou se zeptal, jestli jsem neměl nějaké potíže v Židovském muzeu. To jasně ukázalo, proč jsem byl pozván k výslechu. Pár týdnů předtím jsem se totiž zúčastnil slavnostní večeře při příležitosti židovského svátku pesach pořádané pražskou židovskou náboženskou obcí. Při jídle jsem se jednoho z funkcionářů židovské obce zeptal na aktuální situaci v Židovském muzeu a někdo o tom zjevně zpravil StB. Naštěstí pro mě jsem pánům od StB mohl říci, že jsem od jara 1973 v Židovském muzeu žádný další výzkum nedělal. Nato pokračovali s různorodějšími otázkami, snažili se zjistit co nejvíce o mně a o mých aktivitách, rozumí se něco ze mě „vytáhnout“. Estébáci mě nakonec z ničeho neobvinili a ani se mě nesnažili získat pro „spolupráci“. Po hodině skončili s tím, že dělají jen svou práci a nemusím se znepokojovat. Nicméně jsem kancelář opouštěl s obavami, co by mohlo přijít příště. V následujících letech jsem se ovšem zaměřil na výzkum archivních a knihovních fondů ve Vídni. Během normalizace jsem se pak do Československa vrátil už jenom jednou „na skok“ – jeden víkend během spartakiády v roce 1985.

Normalizační trauma ale doznalo novou podobu po roce 1990, kdy se začaly objevovat zprávy z tajných archivů státní bezpečnosti, stranických archivů, kadrových spisů zaměstnavatelů apod. Řada osob, o nichž zde padla zmínka, měla např. s StB hojné styky. Podlehl jsi po roce 1990 pokušení podívat se do těchto archivů? A pokud ano, s jakými pocity jsi odcházel?

Neusiloval jsem nikdy o nahlédnutí do zpráv, které o mně shromažďovala StB, protože mě nezajímá zjistit, co o mně věděli, nebo co si o mně mysleli ti, kteří tato hlášení psali. Nicméně autoři studie o FF UK v době „normalizace“, kteří vydali knihu *Náměstí krasnoarmějců 2* (Praha: FFUK, 2012), viděli složky StB o mně z roku 1982 a můj případ použili jako příklad dohledu nad zahraničními vědci, kteří měli během této doby afiliaci k fakultě. Při popisu tohoto dohledu mě zaskočily dvě věci. První jednoduše bylo, jak ti, kteří o mně podávali zprávy, byli špatně připravení a neschopní. Rostislav Nový a Josef Haubelt měli primárně za úkol zjistit, zda pracuji pro americké zpravodajské služby – což jsem určitě nedělal. V jedné chvíli se také StB chystala využít historika dělnického hnutí Františka Hrbatu k „provokaci“ a pokusit se mi podstrčit nějaké samizdatové tiskoviny. Ve skutečnosti jsem se ani s Novým, ani s Haubeltem nikdy nesetkal, a tedy s nimi ani nikdy nemluvil. Je možné, že jsem se ovšem jednou krátce potkal s Hrbatou, když jsem čekal na někoho jiného, ale nikdy jsme spolu nevedli žádný důležitější rozhovor.

Dalším překvapením bylo, že se StB obrátila na dva badatele, se kterými jsem neformálně a pouze příležitostně hovořil, aby jí poskytovali zprávy o mých kontaktech s lidmi v Praze, a to jak pracovních, tak i osobních, což dělali. Autoři knihy *Náměstí Krasnoarmějců 2* došli k závěru, že tyto o mě shromažďované zprávy byly neškodné. StB v roce 1984 tyto dokumenty jednoduše dala do archivu. Všechno mi to připadá jako ukázka toho, co byla běžná rutina státního bezpečnostního aparátu v té době. Aparátu, kterému se jistě s úspěchem dařilo ovládat společnost a potlačovat jakoukoli opozici nebo jiné nežádoucí chování, ale který jen stěží dokázal pracovat racionálně či efektivně.

*Americká bohemistika má velkou tradici, ještě větší tradici, nebo možná spíše institucionální zázemí, mají v USA ovšem „rakouská studia“. S jejich etablováním jsi úzce spjat. Byl jsi nejen ředitelem Centra rakouských studií (University of Minnesota), ale dlouhá léta jsi byl provázaný i s časopisem *Austrian History Yearbook*. Mohl bys nám něco prozradit o počátcích tohoto časopisu?*

Úzké vazby na Rakousko, a navíc i skvělé organizační schopnosti, měl R. John Rath (1910–2001), který psal

o rakouských dějinách 19. a 20. století a učil na Texaské univerzitě v Austinu (1951 až 1963) a posléze na Riceově univerzitě v Houstonu (1963–1980). Ještě předtím, než odešel do Texasu, přednášel Rath na univerzitě Colorado v Boulderu, kde pracoval s významným medievalistou a bohemistou S. Harrisonem Thomsonem. Ten v letech 1941 až 1964 vydával časopis *Journal of Central European Affairs*. V roce 1960 začal Rath vydávat *Austrian History Newsletter*, zpočátku s pomocí rakouského kolegy Fritze Fellnera. Newsletter zde vycházel až do roku 1963, kdy Rath přešel na Riceovu univerzitu, která souhlasila s tím, že jej podpoří při založení nové odborné ročenky, tedy *The Austrian History Yearbook* (AHY). Rath měl v úmyslu, aby tato ročenka částečně nahradila Thomsonův časopis. První svazek vyšel v roce 1965. V roce 1977 univerzita v Minnesotě zřídila s dotační podporou z Rakouska své Centrum rakouských studií (Center of Austrian Studies). Jedním z prvních cílů minnesotského centra bylo podporovat vědecký časopis. Když Rath v roce 1980 odešel z Riceovy univerzity do penze, přivedla Minnesota Ratha a AHY do kampusu v Minneapolis. Dodnes je jejím vydavatelem.

A jaké vidíš další perspektivy amerických austro-bohemistických historických studií? Po stránce personální i tematické? Jaká bude nová generace?

Nyní působí již několik generací amerických odborníků na rakouské a české dějiny, kteří jsou mladší nežli já. Podle mě sledují různorodější témata i historická období, nežli tomu bylo v 60. a 70. letech, kdy působilo více medievalistů a novověkářů, a je tudíž nyní mnohem větší zájem o dějiny po roce 1918, a naopak mnohem menší zájem o 19. či počátek 20. století, nežli tomu bylo dříve. Američtí badatelé se tradičně zajímají o českou a rakouskou hudbu i o dějiny umění; těší mě, že toto pokračuje i nadále. Naproti tomu v posledních dvou desetiletích trpí na amerických univerzitách studia cizích jazyků a literatur výrazným a všeobecným poklesem zájmu; katedry slovanských či německých studií se redukuje. Jistě, ve Spojených státech a Kanadě stále existují vynikající vědci zabývající se rakouskou a českou literaturou, ale nejsou po celém tomto prostoru rozmístěni rovnoměrně.

Přijde mi trochu nápadné, že např. v 70. a 80. letech byli přicházející bohemisté poměrně jasně integrováni do oficiálních i neoficiálních struktur tehdejší historiografie (Ty, Agnew, Albrecht, Connelly, Freeze, Giustino aj.). Dnes to zřejmě již neplatí. Z osobní zkušenosti vím, že s americkými bohemisty se potkám jen náhodou v badatelně Národního archivu, ale stává se mi spíše výjimečně, že by mě třeba sami kontaktovali na univer-

Přednáška Gary B. Cohena v MÚA AV ČR o druhém životě habsburské monarchie ve střední Evropě, 12. listopadu 2018

zitě apod. Byla ta normalizační „integrace“ zahraničních badatelů jen výsledkem oficiálního tlaku a dohledu nebo je to prostě dneska „jiné“?

Neznám přesně okolnosti týkající se dostatečného počtu severoamerických bohemistů, kteří dnes navštěvují Českou republiku, abych mohl vyvozovat nějaké pevné závěry. Souhlasím s tebou ale v tom, že za komunistického režimu formální smlouvy, které zahraniční badatelé museli uzavřít prostřednictvím ministerstva školství, a vždy je čekala registrace coby mimořádných studentů na českých univerzitách, když přijížděli na delší pobyt, určitě přispívaly k jejich integraci do české vědecké a univerzitní obce. Dnes panuje mnohem méně formální integrace tohoto druhu nežli v komunistické době.

Můj obecný dojem ze situace po roce 1989 je takový, že severoameričtí i další zahraniční badatelé mají mnohem větší volnost při příjezdu a odjezdu do/z České republiky nežli v minulosti a zpravidla sami uzavírají vlastní dohody s institucemi podle své potřeby. Přijíždějí-li jen na krátkodobé pobyty, pak potřebují maximálně využít čas na práci v archivech a knihovnách. S českými kolegy konzultují pouze v případě potřeby a české přátele tak navštěvují jen mimo „otvírací hodiny“, když mohou. Přesto američtí a kanadští bohemisté, které znám, udržují kontakty alespoň s úzkým okruhem českých kolegů, kteří pracují na obdobných tématech. Za výsledek podobných kontaktů považuji časté zvaní amerických vědců jak k účasti na konferencích a sympoziích, tak ke spolupráci na českých publikacích. To je něco, co v době komunismu skoro neexistovalo.

100. výročí vypuknutí první světové války, resp. jejího konce, dalo podnět ke vzniku množství nové literatury věnované nejen válce a rakouské účasti v ní, ale pře-

devším samému konci monarchie. Mohl bys vybrat tři knižní tituly, které Tě obzvláště zaujaly a proč?

Z mého osobního pohledu bych chtěl pro vypuknutí války doporučit všeobecně uznávané Náměsíčníky/Sleepwalkers Christophera Clarka (2012; česky 2014). Clark správně obrací pozornost do střední a středovýchodní Evropy, a to překrásně napsaným, mistrovským líčením. Nové obzory otevírá v souvislosti s vedením války císařským Německem a Rakouskem-Uherskem a s mobilizací jejich společností také práce Alexandra Watsona *Ring of Steel* (2014), která je založena na rozsáhlém výzkumu. Úplně nové představy o tom, jak velké vypětí vyvolávalo u civilního obyvatelstva válečné úsilí Rakouska-Uherska, vypětí, které nakonec pro státní správu znamenalo ztrátu důvěry obyvatelstva, ukazují zcela původní práce Maureen Healy (*Vienna and the fall of the Habsburg Empire. Total war and everyday life in World*, 2004) a Rudolfa Kučery (*Život na příděl*, 2013).

Mění se v očích amerického bohemisty nějak podstatněji česká historiografie o dějinách dlouhého 19. století?

Američtí bohemisté po roce 1989 v produkci českých kolegů o dlouhém 19. století sledují rozšíření spektra tematických zájmů, která dnes mnohem více nežli v komunistické éře zahrnují rozvoj občanské společnosti, místní politiku, celou škálu politických stran a zájmových skupin, populární kulturu, genderová témata i dějiny žen. Dějiny menšin, jako je např. německy mluvící či židovská populace, které byly v období komunismu víceméně tabu, nyní rovněž přitahují pozornost badatelů a jsou stále více integrovány do hlavního narativu o dějinách českých zemí. Čeští historici také dnes mají mnohem snazší přístup k zahraniční vědecké literatuře a mnohem širší možnosti studovat či provádět své výzkumy i za hranicemi České republiky. Širší horizonty se jasně ukazují v dílech těch českých badatelů, kteří odborně dospívali po roce 1989.

Jak bys zhodnotil dnešní stav a perspektivy americké bohemistiky/rakouských studií pro dějiny 19. a počátku 20. století?

Domnívám se, že jsou stále obrovské možnosti pro původní a přínosné zkoumání dějin císařského Rakouska a českých zemí v 19. a na počátku 20. století, zvláště pak ve studiu sociálních změn, genderových vztahů, vývoje občanské společnosti, proměn vládnutí a veřejné správy a řady aspektů lidové či populární kultury. V mnoha z těchto zmíněných tematických okruhů by rok 1918 neměl být považován za absolutní zlom či cézuru, protože existují vzorce nerušeného vývoje od doby před rokem 1914 až do 20. let a dále. Je však třeba poznamenat, že v posledních 25 let rostl zájem západoevropských a severoamerických historiků o výzkum 20. století a naopak prudce klesal a klesá zájem o 19. století. Přemýšlím nad tím, zda k tomu může dojít i mezi mladšími badateli v České republice...

Všiml jsem si, že během našeho rozhovoru paralelně používáš termín „Czech Lands“ i tradičnější a k problematice 19. století asi korektnější označení „Bohemian Lands“. Jak je to „správně“? Má to v dnešní angličtině ještě význam rozlišovat?

Souhlasím s tebou, že „Bohemian Lands“ nebo „Bohemian Crown Lands“ jsou historicky správným označením pro celé území Čech, Moravy a habsburského Slezska před rokem 1918; a obecně je používám v odborných diskusích. Pro americké studenty a širší veřejnost je to ovšem zcela neznámé historické označení a musí se vysvětlovat, co to znamená. Dnes je vskutku příliš snadné, aby se říkalo „Czech lands“ a označovala se tak všechna území, kde byla česká populace v dějinách ve většině. Říká to dnes mnoho lidí v nejrůznějších zemích, v obecných diskusích. Nicméně toto označení není vhodné pro právní a politické okolnosti před rokem 1918.

Rozhovor vedl Luboš Velek

Výběrová bibliografie*

Selected bibliography

Marie **Bahenská** – Hana **Barvíková**, *Josef Charvát v dobách naděje a zmaru. Deníky z let 1946–1949*, Praha 2018.

Deníkové záznamy lékaře Josefa Charváta (1897–1984), zakladatele české endokrinologie, zachycují jeho vzpomínky na zahraniční studijní cesty z let 1946 a 1947 a na do-

mácí události roku 1948 a 1949. Josef Charvát si vedl pečlivě každodenní záznamy, které zachycují jeho osobní zážitky, ale reflektují také stěžejní dobové dění v nepochybně dosti pohnutých letech (v oblasti politiky, vědy, kultury, hospodářství) a poskytují řadu zajímavých údajů o dobovém zdravotnictví a lékařském výzkumu, včetně vzpomínek na význačné domácí i zahraniční osobnosti.

Marie **Bahenská**, *Na cestách s Marií Gebauerovou*, *Marginalia historica*. Časopis pro dějiny vzdělanosti a kultury 8/2 (2017), 9–29.

Studie se věnuje Marii Gebauerové, dceři jazykovědky Jana Gebaue- ra a představitelce nové generace českých učitelek – absolventek pražského učitelského ústavu. K jejím oblíbeným aktivitám se kromě

přednáškové a literární činnosti řadilo cestování. Ze svých cest si vedla podrobné deníky, doprovázené ilustracemi a obsahující faktografické údaje o místech, která navštívila, subjektivní dojmy i záznamy praktického rázu (finance, doprava, úroveň ubytování a stravování). Deníkové záznamy Marie Gebauerové jsou dokladem proměny životního stylu žen na přelomu 19. a 20. století (vlastní profese, nezávislost na rodině), zároveň přinášejí zajímavý dobový pohled na místa, která dodnes patří k vyhledávaným turistickým cílům.

Pavel **Brodský**, *Liber viaticus Jana ze Středy*. In: M. Musílek (ed.), *Sedm věží. Karel IV. pohledem akademiků (1316–2016)*. Katalog výstavy, Praha 2018, 193–194, č. VI.3.

Liber viaticus Jana ze Středy je klíčovým rukopisem ve vývoji české knižní malby. Mistr Viatiku byl jedním z předních umělců vytvářejících nový, tzv. měkký sloh, přičemž vycházel ze starších vzorů, jak domácích, tak zahraničních. Nejdůležitější v tomto směru byly vlivy sienské. Nicméně vzory nebyly kopírovány pasivně, ale byly transformovány ve specificky český dekorativní systém. *Liber viaticus* a skupina okolo něho pak měly zásadní význam pro následný vývoj české knižní malby.

Pavel **Brodský** – Martina **Šumová**, *A propos de la contribution des enlumineurs dans la Bible de Petr Zmrzlík de Svojšín*, *Scriptorium* 72/1 (2018), 31–50.

Třídílná Bible Petra Zmrzlíka ze Svojšína, datovaná do let 1411–1414, je bohatě iluminována, její

výzdoba nicméně nebyla hodnocena příliš vysoko. Změnu pohledu na kvalitu iluminací přinesla Markéta Pražáková. Její rozbor byl vítaným východiskem pro nové zhodnocení Bible a určení autorských podílů. Detailní analýza výzdoby prokázala, že její kvalita je vyšší, než se doposud soudilo, stejně jako, že se jí účastnilo více iluminátorů, jejichž podíly byly přesně specifikovány. Konečně studie došla k závěru, že mezi oběma hlavními směry české knižní malby doby předhusitské – krásným slohem a frankoflámsky orientovanou větví – nebyly takové rozdíly a že malíři obou tendencí navzájem spolupracovali.

Vratislav **Doubek**, *Mezi válkou a terorem. Tomáš G. Masaryk, Boris V. Savinkov a Michail A. Muravjov*, *Slovanský přehled* 104/1 (2018), 9–33.

Studie shrnuje dosavadní hodnocení Masarykovy podpory teroristických aktivit B. Savinkova v době I. světové války v české literatuře a rozebírá nové interpretační možnosti v hodnocení těchto kontaktů. Upozorňuje na další styky vedení československého odboje s kruhy nebolševické levice v Rusku.

Vratislav **Doubek**, *Finanční pozadí rozkladu deníku Tribuna a slepota důvěry*. In: J. Tomeš (ed.), *Historie jako vášeň i poslání. K životnímu jubileu historika Martina Kučery*, Praha 2018, 109–121.

Analýza pozadí vzniku rozvoje a zániku deníku Tribuna v souvislosti se zájmy prezidenta Masaryka a vlivných finančních kruhů. Zvláště je zvýrazněna role šéfredaktora Tribuny Bedřicha Hlaváče.

* Kmenoví zaměstnanci MÚA AV ČR jsou vyznačeni tučně

Věra **Dvořáčková**, *RILEM 1961 – The First Post-war Convention of the International Union of Laboratories and Experts in Construction Materials, Systems and Structures in Socialist Bloc Countries*. In: V. Dvořáčková, M. Franc (eds.), *Science overcoming borders*, Praha 2018, 229–245. Příspěvek dokumentuje, jak velká mezinárodní konference pomáhala překonat politicky vynucenou izolaci, a představuje přípravu, průběh a přínosy mezinárodní akce pořádané doma po letech úsporných opatření.

Věra **Dvořáčková**, „Bez Havráňka si nikdo ani neškrtil.“ *Poválečné vztahy katedry českého jazyka pražské filozofické fakulty a akademického Ústavu pro jazyk český*, Acta Universitatis Carolinae – Historia Universitatis Carolinae Pragensis 57/1 (2017), 105–122.

Poválečné vazby katedry českého jazyka pražské filozofické fakulty a akademického Ústavu pro jazyk český byly velmi úzké, a to jak na bázi vědeckovýzkumné, tak personální. Jejich povahu převážnou měrou určoval nejvýznamnější lingvista tehdejšího Československa, Bohuslav Havránek, který se umně a se ctí dokázal vypořádat s režimními restrikcemi vysokoškolského vzdělávání a vědeckého bádání.

Věra **Dvořáčková** (ed.) – Martin **Franc** (ed.), *Science overcoming borders*, Praha 2018.

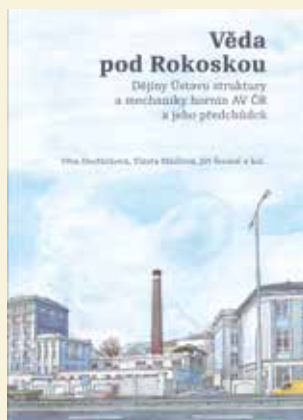
Publikace se věnuje fenoménu institucionálně a mezinárodně zalo-

žených vědeckých setkání od počátku 20. století až do současnosti. Jejím cílem je vymezit obecnější znaky organizování mezinárodních vědeckých konferencí a specifika českého a středoevropského prostředí. Jednotlivé kapitoly se zabývají jak konkrétními konferencemi a kongresy, tak i jejich významem pro vývoj určitých oborů nebo oborů vědy nebo k profesnímu růstu a vědeckému profilování určitých osobností.

Věra **Dvořáčková** – Vlasta **Mádllová** – Jiří **Šoukal** et al., *Věda pod Rokoskovou*, Praha 2018.

Předkládaná publikace je souhrnným zpracováním devadesátiletých dějin Ústavu struktury a mechaniky hornin AV ČR, v. v. i., a jeho před-

chůdců (Ústavu pro výzkum a využití uhlí, Ústavu pro vědecký výzkum uhlí a nerostů, Ústavu pro výzkum a využití paliv, Hornického ústavu ČSAV, Ústavu geologie a geotechniky ČSAV, Ústavu geotechniky ČSAV, Ústavu geotechniky AV ČR) v kontextu zásadních dobových událostí, které významně ovlivnily vědeckou a výzkumnou činnost i běžný chod sledovaných institucí.

Martin **Franc**, *Doing One's Laundry in a Hotel Room. The Everydayness of Josef Charvát and Ivan Málek at Congress and Scientific Conventions in Western Countries in the 1960s*. In: V. Dvořáčková, M. Franc (eds.), *Science overcoming borders*, Praha 2018, 207–228.

Studie se zaměřuje na zkušenosti vědců z mezinárodních vědeckých setkání, povahu doprovodného programu, zkušenosti spojené s pobyty v hostinstvím a ubytováním na konferencích a také na roli lobbistických rozhovorů. Vychází především z rozsáhlých materiálů mikrobiologa Ivana Mála a deníků internisty Josefa Charváta.

Martin **Franc**, *Pořád chemici? Chemici v čele ČSAV, AV ČR a jiných akademii věd (1952–2000)*, *Chemické listy* 112/10 (2018), 693–700.

Příspěvek se věnuje osobnostem chemiků, kteří stáli v čele ČSAV v letech 1952–2000: F. Šormovi, J. Římanovi, O. Wichterlemu a prvnímu předsedovi AV ČR R. Zahradníkovi. Ve druhé části textu je situace v České republice komparována s jinými zeměmi bývalého východního bloku (Rakousko, Slovensko). Výsledky ukazují, že dominance chemiků jako předsedů akademie věd je specifická pro české prostředí; srovnatelně vypadala situace pouze v bývalé NDR, zemi s velmi významným chemickým průmyslem. Mimořádné postavení chemiků v českém akademickém prostředí je v tomto příspěvku vysvětleno odkazem na slavnou tradici spojenou se specifickou atmosférou šedesátých let, aktivitami F. Šorma kombinujícími odborné a manažerské kvality s vynikajícími výsledky chemicky orientovaných institutů a laboratoří, nezatíženými ideologií.

Jakub **Jareš** – Martin **Franc** – Petr **Svobodný** – Miroslav **Kunštát** – Petr **Cajthaml**, *Mezi konkurencí a spoluprací. Univerzita Karlova a Československá akademie věd 1945–1969*, Praha 2018.

Tématem knihy je celková a zásadní proměna našeho vysokoškolského a vědeckého prostoru v poválečném čtvrtstoletí (1945–1969). Jedná se o období, v němž věda a vysokoškolské vzdělávání prošly dynamickým vývojem, a to v glo-

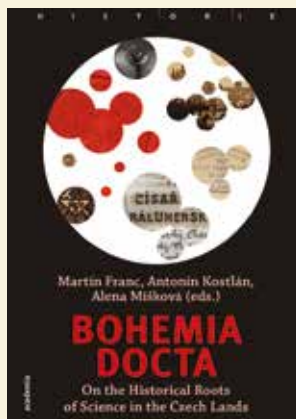
bálním měřítku, přičemž v diktaturách východního bloku byly tyto změny svým způsobem radikálnější, i kvůli politickému diktátu, který ovšem jen na první pohled zjednodušoval jejich prosazování. Autoři se snaží na tuto proměnu dívat v průběhu celého sledovaného období, které chápou jako čas, v němž byl postupně a poměrně náročně

hledán funkční model pro činnost vědeckých a vysokoškolských institucí, pojímaných někdy zúženě jako součást socialistické „výrobní síly“, později pak jako respektovaný mozkový trust, který se měl v expertní rovině podílet na tvorbě zásadních politických a ekonomických strategií a rozhodnutí. Vývoj vědy a vysokoškolského vzdělávání autoři sledují z různých úhlů pohledu, jejich osou je však perspektiva dvou vůdčích institucí, které se v rámci systému doplňovaly a současně si konkurovaly – Československé akademie věd a Univerzity Karlovy.

Alena **Míšková** (ed.) – Martin **Franc** (ed.) – Antonín Kostlán (ed.), *Bohemia Docta. The Historical Roots of Science and Scholarship in the Czech Lands*, Praha 2018.

Kniha popisuje obecný vývoj české vědy vedle univerzit od počátků ve vědeckých asociacích až po transformaci Československé akademie věd na Akademii věd ČR (1993). Autoři se zaměřili na historii významných vědeckých institucí, jako je Královská česká

společnost nauk, Česká akademie věd a umění, Masarykova akademie práce nebo Československá akademie věd (z roku 1952), která dominovala poválečnému období. Jedna z kapitol je věnována také německým vědeckým institucím v českých zemích nebo vědcům v exilu a jejich organizacím. Životopisné profily osobností, které v minulosti ovlivňovaly českou vědu nejvýznamněji, jsou nedílnou součástí knihy, stejně jako průřezové kapitoly věnované rozvoji vědy v 16.–20. století.

Alena **Míšková** – Martin **Franc**, *Die Tschechoslowakische Akademie der Wissenschaften 1945–1993. Ein Überblick*. In: J. Feichtinger – H. Uhl, *Die Akademien der Wissenschaften in Zentraleuropa im Kalten Krieg. Transformationsprozesse im Spannungsfeld von Abgrenzung und Annäherung*, Wien 2018, 167–198.

Studie popisuje organizační vývoj Československé akademie věd a ukazuje její postavení ve vědeckém systému a ve společnosti. Velká pozornost je věnována podmínkám a okolnostem založení Československé akademie věd na počátku padesátých let 20. století.

Michal **Frankl**, *Niemandsland: Schauplatz der jüdischen Ausbürgerung. Flucht und Vertreibung in Ostmitteleuropa im Jahr 1938*. In: *Ausgewiesen! Berlin, 28. 10. 1938. Die Geschichte der „Polenaktion“*, Berlin 2018, 106–115.

In diesem Artikel werden verschiedene Facetten der Entstehung des Niemandslands für Flüchtlinge im Jahre 1938 analysiert, einschließlich der Spezifika dieses ungewöhnlichen Raumes, der Beziehung zwischen der Politik der geschlossenen Grenzen und den sich ändernden Parameter der Staatsbürgerschaft in Ostzentraleuropa.

Michal **Frankl**, *Blogging As a Research Method? The EHRI Document Blog. Quest, Issues in Contemporary Jewish History. Journal of Fondazione CDEC* 13 (2018), 24–51.

In January 2016, the EHRI project launched a Document Blog, an experimental space for project partners, historians and archivists to discuss and test new digital approaches to Holocaust documentation. As a work in progress, the blog allows not only to develop new methods and share ideas, but also to assess the needs and issues of at least a part of digitally engaged Holocaust scholars and archivists. Building on this experience, the proposed article will, apart from providing general information about the Document Blog and the technology used, discuss the platform from two perspectives.

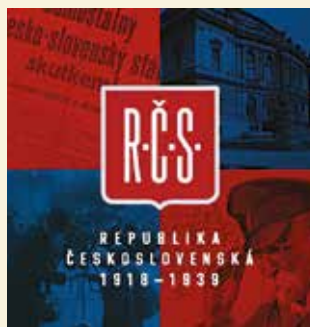
Tomáš **Gecko**, *Od akciové společnosti k rodinné firmě. Úloha Maxmilianiana Hergeta při zakládání cementárny v Radotíně u Prahy (1871–1874)*. In: M. Hlavačka, P. Bek (eds.), *Rodinné podnikání v moderní době*, Praha 2018, 159–167.

Případová studie se zaměřuje na interpretaci podnikatelských strategií Maxmilianiana Hergeta (1823–1893) při zakládání firmy Pražská akciová továrna na hydraulický cement (1871–1874, továrna v Radotíně u Prahy) a její proměny v rodinnou společnost. Studie přibližuje jeden z možných dopadů „velké deprese“ z roku 1873 na akciové podnikání v prostoru habsburské monarchie – nahrazení ztrátové akciové společnosti prosperující rodinnou firmou.

Tomáš **Gecko**, *Kartely součástí ekonomické diplomacie? Boj o trhy s vápnem na pozadí československo-německých hospodářských jednání (1918–1925)*, *Paginae Historiae* 26/1 (2018), 163–174.

Studie interpretuje lobbingové strategie severočeských a moravskoslezských producentů vápna na pozadí československo-německých hospodářských jednání o kontingenci vzájemného obchodu z let 1920–1925. Průmyslové dohody producentů (kartely, syndikáty) ve vápenickém průmyslu vystupovaly coby aktivní činitel ekonomické diplomacie, který byl státními úřady nahlížen jako legitimní nástroj tvorby intervencionistické politiky v zahraničním obchodu.

Dagmar **Hájková** – Pavel **Horák** – Pavel **Fabini**, *Katalog putovní výstavy Republika československá 1918–1939*, Praha 2018.

Putovní exteriérová výstava v podobě 14 velkoformátových osvětlených panelů představila nejvýznamnější milníky Československé republiky v letech 1918–1939. Vizuálně atraktivní soubor tematických panelů o okolnostech vzniku Československé republiky, jejího státního uspořádání, o jejím historickém vývoji, osobnostech, konstituujících vizích byl instalován celkem ve 24 městech na území České republiky a zároveň připraven v knižní podobě.

V. **Doubek** – J. Drábik – P. **Fabini** – M. **Franc** – D. **Hájková** – J. **Hálek** – L. Hallon – L. Heczková – P. Helan – R. Holec – J. Horváthová – R. Chmel – D. Jančík – T. Jelínek – M. **Jemel-**

ka – P. Johansson – V. Kessler – P. Kladiwa – M. **Klečacký** – I. Klimeš – I. **Koeltzsch** – O. Konrád – B. Köpplová – D. Kováč – E. Kubů – J. Kučera – R. **Kučera** – V. Lacinová Najmanová – M. Lenderová – Z. Lukeš – J. Mareš – L. Merhaut – L. **Merhautová** – B. **Moskovič** – D. Musilová – J. Piňosová – J. Pokorný – J. Rákosník – J. Randák – J. **Rychlík** – K. Svatoňová – J. Seidl – V. Smetana – J. Šebek – I. Šedivý – K. Šimová – D. Šmajstrlová – V. **Šmidrkal** – J. Souša – J. **Štofanič** – B. Štolleová – J. **Tomeš** – R. **Vašek** – L. **Velek** – J. Vojvodík – M. Weinberg – J. Wiendl – Š. Zbytovský – M. Zückert – S. Zwicker, *Republika československá 1918–1939*, Praha 2018.

Reprezentativní publikace nabízí strukturovaný pohled na meziválečné Československo. Kombinuje chronologický a tematický přístup, a tak současně předkládá různé možnosti čtení textu. Postihuje méně známá témata a fenomény tohoto období. Jedním z hlavních záměrů knihy, která má více než šedesát autorů, včetně zahraničních, je představit Republiku československou v její komplikované různorodosti.

Dagmar **Hájková** – Pavel **Horák** – V. Kessler – M. Michela, M. – J. Čechurová – Eva **Hajdinová**, *Sláva republice! Oficiální svátky a oslavy v meziválečném Československu*, Praha 2018.

Knihy je zaměřena na proces slavení státních svátků a památných dnů v Československu (1918–1938), tzv. státní kalendář, jehož cílem bylo zavedení komemorativní praxe a upevnění ideologie čechoslovakismu. Analyzuje oslavy narození prezidenta republiky, Svátku práce, bitvy u Zborova, dne Jana Husa, svátku sv. Cyrila a Metoděje, sv. Václava a dne nezávislosti 28. října.

Jan **Hálek**, *Plzeňská Maffie: dva úhly pohledu*. In: J. Tomeš (ed.), *Historie jako vášeň i poslání. K životnímu jubileu historika Martina Kučery*, Praha 2018, 76–83.

Studie ilustruje na příkladu tzv. plzeňské Maffie, coby lokální odbočky organizace prezentované krátce po vzniku Československa jako vrcholný orgán českého domácího protirakouského odboje, průběh formování této části československé osvobozenké legendy. Poukazuje přitom na některé nejasnosti spojené s touto problematikou a na konkrétním příkladě demonstruje rozdílné možnosti následné prezentace této kapitoly z dějin české protihabsburské rezistence.

Jan **Hálek**, *Vojenská Maffie. K pramenům a interpretaci ozbrojené složky české domácí protirakouské rezistence*, *Historie a vojenství* 67/4 (2018), s. 4–13.

Studie se zabývá problematikou tzv. vojenské Maffie – jedné ze složek českého domácího protirakouského odboje. Na rozdíl od dosavadních zpracování této proble-

matiky, zaměřených především na přípravu vlastního státního převratu a události 28. října 1918, soustředil její autor svou pozornost na otázky spojené se způsobem následné prezentace činnosti tohoto sdružení v dobové memoárové literatuře. Zároveň se snaží, alespoň ve stručnosti, zmapovat úsilí členů vojenské Maffie o následné společenské uznání jejich odbojové činnosti.

Milan **Hanyš**, *Gender, soukromí a intersubjektivita: O poddanství žen J. S. Milla*, *Filozofia* 73/9 (2018), 755–766.

Ve studii je ukázáno, že Millův spis *Poddanství žen* představuje neopominutelný příspěvek k jeho etickému a politickému myšlení a že tento spis obsahuje komplexnější politickou antropologii, než jakou Mill zastával ve spise *O svobodě*. Studie argumentuje, že jeho pozdní esej o poddanství žen implikuje chápání člověka jako intersubjektivní bytosti. Subjekt je v konstituci svého vědomí závislý na vztazích a formách uznání, které mu poskytují druzí. Dále studie ukazuje, že takové pojetí člověka jako intersubjektivní bytosti implikuje komplexnější vztah mezi soukromou a veřejnou sférou, než jaký Mill rozpracoval ve spise *O svobodě*. Hranice mezi nimi nejsou a nemohou být podle Milla nepřekročitelné. Dále je ukázáno, že otázka emancipace a genderové rovnosti není pro Millovu praktickou filosofii něčím nahodilým a druhořadým, ale její praktické dosažení je nezbytným předpokladem pro realizaci utilitaristické etiky.

Svatopluk **Herc**, „*Politisches Lied – ein garstiges Lied*.“ *Politická činnost nakladatele Jana Otty*. In: M. Hlaváčka, P. Bek (eds.), *Rodinné podnikání v moderní době*, Praha 2018, 389–405.

Kapitola se věnuje politickým aktivitám českého nakladatele Jana Otty (1841–1916) v kontextu jeho

nakladatelského podnikání. Je analyzována nejen Ottova přímá politická činnost (působení v pražském obecním zastupitelstvu a v panské sněmovně), ale i činnost nepřímá, která spočívala v ovlivňování politického prostoru prostřednictvím jeho funkce ve vedení Živnostenské banky. Text dochází k závěru, že podstata Ottova nakladatelského podnikání, jež byla vedena snahou o nekonfliktnost a nestrannost, determinovala jeho přístup k politice. Autor se zamýšlí nad tím, zda je možné Ottu považovat za politika, a dochází k tomu, že z hlediska formálního ano – zastával politické funkce, z hlediska jeho vlastní identity a přístupu k výkonu těchto funkcí však nikoliv.

Svatopluk **Herc**, *Nakladatelství Jana Otty 1871–1916*, *Acta Musei Nationalis Pragae – Historia litterarum* 63/3–4 (2018), 49–56.

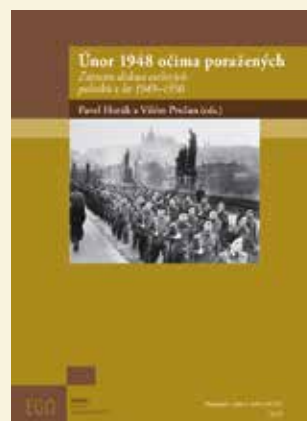
Studie představuje historii Ottova nakladatelství od jeho založení v roce 1871 po smrt jeho zakladatele Jana Otty v roce 1916, a to s důrazem na formativní roky vývoje podniku (1871, 1883/84, 1899). Příspěvek zachycuje proměnu podoby firmy a Ottův mimořádný podnikatelský úspěch. Otto dokázal vybudovat největší nacionálně český nakladatelský závod, vyznačující se promyšleným univerzálním edičním programem, jímž se snažil obsáhnout veškeré literární potřeby českého národa. V závěru Ottova života se rozmach jeho závodu zastavil a postupně se dostavila stagnace. Nezajištění vhodného nástupce ve vedení podniku a dědické boje vedly v konečném důsledku k pádu této firmy.

Bianca **Hoenig**, *Der Streit um die Javorina. Die polnisch-tschechoslowakische Grenze in der Tatra zwischen Eindeutigkeit und Verwischung*, *Geschichte der Alpen – Histoire des Alpes – Storia delle Alpi*, 23 (2018), 183–198.

This paper deals with the Polish-Czechoslovak dispute over a sec-

tion of their common border in the Tatra Mountains, the highest mountain range in the Carpathians. The conflict between the two new neighbouring states in the years after the First World War reveals a remarkable spectrum of border concepts. These ranged from the neat separation of two nation-state territories by a clear-cut demarcation line to the idea of a zone of mutual understanding by means of a joint national park. All these perceptions of a boundary in the Javorina region were related to the fact that it is an alpine area. Hence, the paper discusses the different border concepts and examines the role of mountains in the territorial organization of this border region.

Pavel **Horák** – Vilém Prečan, *Únor 1948 očima poražených. Záznam diskusí exilových politiků z let 1949–1950*, Praha 2018.

Necelé dva roky po komunistickém převratu v roce 1948 se v londýnském exilu scházeli uprchlí aktéři únorové krize, aby si vyjasnili příčiny svého vyhnanství. Rozhovorů se účastnil kancléř prezidenta Beneše Jaromír Smutný, ministři Československé strany národně socialistické Jaroslav Stránský a Hubert Ripka, sociálnědemokratičtí lídři Václav Majer a Blažej Vilím, novináři Ferdinand Peroutka a Lev Sychrava či slovenský demokrat Martin Kvetko. Předkládaná edice přináší steno- grafické záznamy těchto systematicky vedených diskusí z let 1949–

1950. V debatách se účastníci vzájemně konfrontují, hodnotí období druhé světové války, politický vývoj a úlohu některých politiků v poválečném Československu s následným finále v únoru 1948. Unikátní ucelené svědectví odkrývá myšlenkový svět jedné generace československých politiků.

Marta **Hradilová**, *Per manus Vaczkonis dicti Zlatowlasi ... (Příspěvek ke kritice datovaných a signovaných kolofonů)*, Sborník archivních prací 68/1 (2018), 19–27.

Příspěvek shrnuje dosavadní česká bádání o písarských kolofonech, ale věnuje se i samotným kolofonům a údajům v nich obsažených. Upozorňuje na skutečnost, že k těmto údajům je třeba přistupovat s určitou mírou obezřetnosti, protože kromě problematických kolofonů vepsaných do rukopisů samotnými písari se můžeme setkat i s novodobými padělků.

Marta **Hradilová**, *Knihovna kapucínského kláštera v Mnichově Hradišti (Historické knižní katalogy jako pramen pro studium dějin klášterních knihoven)*, *Knihy a dějiny* 25/1-2 (2018), 18–25.

Příspěvek se zabývá dějinami knihovny kapucínského kláštera v Mnichově Hradišti. Knihovna zanikla po zrušení kláštera v roce 1813 a byla předána do tehdejší c. k. Universitní knihovny v Praze. Vytvoření přesnější představy o jejím složení umožňují dochované katalogy z let 1754 a 1813, které účinně napomohly při vyhledávání dochovaných svazků ve fondu dnešní Národní knihovny.

Marta **Hradilová**, *Giovanni Battista Massarengo and his Prague Library*. *La Bibliofilia. Rivista di storia del libro e di bibliografia* CXX, 2018, 201–209.

Studie se věnuje knihovně Giovanni Battisty Massarenga, italského právníka, skladatele a básníka, který působil na počátku 17. sto-

letí v rudolfínské Praze. Dochovaná část jeho knihovny (60 svazků) je dnes rozptýlená mezi knihami pražského kapucínského konventu u Panny Marie Andělské na Hradčanech. Ačkoliv jde zřejmě jen o část původní knihovny, je z ní patrná šíře Massarengových zájmů.

Marta **Hradilová** (ed.) – Marie **Tošnerová** (ed.), *Jakž lidé hodnověrní zpravu činí. Formy písemné komunikace v raném novověku*, Praha 2018.

Kniha je věnována jednotlivým druhům písemné komunikace v období raného novověku od 16. do 18. století a vychází z tradičního nahlížení na komunikaci jako na jednoduchou sociální interakci. Písemná komunikace je zde pojímána ve dvou rovinách podle tematické příbuznosti. První rovinu představuje korespondence, druhou tvoří zpravodajské písemnosti, rukopisné i tištěné. Jednotlivé kapitoly se opírají o pramenný výzkum v domácích i zahraničních institucích a přinášejí jak poznatky k obecné problematice písemné komunikace, tak i analýzy dílčích problémů.

Martin **Jemelka**, *Mezi národem, konfesí a třídou: pluralita náboženských kultur meziválečného českého Slezska*. In: O. Kolář, *Slezsko a Ostravsko v Masarykově republice*, Opava 2018, 37–47.

Studie je věnována popisu náboženského života v československé části meziválečného Slezska, a to v jeho pestrosti a diverzitě. Pozornost je

věnována institucionálním zástupcům náboženského života, ale také zástupcům náboženských kultur za hranicemi a mimo hranice institucionalizovaného náboženského života. Konfesní a necírkevní prostředí je popisováno napříč přítomnými třídami a národnostmi, které byly jen v protestantském prostředí zastoupeny církvemi českého, německého a polského jazyka. Studie dále věnuje pozornost heterodoxním skupinám, jako byli spiritisté, zvolená perspektiva dále sleduje život socialistických svobodných myslitelů. Diskutována je rovněž otázka institucionálního zázemí církví a náboženských komunit.

Martin **Jemelka**, *The Fight Over a Roof over One's Head: Housing Policy in Ostrava Coal Mining Companies and the Vítkovice Mining and Iron Corporation (1939–1945)*. In: J. Rákosník (ed.), R. Šustrová (ed.), *War Employment and Social Policies in the Protectorate Bohemia and Moravia 1939–1945*, Praha 2018, 91–102.

In the 19th and 20th centuries, the Ostrava industrial agglomeration served as a domain of experimentation for Central European industrialisation and a laboratory for its social transformations. This was the case even during the Protectorate of Bohemia and Moravia, when thanks to its industrial plants and Aryanised enterprises it became an attractive destination for German colonisers as well as a refuge for individuals expelled from occupied territories and seeking in Ostrava's industrial sector an alternative to forced labour in Germany. The influx of new residents posed a challenge for Ostrava's housing resources, which were dominated by the extensive housing stock of industrial plants. The persistent expansion of housing continued even after a ban on construction was imposed on the Protectorate (1941). Despite restrictive administrative measures in the construction sector, numer-

ous company housing projects intended primarily for working-class employees were realised in Ostrava.

Martin **Jemelka**, *Bratrství a Život: ostravská spiritistická scéna, její sociální zázemí a (nad)regionální kontakty (1918–1951)*, *Studia theologica* 20/1 (2018), 175–202.

Náboženský život meziválečného Československa charakterizovala heterogenita, zohledňující národnostní, sociální, politickou a konfesní orientaci československých obyvatel. V dekadě po roce 1918 se náboženská otázka stala frekventovaným tématem veřejného diskursu. K diskutovaným tématům náležela i kvetoucí česká sektářská scéna, včetně spiritismu a spiritistického hnutí, jehož význam dokládaly tisíce organizovaných příslušníků, sympatizantů nebo jen zvědavců. Studie je věnována spiritistickému hnutí v prostředí průmyslového dělnictva v Ostravě, přičemž v centru její pozornosti stojí sociální pozadí spiritistických stoupců a ideové soupeření mezi stoupcem agnostického a křesťanského spiritismu. Studie prezentuje dvě nejdůležitější spiritistické organizace meziválečné Ostravy a srovnává jejich ideové směřování, genderovou strukturu, regionální kontakty a sociální působení.

Milena **Josefovičová**, *When Science Does Not Conquer Boundaries. Conferences of the Technical Sciences at the Czechoslovak Academy of Sciences in the 1950s and 1960s – Home vs. Abroad*. In: V. Dvořáčková, M. Franc (eds.), *Science overcoming borders*, Praha 2018, 165–185. Vědecký výzkum v technických oborech se v 50. letech rozvíjel v zásadně odlišných konturách, ať už vzhledem k minulosti, nebo ve srovnání s přírodními či společenskými vědami. Stejně jako celá společnost „trpěl“ zásadní redukcí mezinárodní spolupráce směrem na západ. Socializované státní plá-

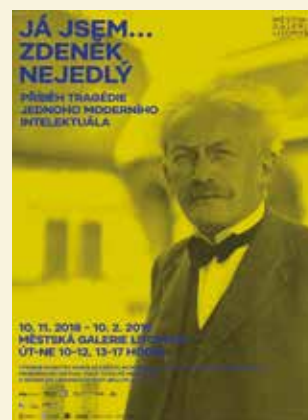
nované hospodářství potřebovalo úzké propojení s výzkumem nejen na úrovni propagandistických hesel, ale reálně, přičemž spolupůsobil tlak státního plánu i napětí mezi potřebami základního a aplikovaného výzkumu. Paralelně se měnil systém vzdělávání a docházelo k novému přerozdělování výzkumu mezi vysoké školy a ČSAV. Pravidelné pracovní konference organizované V. technickou sekci ČSAV ovšem jen s domácími účastníky sloužily jako nástroj komunikace a kooperace na ose průmysl – věda – vysoké školy. Koncem 50. let se situace začala pozvolna měnit a nejprve se zahraniční kontakty selektivně rozvíjely v „nejžádanějších“ oborech, na kterých bylo možno demonstrovat přednosti socialismu. To, že účast na mezinárodní konferenci mohla mít určující význam pro další vědeckou kariéru, dokládají biografie významných vědců, kteří odešli do exilu. Většinou se jednalo o světové kongresy konané v Praze v uvolňující se atmosféře 60. let. Nadějným mladým vědcům, kteří se podíleli na organizaci, se naskytl ideální příležitost k navázání zajímavých kontaktů, z nichž vzešla pozvání na stáže a ke spolupráci.

Milena **Josefovičová** – P. Andreas, *„Zaměstnání knihovníka se pro vás najde“: Korespondenční výměna mezi Ladislavem Štollem a Olegem Susem*, *Česká literatura* 66/4 (2018), 527–552.

Korespondenční výměnu mezi Ladislavem Štollem a Olegem Susem vydala pozůstalost prvního jmenovaného. Jedná se nejen o unikátní vhled do vztahu dvou diametrálně odlišných osobností české kultury, marxisticko-leninského ideologa a politika a strukturalisticky orientovaného badatele s renesanční šíří zájmů, ale též symbolicky o jeden z nejdůležitějších případů střetávání reformních snah s dogmatickou oficiální doktrínou, jež vedly k obrodnému procesu, Pražskému

jaru, až vyústily v tzv. normalizaci. Proměny jejich vztahu včetně jeho konce jsou dokonalým odrazem dobové politické a kulturní atmosféry.

Martin Boštík – Hana **Kábová** – Jiří Křesťan – Václav Nájemník, *Já jsem... Zdeněk Nejedlý. Příběh tragédie jednoho moderního intelektuála*, Litomyšl 2018.

Publikace byla vydána při příležitosti stejnojmenné výstavy (10. 11. 2018 – 10. 2. 2019), která probíhala v Městské galerii Litomyšl (koncepte výstavy: Dana Schlaichertová; grafika: Jiří Lammel). Výstava se věnovala charakteristice životních osudů a díla historika, muzikologa a politika Zdeňka Nejedlého (1878–1962). Její nedílnou součástí byla zpráva o Nejedlého „druhém“ životě v Litomyšli.

Hana **Kábová** – Petra **Tomsová**, *Zdeněk Nejedlý známý – neznámý? Svědectví fotografií*, Praha 2018. Publikace je doprovodným katalogem ke stejnojmenné výstavě (28. 5.–27. 6. 2018), která proběhla

na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze. Výstava popisovala obsáhlý fotografický soubor, uložený v Masarykově ústavu a Archivu Akademie věd ČR. Prostřednictvím reprezentativního výběru fotografií charakterizovala členy Nejedlého rodiny a jejich životní styl.

Kristýna **Kaučká**, *Fürstenberský pivovar v Krušovicích (1869–1914). Rodinné podnikání na velkostatku Křivoklát*. In: M. Hlavačka, P. Bek (eds.), *Rodinné podnikání v moderní době*. Praha 2018, 141–150.

Na základě studia archivních a tištěných pramenů pojednává kapitola o pivovaru v Krušovicích od jeho přechodu na parostrojní výrobu až do počátku první světové války. Věnuje se podnikatelským strategiím majitelů pivovaru, jímž byl rod Fürstenberků. Upozorňuje na mimořádné postavení šlechtického majitele a zároveň vlastníka rozsáhlého křivoklátského velkostatku, jenž se rozkládal od Berouna až téměř po Žatec.

Martin **Klečacký**, *Převzetí moci. Státní správa v počátcích Československé republiky 1918–1920 na příkladu Čech*, *Český časopis historický* 116/3 (2018), 693–732.

Studie se zabývá procesem převzetí politické správy coby nejdůležitějšího oboru rakouské státní správy na území Čech československým státem jak na úrovni jednotlivých okresních hejtmanství, tak na úrovni místodržitelství v letech 1918–1920. Pozornost věnuje především personálním změnám, na kterých dokládá míru kontinuity mezi rakouskou a československou správou, a procesu integrace rakouských (národností českých a německých) úředníků v podmínkách nového státu.

Martin **Klečacký** (ed.), *Úředník sluhou mnoha pánů? Nacionalizace a politizace veřejné správy ve střední Evropě 1848–1948*, Praha 2018. Kolektivní monografie obsahuje

tucet příspěvků českých i zahraničních odborníků, sleduje proměny administrativy modernizujícího se státu a jeho úřednického sboru. V kontextu nejen národnostních problémů, ale i rozvíjejícího se politického stranictví jsou v publikaci představena různá odvětví státní správy jak v posledních desetiletích existence habsburské monarchie, tak i po roce 1918 v nově vzniklém Československu a následně v prostředí Protektorátu Čechy a Morava.

Ines **Koeltzsch**, *Migration als Herausforderung. Die politischen Judengemeinden in Mähren und ihr „Niedergang“ um 1900*, *Judaica Bohemiae* 53/1 (2018), 9–38.

The author deals with the fundamental demographic changes to the Moravian Jewish Political Communities in the course of (trans-) regional migration and with their public reflections, primarily in Zionist debates at the end of the nineteenth and the beginning of the twentieth centuries. The first part follows the trajectories of migration and the numerical decline of the Jewish population in the Jewish political communities while emphasizing the dynamics and diversity of this migration process. In the second part, the author reconstructs the discussions about the Jewish political communities, which were seen by Zionists for a brief time around 1900 as a nucleus of modern Jewish political autonomy. A few years later, however, these

communities mainly came to symbolize the general decline of Jewish religious and cultural life in Moravia, as the discussions in the weekly *Jüdische Volksstimme* show. These debates also reveal reflections on migration, its consequences, and the call for migration management in Moravia, for example through the planned immigration of Eastern European Jews. Notwithstanding these debates, the Jewish political communities were relatively quickly dissolved after the First World War because of the fundamentally changed demographic reality, and because they had lost their legitimacy as alleged symbols of German politics. Migration and nationalism, therefore, led to a loss of knowledge about these unique forms of Jewish political autonomy, which was only partly restored after the Shoah.

Ota Konrád – Rudolf **Kučera**, *Cesty z apokalypsy. Fyzické násilí v pádu a obnově střední Evropy 1914–1922*, Praha 2018.

Apokalypsa „Velké války“ přinesla dosud nepoznaný nárůst násilí, které poznamenalo nejenom přímé účastníky bojů, ale i společnost ve válečném zázemí. O ní pojednává tato kniha, věnovaná kulturním dějinám násilí v době války a v bezprostředně poválečné době v českých zemích, Rakousku a jižním Tyrolsku. Autoři se ptají, jak válka a poválečná rekonstrukce ovlivnily samotné formy násilí i způsoby, jakým násilím vnímali odborníci a ši-

roka veřejnost. Publikace je členěna do dvou hlavních částí. V první z nich se autoři zaměřují na vraždy a zabití jako nejzávažnější formy individuálního násilí v zázemí, tématem druhé části je podobně nepřehlédnutelný jev kolektivního násilí na domácí frontě. Fyzické násilí je v obou případech pojato jako specifická forma komunikace, v níž byly formulovány základní představy o spravedlivém sociálním řádu i nově definovány a utvářeny vazby ve společnosti. Násilí tak podle autorů není jenom bezhlavou destrukcí, ale představuje i produktivní fenomén, nadaný vlastní řečí a schopností podílet se na vytváření válečné i poválečné reality. Díky tomuto pohledu „zezdola“ tak kniha nabízí zcela jiný pohled na rozpad monarchie i na vznik nástupnických států, než jak činily dosud obvyklé výklady.

Miroslav **Kunštát**, *Edvard Beneš im magischen Dreieck: Historiker – Archivar – Editor. Bilanz einer Quellenedition*. In: Jens Blecher, Sabine Happ, Juliane Mikoletzky (Hg.), Normen und Ethos. Schreiben die Archivarinnen und Archivare die Geschichte? [= ediční řada Wissenschaftsarchive, Hg. von Jens Blecher u. Sabine Happ, Bd. 6] Leipzig 2018, 97–110.

Příspěvek je podrobnější a na německojazyčnou odbornou veřejnost orientovanou bilancí rozsáhlého edičního projektu (5 svazků) „Edvard Beneš, Němci a Německo“, který byl v letech 2010–2015 připravován na půdě Masarykova ústavu a Archivu AV ČR. Na několika vybraných příkladech autor poukazuje na teoretické i praktické problémy, s nimiž se ediční tým musel v průběhu prací na tomto rozsáhlém projektu vyrovnat.

Miroslav **Kunštát**, *Historické vědy a archivnictví v Československu v 1. polovině 50. let a fenomén tzv. sovětizace*, *Práce z dějin Akademie věd* 10/1 (2018), 19–31.

Článek představuje pokus o aplikaci modifikovaného konceptu tzv. sovětizace (včetně kritických poznámek k tomuto konceptu) na specifickou oblast sociálních věd, tj. historických věd a archivnictví. Zahrnuje i otázku vlivu sovětských vzorů na transformaci vědeckých institucí a jejich personálního zázemí.

Lukáš Fasora – Miroslav **Kunštát** – Tomáš W. **Pavliček** (eds.), *Papežství a fenomén ultramontanismu v českých zemích*, Praha 2018.

Publikace ukazuje, že věkovitá instituce papežství byla i v nedávné minulosti pro jedny ochranou a útočištěm před bouřemi moderního světa, pro druhé pak výrazem zastaralé instituce bránící pokroku. Obě krajní pozice se však v 19. a první polovině 20. století značně vyvíjely, vzájemně ovlivňovaly, a i v českých zemích plnily funkci specifických kulturních

kódů, do značné míry působících i v dnešní době. Tzv. ultramontanismus byl totiž důležitým fenoménem v procesu vytváření moderních evropských společností. Byl projevem nezanedbatelného vlivu římského papeže i „za horami“ (ultra montes, tedy za Alpami). Kniha soustavně analyzuje obraz papeže ve zdejších českém i německém jazykovém prostředí, a to jak v katolické církvi, tak v nekatolickém a občanském prostředí vůbec. Nezapomíná ani na související náboženské, kulturní a politické transfery se sousedy ve střední Evropě.

Vlasta **Mádlová**, *Fotodokumentace života Československé akademie věd v prvním desetiletí její existence – Reportáže ČSAV a AV ČR*, *Dějiny věd a techniky* 51/1 (2018), 32–56.

Masarykův ústav a Archiv AV ČR spravuje rozsáhlý fotografický archivní fond Reportáže ČSAV a AV ČR. Prozatím neuspořádaný fond je ojedinělým souborem fotografických reportáží dokumentujících nejen činnost centrálních orgánů Akademie věd, ale také jednotlivá pracoviště Československé akademie věd, jejich prostorové a přístrojové vybavení, vědeckou a odbornou činnost i jejich významné pracovníky. Vedle rozsáhlé Fotosbírký Bohumila Vavrouška představuje jeden z nejvyužívanějších archivních fotografických fondů. Text se zaměřuje na budování specializované fotografické laboratoře s celoakademickou působností a vznik fotoarchivu ČSAV, sleduje vznik a ustálení pravidel, na jejichž základě reportáže vznikaly, a nastavení pravidel budování fotosbírký tehdejšího Archivu ČSAV.

Lucie **Merhautová**, *Vermittelte Bilder – noch einmal zum Thema „Der junge Rilke und die tschechische Literatur“*. In: J. Paulus – E. Unglaub, *Reise nach Danzig. Rilke und das Drama*, Göttingen 2018, 177–189. Die Studie widmet sich den Kontakten von R. M. Rilke zu den tschechischen Autoren um die Mitte der 90er Jahre des 19. Jahrhunderts. Es wird seine Rolle in der Vermittlung der tschechischen Lyrik in der Berliner Zeitschrift Neue litterarische Blätter und die eher konservative Darstellung der tschechischen Literatur erläutert.

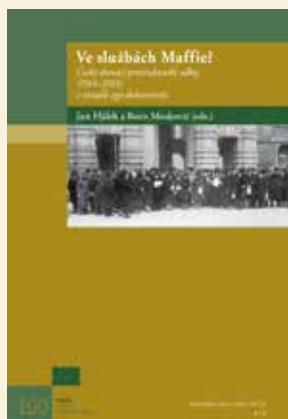
Jan **Hálek** – Boris **Moskovič**, *„Maffie“ (1914–1918) pohledem československé historiografie: strategie – význam – interpretace*, *Český časopis historický* 116/3 (2018), 733–763.

Předkládaná studie analyzuje proměny přístupu československé

historiografie k fenoménu českého domácího protirakouského odboje (1914–1918), známému pod pozdějším označením „Maffie“. Autoři v první řadě sledují, jak se v období let 1918–1968 měnily okolnosti odborného výzkumu i způsob interpretace této problematiky. V první části se nejprve zabývají prvotními zmínkami o „Maffii“ po vzniku samostatného československého státu, politizací i instrumentalizací tohoto pojmu ve veřejném prostoru a především jeho reflexi ze strany dobového dějepisce. Ve druhé části studie se pozornost autorů obrací na reflexi „Maffie“ ze strany marxistické historiografické produkce v letech 1948–1968. Proměny vědeckého bádání o české protirakouské rezistenci autoři demonstrují nejen na přístupu jednotlivých autorů, ale i na základě širšího vývoje historické vědy.

Jan Hálek – **Boris Moskovič**, *Vě službách Maffie? Český domácí protirakouský odboj (1914–1918) v zrcadle ego-dokumentů*, Praha 2018.

Edice představuje soubor dvanácti ego-dokumentů, které se vztahují k domácí protirakouské rezistenci v letech 1914–1918. Výbrané texty se liší dobou a okolnostmi svého vzniku, rozsahem i zvolenou formou, spojuje je však snaha o vyzdvížení aktivit Maffie jako ústřední odbojové organizace za první světové války. Maffie měla v tomto ohledu představovat symbol do-

mácí revoluční akce, která v říjnu 1918 vyvrcholila vznikem samostatného československého státu. Předkládané dokumenty přináší některé detaily z prostředí protirakousky orientovaných kruhů, včetně způsobů konspirační činnosti a systému vzájemné komunikace. Podstatně cennější je však ta rovina textů, která odhaluje rozličné formy prezentace domácího protirakouského odboje, rozdílů v hodnocení jeho odkazu i zvolenou argumentaci jednotlivých autorů.

Tomáš W. Pavlíček – Lukáš Fasora – Jiří Hanuš, *Priestly Identity in the Czech Lands in 1820–1938 as a Research Topic. Project Evaluation*, *Prace Historyczne* 145/1 (2018), 49–72.

Studie shrnuje výsledky projektu, na němž se podílelo třináct českých badatelů a který se věnoval diskusi o kněžských identitách v českých zemích na přelomu 19. a 20. století. Pod pojmem identity se rozumí typ sounáležitosti s lidským společenstvím vymezený sebeuvědoměním člověka, tedy prožíváním toho, čím jedinec je nebo se cítí být. V souladu s aktuálním stavem poznání psychologie, sociální psychologie a psychohistorie studie vnímá identitu jako jev osobní a současně jako jev sociální. Identitu chápeme pro potřebu našeho výzkumu jako dominantně historický jev, což implikuje důraz na možnost individuální volby, tedy identitních proměn. Projekt byl součástí středoevropského výzkumu identity s kombinací biografických a generačních metod. Zkoumané typy kněží se pro tento postup zdají vhodné, protože česká společnost je charakteristická sekularizací, oddělením národního hnutí od katolicismu, konflikty mezi českým a německým obyvatelstvem, modernistickým hnutím a založením národní církve v roce 1920.

Jan Rychlík, *Rok dlouhý jako století*. In: V. Brabec, *Osmašedesátý očima*

tří generací. Fakta – úvahy – názory. Kolektivní monografie, Praha 2018, 31–46.

Kapitola podává stručný přehled o událostech „pražského jara“ 1968.

Jan Rychlík, *Právní regulace cestování do zahraničí v letech 1848–1989. Normativní přehled*, *Právněhistorické studie* 4/1 (2018), 23–34.

Studie vysvětluje změny v pasové politice v době Rakouska-Uherska a Československa.

Jiří Šoukal, *Univerzitní profesori na letním bytě v první polovině 20. století*, *Historická geografie* 44/ 2 (2018), 195–216.

Studie vychází ze specifické pozice univerzitních profesorů ve společnosti. Základní otázkou je, jaké lokality vyhledávají při výjezdech na letní pobyty a jaké faktory v tom hrají důležitou roli. Zvláštní prostor je věnován vztahu k vědecké práci, které se profesori mohli věnovat i na letních bytech, a také existenci letních komunit složených z vědců.

Radka Šustrová, *A Dilemma of Change and Cooperation: Labour and Social Policy in Bohemia and Moravia in the 1930s and 1940s*. In: S. Kott, K. K. Patel (eds.), *Nazism Across Borders: The Social Policies of the Third Reich and their Global Appeal*, London 2018, 105–138.

Studie se věnuje kořenům a praxi veřejnoprávní sociální politiky na území Protektorátu Čechy a Morava. Podle autorky sociální politika nebyla nikdy v tomto čase explicitně nahlížena jako nástroj germanizace, nýbrž jako prostředek kompenzace a uspokojování potřeb pracujících především v nacistickém válečném průmyslu. Existovala ve dvou více méně paralelních systémech pro protektorátní a říšskoněmecké obyvatelstvo, na jehož zformování se podíleli také čeští experti. Vedle pronárodního měla tato sociální politika také výrazný rasový charakter.

Jakub Rákosník – Radka Šustrová, *Toward a Population Revolution? The Threat of Extinction and Family Policy in Czechoslovakia 1930s–1950s*, *Journal of Family History* 43/2 (2018), 177–193.

Hrozba vymření populace vytvářela převážně v období od 30. do 50. let 20. století podmínky pro silnou intervenci státu v oblasti manželského soužití. Autoři argumentují, že obavy z „vymírání národa“ definovaly prostředí expertních a politických debat, které legitimizovaly opatření zasahující do rodinných vztahů a jejich intimity. Populační, resp. rodinná politika se tak postupně stávala jednak čím dál více koncepční a jednak vyjádřením vzrůstajícího státního paternalismu.

Josef Tomeš, *Nás bylo málo jen, než přišly tisíce... Česká strana státoprávně pokroková (1908–1918)*, Praha 2018.

Česká strana státoprávně pokroková představuje v mnohém jedinečný subjekt české politiky posledních let před první světovou válkou i následující dramatické doby válečné. Přestože nepatřila k velkým a vlivným stranám, výrazně se uplatňovala na dobové politické scéně, kde většinou hrála roli solitéra, reprezentována četnými vyhraněnými individualitami. Působila pouze deset let, z toho šest let ve standardních mírových poměrech, ale v období převratných historických událostí a zkoušek, v němž se opakovaně zásadním

způsobem projevila, a tím se charakteristicky zapsala do českých dějin 20. století.

Josef Tomeš (ed.), *Historie jako vášeň i poslání. K životnímu jubileu historika Martina Kučery*, Praha 2018.

Pamětní sborník k životnímu jubileu českého historika docenta Martina Kučery sestává z příspěvků jeho kolegů a přátel, představujících několik generací českých historiků. Vedle jubilantovy biografie a bibliografie obsahuje dvaadvacet původních studií a statí z novodobých českých a československých dějin, tematicky reprezentujících specializaci svých autorů a zároveň se vztahujících k badatelskému zaměření oslavencovu.

Petra Tomsová, *Drahá maminko! Dopisy geografa Jiřího Daneše matce Johanně, rozené Fastrové, z cesty na geografický kongres ve Washingtonu a z cest po USA v roce 1904*, *Práce z dějin Akademie věd* 10/1 (2018), 99–172.

Edice korespondence zpřístupňuje dopisy významného českého geografa a cestovatele Jiřího Daneše (1880–1928), které zaslal matce Johanně, rozené Fastrové (1837–1908), ze své první zaoceánské výpravy směřující na VIII. mezinárodní geografický kongres ve Washingtonu a z cest po USA v roce 1904. Dopisy jsou zajímavým dokladem o každodennosti českého vědce na cestách a zá-

roveň odráží pohled na Ameriku počátku 20. století očima mladého českého intelektuála, ambiciózního vědce a v neposlední řadě přesvědčeného vlastence.

Petra Tomsová, *The Czech Geographer Jiří Viktor Daneš and His Presence at the Eighth International Geographic Congress in Washington in 1904. A Paper on the Everydayness of a Czech Scientist on His Travels*. In: V. Dvořáčková, M. Franc (eds.), *Science overcoming borders*, Praha 2018, 77–99.

Studie si klade za cíl představit českého geografa Jiřího Daneše (1880–1928) a jeho účast na osmém mezinárodním geografickém kongresu ve Washingtonu roku 1904. Příspěvek zachycuje i samotnou cestu na sjezd, kongresové exkurze a geografovy soukromé výpravy po USA. Ve světle Danešovy korespondence matce je nastíněn pohled mladého českého intelektuála a ambiciózního vědce na americkou společnost v éře progresivismu. Důležitou otázkou je navazování vědeckých kontaktů se zahraničními odborníky. V závěru příspěvku je Danešův pohled na USA srovnán s názory Jiřího Gutha-Jarkovského (1861–1943), který pobýval ve Spojených státech amerických ve stejné době jako Daneš.

Marie Tošnerová, *Předbělohorská informační média a jejich odraz v městských kronikách*. In: M. Hradilová (ed.) – M. Tošnerová (ed.), „Jak lidé hodnověrní zprávu činí“. *Formy písemné komunikace v raném novověku*, Praha 2018, 207–222.

Studie se věnuje vztahu informačních médií a záznamů městských kronik v předbělohorském období a jejich analýzou přibližuje geopolitický a myšlenkový horizont předbělohorského jedince. Zároveň přispívá k poznání městských kronik jako jedné z forem městské komunikace, neboť prostřednictvím svých záznamů tvoří mezigenerační komunikační most.

Richard Vašek, *„Račte to podepsat libovolnou šifrou“. Prezident Masaryk jako anonymní publicista (1918–1935)*, Praha 2018.

Kniha se zabývá žurnalistickou a literární činností prezidenta T. G. Masaryka, kterou se pokoušel ovlivňovat veřejné mínění a vstupoval do řady dobových sporů. Zvláště je pojednáno o jeho anonymní publicistice, tedy o člancích a komentářích, které vyšly pod různými šiframi nebo nepodepsané. V tom Masaryk sice navazoval na svou dřívější činnost, po válce však toto jeho působení nabylo ji-

ných rozměrů, neboť již nemohl vystupovat jen jako soukromá osoba. Vysoká politická funkce se počala křížit s jeho zvykem vyjadřovat ve-

řejně svoje názory k různým věcem a vstupovat do aktuálního dění. Tento rozpor, který byl limitován i formálním vymezením pravomocí hlavy státu, se Masaryk pokoušel vyřešit (či obcházet) mimo jiné též uveřejňováním anonymních článků. Předkládaná práce si všímá jak politické publicistiky, tak i Masarykových literárních zájmů a pokouší se popsat cesty, kterými se nepodepsané texty dostávaly do tisku. Celkový obraz problematiky dotváří přehled anonymních článků a použitých šifer. ■

Časopisy a ediční řady

Journals and book series

Práce z dějin Akademie věd 1/2018

V prvním čísle 10. ročníku byly publikovány studie Doubravky Olšákové (Čeští etnologové 50. let v přední linii boje za vědecký ateismus?), Miroslava Kunštáta (Historické vědy a archivnictví v Československu v 1. polovině 50. let

a fenomén tzv. sovětizace), Milady Homolkové a Andrey Svobodové (Vladimír Kyas a staročeská bible) a Hany Navrátilové (Layered Agendas: Jaroslav Černý, stateless Egyptologist between decolonization and Cold War). Edici Drahá maminko! Dopisy geografa Jiřího Daneše matce Johanně, rozené Fastrové, z cesty na geografický kongres ve Washingtonu a z cest po USA v roce 1904 připravila Petra Tomsová, v rubrice Archivní fondy představil Jindřich Schwiappel Sběrku dokumentů v zámku Lužany. Kronika připomíná obořové konference (Vědci a „třetí země“ v 60.–80. letech 20. století), výstavy (Živel, J. V. Daneš a Tichomoří) a přináší každoroční souhrn činnosti Archivu AV ČR (Přehled činnosti Archivu Akademie věd v roce 2017).

Práce z dějin Akademie věd 2/2018

Druhé číslo časopisu obsahuje studie Barbory Buzássyové (Back to Africa speaking Slovak? “Third World” students at the Preparatory Language Centre in the city of Senec during the 1960s), Kamily Mádrové (Development and Strategy of the Czech Technical University’s. Contacts with Third World Countries in the 1960s), Adély Jůnové Mackové (Export of experts. Czechoslovak Academy of Sciences and Iraq in the 1960s), která rovněž připravila edici “I did not get the subjects I was expecting, so I am over my head in work preparation.” Correspondence and final reports of experts sent to Iraq during the 1960s. Rubrika Archivní fondy přináší přehled bohaté akviziční činnosti v letech 2009–2018, Kronika připomíná kon-

ference a semináře (Akademik Josef Dobiáš (1888–1972), Unity and Disunity Evropské společnosti pro dějiny vědy a techniky, Londýn 2018).

Střed 1/2018

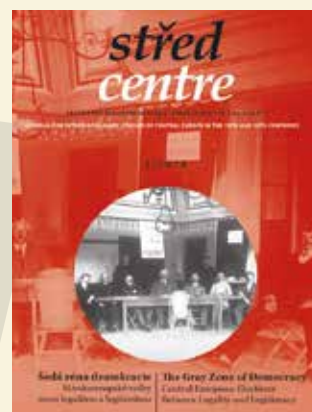
Jednotícím tématem prvního čísla bylo Rozluka i soužití. Hledání religiozity v moderních a postmoder-

ních společnostech 20. a 21. století. Studiemi do něho přispěli Pavel Helan (Československo a Svatý stolec na složité cestě k Modu vivendi), Jakub Štofaniák (Sociálne angažovanie sa cirkví v prostredí robotníctva v Českých zemích 190–1939), Michael Zok (Säkularisierung im Intimbereich. Sexualität un Reproduktionsrechte in Irland und Polen nach dem Zweiten Weltkrieg) a Zdeněk R. Nešpor (Postsekularismus po česku? Ne/religiozita současné české společnosti mezi Východem a Západem).

Střed 2/2018

V čísle nazvaném Šedá zóna demokracie. Středoevropské volby mezi legitimitou a legitimitou byly publiko-

vány studie Károlyho Ignáce (Multi-party Parliament in an Anti-Democratic Regime. Election System and Practice in Interwar Hungary), Ladislava Cabady (Referendum o volebním systému ve Slovinsku v roce 1996 jako nástroj tranzitivní justice?) a Jakuba Charváta (Volební reforma jako pilíř nového mocenského systému: Případová studie volebního inženýrství Viktora Orbána).

Studie o rukopisech XLVIII (2018)

V posledním čísle byly publikovány studie Hany Hanzlíčkové („... žena zrozená z královské krve ode mne požaduje dílo sestavené z citátů Písma, aby mohla studovat...“ Abatyše Kunhuta, Kolda z Koldic a tzv. Pasionál abatyše Kunhuty), Barbory Toth (Mezi Itálií, Čechami a Uhrami. Iluminované rukopisy ze severní Itálie z pohledu panovnické reprezentace, stylu a umělecké výměny ve dvorském prostředí), Jin-

dřicha Marka (Sermo de confessione Jakoubka ze Stříbra), Tomáše Veličky (Knižní kultura v pozdně středověkých Lounech a počátky tamní historiografie (do poloviny 16. století)), Stanislava Petra (Nejstarší český překlad Historie české Eneáše Silvia Piccolominiho v rukopise Vatikánské knihovny sign. Reg. lat. 601), Milady Svobodové (Sbírka rukopisů v zámecké knihovně Blankenheim na sklonku osmnáctého století ve světle nově nalezeného knihovního katalogu)

a Martiny Hrdinové (Databáze rukopisů a bibliografie kodikologické literatury).

EGO. Paměti, deníky, korespondence

Únor 1948 očima poražených. Záznam diskusí exilových politiků z let 1949–1950, Pavel Horák – Vilém Prečan (eds.), Masarykův ústav a Archiv AV ČR – Nakladatelství Lidové noviny, Praha 2018, sv. 16.

Ve službách Maffie? Český domácí protirakouský odboj (1914–1918) v zrcadle ego-dokumentů, Jan Hálek – Boris Moskovič (eds.), Masarykův ústav a Archiv AV ČR – Nakladatelství Lidové noviny, Praha 2018, sv. 17.

Josef Charvát v dobách naděje a zmaru. Deníky z let 1946–1949, Marie Bahenská – Hana Barvíková (eds.), Masarykův ústav a Archiv AV ČR – Nakladatelství Lidové noviny, Praha 2018, sv. 18.

Edvard Beneš – dokumenty

S projevem nejhlubší úcty. Dopisy, zprávy a depeše Huberta Ripky Edvardu Benešovi (1922–1948), Ivan Šťovíček – David Hubený (eds.), Masarykův ústav a Archiv AV ČR – Národní archiv, Praha 2018, sv. 1.

České moderní dějiny

Dagmar Hájková – Pavel Horák – Vojtěch Kessler – Miroslav Michela (eds.), *Sláva republice! Oficiální svátky a oslavy v meziválečném Československu*, Academia – Masarykův ústav a Archiv AV ČR, Praha 2018, sv. 4.

Ota Konrád – Rudolf Kučera, *Cesty z apokalypsy. Fyzické násilí v pádu a obnově střední Evropy 1914–1922*, Academia – Masarykův ústav a Archiv AV ČR, Praha 2018, sv. 5.

Richard Vašek, „Račte to podepsat libovolnou šifrou.“ *Prezident Masaryk jako anonymní publicista (1918–1935)*, Academia – Masarykův ústav a Archiv AV ČR, Praha 2018, sv. 6.

Lukáš Fasora – Miroslav Kunštát – Tomáš W. Pavlíček a kol., *Papežství a fenomén ultramontanismu v českých zemích*, Academia – Masarykův ústav a Archiv AV ČR, Praha 2018, sv. 7.

Ediční řada Centra středoevropských studií

Úředník sluhou mnoha pánů? Nacionalizace a politizace veřejné správy ve střední Evropě 1848–1948, Martin Klečáček (ed.), Masarykův ústav a Archiv AV ČR – CEVRO Institut, Praha 2018, sv. 3.

Ad honorem eruditorum

Historie jako vášeň i poslání. K životnímu jubileu historika Martina Kučery, Josef Tomeš (ed.), Masarykův ústav a Archiv AV ČR – Ústav T. G. Masaryka, Praha 2018, sv. 5.

Konference, workshopy a výstavy pořádané v roce 2019

Conferences, workshops and exhibitions in 2019

- **Konference: »Vorhang auf – Frauen in Parlament und Politik im internationalen Vergleich.«
Eine Konferenz anlässlich des 100-jährigen Jubiläums der Einführung
des Frauenwahlrechts in Deutschland**
Pořadatelé: Kommission für Geschichte des Parlamentarismus und der politischen Parteien e.V. (KGParl),
Berlin; Lehrstuhl für Geschlechtergeschichte am Historischen Institut der Friedrich-Schiller-Universität Jena;
ÚSD AV ČR, v. v. i.; MÚA AV ČR, v. v. i.
Termín a místo: 6.–8. 3. 2019, Anhörsaal des Marie-Elisabeth-Lüders-Hauses,
Deutscher Bundestag, Berlin
Kontaktní osoba: PhDr. Luboš Velek, Ph.D., velek@mua.cas.cz
- **Výstava: Zdeněk Nejedlý známý – neznámý? Svědectví fotografií**
Pořadatelé: MÚA AV ČR, Národní archiv
Termín a místo: 1. 3.–5. 4. 2019, Národní archiv, Archivní 2257/4, Praha 4 – Chodovec
Kontaktní osoby: PhDr. Hana Kábová, Ph.D., kabova@mua.cas.cz; PhDr. Petra Tomsová,
tomsova@mua.cas.cz
- **Mezinárodní konference: Found in translation? Ästhetische und soziokulturelle Funktionen
literarischer Übersetzungen in Europa zwischen 1890 und 1939**
Pořadatelé: MÚA AV ČR, Institut pro studium literatury, Rakouské kulturní fórum v Praze
Termín a místo: 30.–31. 5. 2019, Rakouské kulturní fórum, Jungmannovo náměstí 17, Praha 1
Kontaktní osoba: Mgr. Lucie Merhautová, Ph.D., merhautova@mua.cas.cz
- **Workshop: Guillaume de Machaut a literatura na dvoře Jana Lucemburského**
Pořadatel: MÚA AV ČR
Termín a místo: 5. 6. 2019, MÚA AV ČR
Kontaktní osoba: Mgr. Jana Fantysová Matějková, Ph.D., fantysova@mua.cas.cz
- **Nejisté mandáty. Podvody, korupce a násilí při parlamentních volbách v 19. a 20. století**
Pořadatelé: MÚA AV ČR, Národní archiv, Technická univerzita v Liberci
Termín a místo: 5.–6. 6. 2019, Národní archiv, Archivní 2257/4, Praha 4
Kontaktní osoba: Mgr. Pavel Fabini, fabini@mua.cas.cz
- **Mezinárodní konference Stav a perspektivy dějin kriminality ve střední Evropě**
Pořadatelé: MÚA AV ČR, Collegium Carolinum, München
Termín a místo: 20.–22. 6. 2019, Vila Lanna a Collegium Carolinum Praha
Kontaktní osoba: doc. Dr. Phil. Rudolf Kučera, Ph.D., kucera@mua.cas.cz
- **Workshop: Vývoj historické slavistiky v geopolitických proměnách
střední Evropy v první polovině 20. století**
Pořadatelé: MÚA AV ČR, Ústav dějin a archiv Univerzity Karlovy
Termín a místo: 26.–27. 9. 2019, MÚA AV ČR
Kontaktní osoba: Daniela Bradlerová, bradlerova@mua.cas.cz; Marek Ďurčanský,
marek.durcansky@ruk.cuni.cz
- **Workshop: Stav a perspektivy výzkumu období autoritářství
a nacistické okupace a anexe v českých zemích**
Pořadatelé: MÚA AV ČR
Termín a místo: 31. 10. 2019, MÚA AV ČR
Kontaktní osoba: PhDr. Radka Šustrová, Ph.D., sustrova@mua.cas.cz
- **Workshop: Loss of citizenship in the 20th century**
Pořadatelé: MÚA AV ČR, CNRS Paris (Claire Zalc)
Termín: 19.–20. 11. 2019
Kontaktní osoba: Mgr. Michal Frankl, Ph.D., frankl@mua.cas.cz

